

Ženevské úmluvy, obyčeje a zásady humanitárního práva

(stručný přehled)

Marek Jukl

Ženevské úmluvy, obyčeje a zásady humanitárního práva

(stručný přehled)

Marek Jukl

Český červený kříž

2020

Recenzenti:

pplk. Mgr. Otakar Foltýn, Ph.D.

Mgr. Petr Šereda

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

1. vydání

© Marek Jukl, 2020

© Český červený kříž, 2020

ISBN 978-80-87729-31-1

Obsah

Úvod	7
ŽENEVSKÉ ÚMLUVY NA OCHRANU OBĚTÍ VÁLEK	11
A. ŽENEVSKÉ ÚMLUVY	13
1. Ženevské úmluvy a mezinárodní humanitární právo	13
2. Provádění Ženevských úmluv a jejich hlavní zásady	20
3. Typy ozbrojených konfliktů	23
B. REŽIM OCHRANY	25
První oddíl: KONFLIKTY MEZINÁRODNÍ	25
I. Základní záruky	26
II. Speciální ochrana	30
1. Ranění, nemocní a trosečníci. Zdravotnické jednotky.	30
Ochrana zdravotnických jednotek, personálu a povinností	33
Identifikace zdravotnických jednotek a personálu	36
Sanitní letadla. Nemocniční lodě	40
Nezvěstní a zemřelí	41
2. Váleční zajatci	43
a) Status kombatanta a válečného zajatce	43

b) Pravidla pro zacházení s válečnými zajatci	46
Internace zajatců. Tábory válečných zajatců	48
Styky válečných zajatců s vnějším světem. Stížnosti . . .	53
Trestní a disciplinární opatření	55
Repatriace zajatců	59
c) Informační kanceláře	60
d) Dohled nad dodržováním	62
3. Civilní obyvatelstvo	63
a) Všeobecná ochrana proti účinkům války	65
Ochrana civilního obyvatelstva a civilních objektů	65
Preventivní bezpečnostní opatření	70
Nehájené oblasti. Demilitarizované zóny	72
Pomoc civilnímu obyvatelstvu	73
b) Civilní osoby v moci cizí strany	75
(i) Cizinci na území bojující strany	75
(ii) Obyvatelstvo obsazených území.	78
(iii) Pravidla internace	84
c) Civilní obrana	94
d) Informační kanceláře	99
e) Dohled nad dodržováním	100
III. Zakázané způsoby a prostředky vedení války	101

Druhý oddíl: KONFLIKTY NEMEZINÁRODNÍ	104
I. Konflikt typu D	104
II. Konflikt typu C	105
Základní záruky	105
Trestní stíhání	106
Ranění, nemocní a trosečníci. Zdravotnické jednotky	107
Civilní obyvatelstvo	108
Význam obyčejce v MHP nemezinárodních konfliktů	109
C. PŘEDCHÁZENÍ PORUŠENÍ ŽÚ A JEHO POSTIH	111
OBYČEJOVÉ MEZINÁRODNÍ HUMANITÁRNÍ PRÁVO	117
1. Obyčejové mezinárodní humanitární právo	119
2. Přehled obyčejových norem MHP	121
I. Princip rozlišování	121
II. Osoby a objekty zvláště chráněné	124
III. Způsoby a prostředky vedení boje	128
IV. Zbraně	130
V. Zacházení s civilními osobami a osobami vyřazenými z boje	132
VI. Provádění MHP	137

ZÁSADY MEZINÁRODNÍHO HUMANITÁRNÍHO PRÁVA	141
1. Zásada humanity a zásada válečné účelnosti	143
2. Zásada rovnosti stran konfliktu	145
3. Zásada rozlišování	145
4. Zásada vojenské nezbytnosti	147
5. Zásada přiměřenosti	148
6. Zásada omezenosti prostředků a způsobů vedení boje	149
7. Zásada nestrannosti	151
Seznam zkratk	153
Summary	155
Literatura	157

Úvodem

Dnešní mezinárodní právo veřejné disponuje obsáhlým souborem norem regulujících ozbrojené konflikty (vátky). Z hlediska funkce jednotlivých norem tohoto práva můžeme je dále vnitřně rozdělit na dvě oblasti:

- normy upravující způsob použití síly v rámci ozbrojeného konfliktu (*ius in bello*),
- normy upravující legalitu použití síly mezi subjekty mezinárodního práva (*ius ad bellum*¹).

Znakem tohoto dělení, a to zcela zásadního významu, je skutečnost, že obě tyto oblasti jsou navzájem **nezávislé**². Z toho plyne zejména, že aplikace norem upravujících způsob vedení ozbrojeného konfliktu není nijak závislá na tom, zda sám ozbrojený konflikt je legální či ne, která ze stran je agresorem a která obětí (tedy např. vedení boje zakázaným způsobem zůstává válečným zločinem i přes eventuální oprávněné použití síly danou stranou konfliktu).

Předmětem zájmu Červeného kříže je první skupina norem, nazývaná **mezinárodní humanitární právo**, vycházející ze snahy o zlidštění válek.

Snaha o zlidštění (humanizaci) válek se sice s různou intenzitou objevuje v historii již od pradávna, ale praktické výsledky těchto snah nebyly významné. Teprve až v 19. století zaznamenáváme kvalitativní posun – přijetím Ženevské úmluvy o zlepšení osudu zraněných vojáků v poli roku

¹Užívá se též termín *ius contra bellum*. I přes ustavení OSN, jejímž prvořadým deklarovaným účelem bylo „*uchránit budoucí pokolení metly války*“ proběhlo ve světě po r. 1945 několik set ozbrojených konfliktů, což zdůrazňuje význam existence a pokrokového rozvoje mezinárodního humanitárního práva jako samostatného mezinárodněprávního odvětví. Setkáváme se navíc od poslední třetiny XX. století s nárůstem počtu konfliktů nemezinárodních, kde úprava analogická *iuri ad bellum* neexistuje vůbec – na rozdíl od MHP.

²Motivem existence *iuris in bello* je toliko humanitární zájem ochrany obětí ozbrojených konfliktů a tuto ochranu lze reálně poskytnout jedině tehdy, oddělíme-li humanitární pravidla od pravidel řídících použití síly (o tom, kdo je agresor, mezi stranami konfliktu shoda zpravidla nepanuje).

1864 byl položen základ systému mezinárodních smluv vytvářejících mezinárodně závazná pravidla pro vedení válek, pravidla platná v každém čase na každém místě. Nastala tak nová situace, kdy ochrana obětí válek je chápána jako státní záležitost.

Především zásluhou stálé aktivity Mezinárodního výboru Červeného kříže dochází k rozvoji mezinárodního humanitárního práva – jsou přijímány další normy, které dále zmenšují rozsah akceptovatelného násilí a omezují je jen na bitevní pole. Přijetí těchto ustanovení je však výsledkem složitých jednání a přesvědčování.

Fakt, že smluvními stranami Ženevských úmluv na ochranu obětí válek jsou prakticky všechny státy světa, je dokladem úspěšnosti těchto snah a tvoří z nich vpravdě univerzálně platný kodex. Ženevské úmluvy tak ve skutečnosti „jen“ odrážejí hodnoty společné všem hlavním morálním systémům lidstva, což motivuje a usnadňuje jejich respektování, právě proto jsou i přes různost ozbrojených konfliktů v zásadě všeobecně dodržovány.

Úsilí Mezinárodního hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce se však neomezuje jen na zdokonalování humanitárního práva a na kontrolu jeho dodržování. Nedílnou součástí aktivit Červeného kříže a Červeného půlměsíce je šíření znalostí Ženevských úmluv i dalších norem humanitárního práva jak v ozbrojených silách, tak mezi civilním obyvatelstvem – aktivně zachovávat jejich ustanovení či domáhat se svých práv může jen ten, kdo tato ustanovení zná.

Ve chvíli, kdy vychází tato kniha, bojuje se v devíti desítkách zemí světa. I když je jistě ideálem Země bez ozbrojených konfliktů, již tento počet napovídá, že jak rozvoj pravidel pro jejich vedení, tedy mezinárodního humanitárního práva, tak šíření jeho znalostí, jsou nadále životně důležité.

A právě pomocníkem při šíření znalostí mezinárodního humanitárního práva má být tento text vydaný u příležitosti **70. výročí** přijetí Ženevských úmluv, základního kodexu mezinárodního humanitárního práva.

Jeho cílem je především podat stručný, ale současně úplný, přehled obsahu **Ženevských úmluv na ochranu obětí válek a jejich Dodatkových**

protokolů, kterým je věnována první část knihy. Tato publikace má také napomoci jejich pochopení. Text smluv má být vždy vykládán v dobré víře, v souladu s obvyklým významem použitých výrazů, v jejich souvislosti a rovněž – a na to nelze zapomínat – s přihlédnutím k předmětu a účelu smlouvy, kterým v tomto případě je zajištění ochrany osob, které se přímo (nebo již) neúčastní bojů, a mírnění lidského utrpení působeného ozbrojenými konflikty. Proto je součástí knihy také množství poznámek a vysvětlivek, které mají čtenáři usnadnit práci s ní i s texty smluv samotnými³.

Spolu s mezinárodními smlouvami je pramenem mezinárodního práva i mezinárodní obyčej, který má i v mezinárodním humanitárním právu stále významné postavení, zejména v případě nemezinárodních ozbrojených konfliktů. Proto do této publikace zahrnujeme i samostatnou část obsahující přehled nejdůležitějších **obyčejových pravidel mezinárodního humanitárního práva**. Poslouží též jako stručný přehled MHP jako celku⁴.

Uchopení i aplikaci norem mezinárodního práva usnadňují jeho zásady vystihující obsahové prvky vždy určité skupiny norem, jsou také vodítkem při výkladu jednotlivých ustanovení. Proto naleznete v naší publikaci i část třetí, věnovanou systému **zásad mezinárodního humanitárního práva**.

Publikace navazuje na text *Ženevské úmluvy a dodatkové protokoly (stručný přehled)* [13] i autorovy práce věnované obyčejovému právu a zásadám mezinárodního humanitárního práva [12], [15].

Děkuji recenzentům pplk. Mgr. Otakarovi Foltýnovi, Ph. D., a Mgr. Petru Šeredovi, jejichž připomínky přispěly ke zkvalitnění příručky.

Listopad 2019

Autor

³Texty Ženevských úmluv a jejich dodatkových protokolů naleznete například v příručce *Základní prameny mezinárodního humanitárního práva* [5].

⁴Tedy např. i včetně omezení a zákazů některých konkrétních zbraní.

ČÁST PRVNÍ

**ŽENEVSKÉ ÚMLUVY
NA OCHRANU
OBĚTÍ VÁLEK**

A. ŽENEVSKÉ ÚMLUVY

1. Ženevské úmluvy a mezinárodní humanitární právo

Mezinárodní humanitární právo (MHP)⁵ je soubor norem mezinárodního práva společně dohodnutých státy upravujících způsob vedení válek (ozbrojených konfliktů)⁶ s cílem je maximálně humanizovat.

Humanizací ozbrojeného konfliktu rozumíme princip, dle něž v každé době musí být respektována důstojnost lidské bytosti a musí být bez jakéhokoli nepříznivého rozlišování učiněno vše pro předcházení nebo alespoň zmírnění utrpení zejména těch, kteří **nejsou na konfliktu přímo účastni**, i těch, kteří byli **z konfliktu vyřazeni** v důsledku nemoci, zranění či zajetí.

MHP proto jednak stanoví okruh osob, které jsou před následky ozbrojeného konfliktu chráněny, a způsob zacházení s nimi⁷ a dále reguluje (omezuje) výběr přípustných způsobů a prostředků vedení války⁸. Uvedený princip se projevuje jako **základní zásada** MHP prolínající všechny jeho normy, tzv. **zásada humanity**. Jednotlivým zásadám MHP je věnována samostatná část této publikace.

⁵Ekvivalentním pojmem je *válečné právo* neboli *právo ozbrojeného konfliktu*. Pojem MHP je užíván především v akademické sféře a směrem k civilnímu sektoru, zatímco pojem válečné právo je užíván hlavně v ozbrojených silách a směrem k nim. Uvedené pojmy však pokládáme za synonyma.

⁶Pojem *ozbrojený konflikt* postupně nahrazuje termín *válka*, který byl až do r. 1949 (přijetí dnes platných Ženevských úmluv) užíván výlučně. Ozbrojeným konfliktem rozumíme organizované násilí mezi alespoň dvěma bojujícími stranami, kterými mohou být jak státy (hovoříme o mezinárodním ozbrojeném konfliktu či o válce v užším slova smyslu) tak nestátní ozbrojené skupiny (ozbrojená konfrontace, kdy není nejméně jedna bojující strana státem, označuje jako ozbrojený konflikt nemající mezinárodní povahu, původně tzv. občanská válka).

⁷Tato větev MHP se někdy nazývá *ženevské právo* (podle místa, kde byly příslušné úmluvy zpočátku sjednávány).

⁸Tato větev MHP se někdy nazývá *haagské právo* (opět podle místa, kde byly příslušné úmluvy zpočátku sjednávány).

Zdůrazněme, že MHP mírní (pouze) **humanitární následky** válek. Zavazuje vždy stejnou měrou obě bojující strany. Jinými než humanitárními otázkami ve vztahu k ozbrojenému konfliktu se MHP nezabývá. MHP tedy válčení nezakazuje ani neospravedlňuje. Dokud nebude možné války zcela vyloučit, je účelné rozvíjet MHP – pravidla omezující z humanitárních důvodů volnost bojujících stran.

Základním pramenem MHP jsou **Ženevské úmluvy na ochranu obětí válek**⁹ (ŽÚ) a Dodatkové protokoly k těmto úmluvám (DP).

Historie vzniku ŽÚ¹⁰: Po bitvě u Solferina (1859, 40 tis. raněných a mrtvých bez pomoci) zakládá v únoru 1863 Švýcar Jean Henri Dunant v Ženevě **Mezinárodní výbor Červeného kříže** (MVČK), který – pod záštitou švýcarské vlády – inicioval svolání diplomatické konference do Ženevy (za účasti 16 států: 15 zemí Evropy a USA), která 22. 8. 1864 přijala Ženevskou úmluvu o zlepšení osudu zraněných vojáků v poli. R. 1900 již počet smluvních stran přesáhl padesátku, což vzhledem k tehdejšímu počtu států znamenalo její přijetí celým světem. Byl tak položen základ existence právních norem platných v případě válek bez ohledu na místo a čas – nadále se již tedy **právo a válka nevyklučují**.

MVČK má neutrální pozici a dle ŽÚ zejména plní **ochranné funkce** (k obětem konfliktů), má úlohu **zprostředkovatele**, **dohlíží** na dodržování ŽÚ, **iniciuje** opatření v oblasti MHP a šíří jeho znalost, je státy pověřen, aby pracoval k jeho věrné aplikaci¹¹. Následně vznikají **národní spo-**

⁹Užívá se též termín *Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů*.

¹⁰Historii Červeného kříže a MHP najdete např. v [10], [16] či [28].

¹¹MVČK je nezávislá, nestranná, apolitická a neutrální humanitární instituce *sui generis* mající mezinárodněprávní subjektivitu. Zahrnuje ústředí v Ženevě a síť regionálních a polních delegací po celém světě (především v krizových oblastech) s cca 17.000 zaměstnanci. Mezinárodně byl uznán na mezinárodní konferenci konané 26.–29. 10. 1863 v Ženevě (zastoupeno 16 evropských vlád).

Jeho postavení upravují ŽÚ, Statut Mezinárodního červeného kříže a mezinárodněprávní obyčej. MVČK je nadán tzv. právem iniciativy, na jehož základě může poskytovat pomoc, pátrat po nezvěstných, navštěvovat internované, předávat zprávy atd. Tyto aktivity nemohou být jako vměšování do vnitřních záležitostí odmítnuty. Toto právo se uplatní jak v ozbrojených konfliktech, tak situacích vnitřních nepokojů. V rámci pověření pracovat k porozumění a věrné aplikaci MHP vydává MVČK komentáře k Ženevským

lečnosti ČK (NSČK)¹² – české země 1868, Rakousko 1880, dnes ve 192 zemích.

Ženevské úmluvy byly doplněny a revidovány v 1899 (námořní konflikty), 1906 a po 1. světové válce (1929 – váleční zajatci), kdy však návrh MVČK na ochranu civilních osob nebyl přijat. Po 2. světové válce, v níž **50 %** obětí tvořily civilní osoby a která byla provázena mimořádně závažnými zločiny Německa a Japonska, byla na diplomatické konferenci konané 21. 4.–12. 8. 1949 v Ženevě sjednána čtveřice dnes platných **Ženevských úmluv na ochranu obětí válek** (přijaty **12. 8. 1949**, kdy je podepsala také ČSR¹³). Jsou to:

- Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli (tzv. I. Ženevská úmluva),
- Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných, nemocných a trosečníků ozbrojených sil na moři (tzv. II. Ženevská úmluva),
- Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci (tzv. III. Ženevská úmluva),

úmluvám (jejichž texty ostatně MVČK připravil), svolává setkání vládních expertů a na základě nich formuluje výklady norem MHP či připravuje návrhy mezinárodních smluv, dále provozuje právní poradní službu, která poskytuje doporučení zejména státům a bojujícím stranám, napomáhá státům v šíření MHP apod.

¹²Národní společnosti užívají v islámských zemích znaku a názvu *Červený pŕlměsíć* (ČP), v Izraeli jde o *společnost Davidovy hvězdy* (uznána byla 22.6.2006), jde o identické organizace. V tomto textu budeme zkratkou NSČK rozumět všechny národní společnosti. NSČK musí být uznány vládou dané země (ta musí být smluvní stranou alespoň I. ŽÚ) – podmínka uznání ze strany MVČK. Sdružením národních společností je *Mezinárodní federace společností ČK a ČP* (do r. 1991 Liga). Uznanou národní společností ČK v ČR je Český červený kříž (nástupce ČSČK). MVČK spolu s národními společnostmi Červeného kříže, Červeného pŕlměsíće a Davidovy hvězdy a jejich federací tvoří *Mezinárodní hnutí Červeného kříže a Červeného pŕlměsíće* (krátce *Mezinárodní Červený kříž*). Nejvyšším orgánem Mezinárodního hnutí ČK a ČP je *Mezinárodní konference ČK a ČP*, na níž krom delegací složek Hnutí jsou účastny oficiální vládní delegace států – smluvních stran ŽÚ (s právem hlasovat o rezolucích Mezinárodních konferencí).

¹³Národní shromáždění ČSR projevilo s úmluvami souhlas 22. 2. 1950, prezident republiky je ratifikoval 26. 9. 1950 a ratifikační listiny byly u Švýcarské spolkové rady (depozitáře ŽÚ) uloženy 19. 12. 1950. Pro ČSR vstoupily v platnost dnem 19. 6. 1951. Při podpisu učinilo Československo výhrady k několika (7) článkům ŽÚ, které ČR odvolala v r. 2000.

- Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války (tzv. IV. Ženevská úmluva).

První tři z nich nahradily starší úmluvy, čtvrtá byla novinkou. Jejich smluvními stranami je dnes **196** států (OSN má 193 členů) a jde o nejšířejí přijaté mezinárodní smlouvy vůbec¹⁴.

K posílení ochrany civilních osob, k rozšíření ochrany při konfliktech na území jedné země a vzhledem k nárůstu nových typů konfliktů (boj proti koloniální nadvládě, občanské války, desintegrace států) a také novým způsobům vedení války byla do Ženevy svolána diplomatická konference (1974-77), která na základě návrhu MVČK přijala **8. 6. 1977** dva **Dodatkové protokoly k Ženevským úmluvám** (ČSSR je podepsala 6. 12. 1978¹⁵):

- Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. 8. 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (tzv. I. Dodatkový protokol),
- Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. 8. 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (tzv. II. Dodatkový protokol).

Dnes mají **174**, resp. **169**, smluvních stran.

Ženevské úmluvy i zásady jejich Dodatkových protokolů z r. 1977¹⁶ se

¹⁴Dnem 2. 8. 2006 se smluvními stranami ŽÚ staly **všechny** suverénní státy světa (Kosovo dosud k Ženevským úmluvám nepřistoupilo; jako suverénní stát není ostatně uznáváno všeobecně). Skutečnost, že smluvními stranami ŽÚ jsou státy všech kulturních, morálních či náboženských okruhů, a že se také státy všech těchto okruhů účastnily nejen jejich sjednání, ale i sjednání dodatkových protokolů k ŽÚ a dalších smluv MHP, i to, že se všechny státy účastní ženevského mechanismu mezinárodních konferencí ČK a ČP, ukazuje, že nejde v žádném případě o pravidla vytvořená jen některou částí naší civilizace a cizí civilizacím ostatním, ale že jde o pravidla vycházející z všeobecného konsenzu.

¹⁵Federální shromáždění ČSSR vyslovilo s dodatkovými protokoly souhlas 20. 6. 1979, prezident republiky je ratifikoval a ratifikační listiny byly u Švýcarské spolkové rady uloženy 14. 2. 1990. Pro ČSFR vstoupily v platnost dnem 14. 8. 1990. Při podpisu ani při ratifikaci neučinilo Československo výhrady.

¹⁶Např. o ustanoveních I. DP regulujících způsoby a prostředky vedení boje konstatoval Mezinárodní soudní dvůr (1996), že šlo o kodifikaci již v době přijetí DP platných obyčejů.

považují současně za součást **obyčejového práva**¹⁷ zavazujícího **všechny** členy mezinárodního společenství, tedy i ty, kteří jejich smluvní stranou nejsou, a **všechny** bojující strany¹⁸. V případě II. DP obyčejové právo rámeček jeho ustanovení i významně přesahuje (viz závěr druhého oddílu sekce B, str. 109).

System ŽÚ byl dále doplněn, když **8. 12. 2005** přijala diplomatická konference v Ženevě¹⁹ **dotankový protokol zavádějící další rozeznávací znak** pro zdravotnickou službu (červený krystal) a další identifikační znak pro národní společnosti (ČR jej podepsala 12. 4. 2006²⁰):

¹⁷Normy mezinárodního práva jsou smluvní a obyčejové. Obyčejovým mezinárodním právem se rozumí ty normy, které představují obecnou praxi států uznanou za závaznou. Rozsáhlá studie *Mezinárodní humanitární právo obyčejové* [11] vydaná MVČK v r. 2005 přináší celkem 161 obyčejových norem MHP. Najdete je v druhé části této publikace (str. 119 a násl.). Oba prameny mezinárodního práva se významně prolínají (viz právě případ ŽÚ a DP).

¹⁸V případě mezinárodního ozbrojeného konfliktu jsou ŽÚ, resp. I. DP, pro smluvní stranu závazné i při konfliktu se stranou konfliktu (mocností), která jejich smluvní stranou není, pokud přijme a bude aplikovat jejich ustanovení (viz společný čl. 2 I.–IV. ŽÚ a čl. 96 I. DP); přijetí může být explicitním prohlášením nebo mlčky. Toto ustanovení v r. 1949 znamenalo rozchod s dřívější praxí, kdy smlouvy válečného práva (včetně Haagských úmluv z let 1899, 1907 či Ženevské úmluvy z r. 1906) obsahovaly doložku (zvanou *si omnes*), dle níž pro aplikaci smlouvy bylo nutno, aby v daném konfliktu byly jejími účastníky všechny strany, jinak nevázala žádnou (!) z nich. ŽÚ z r. 1929 toto zmírnily tím, že i pokud některá ze stran konfliktu nebyla jejich smluvní stranou, zůstávaly ŽÚ vázány alespoň jejich smluvní strany ve vzájemných vztazích. Vzhledem k univerzálnímu přijetí ŽÚ (a obyčejové povaze ustanovení ŽÚ i I. a II. DP) je uplatnění tohoto ustanovení dnes spíše teoretické. Význam má dnes v případě konfliktu s mocností, která není státem – např. v případě státu nově vznikajícího. V případě vnitrostátního konfliktu je podstatné jen to, zda probíhá na území smluvní strany ŽÚ, resp. II. DP, a v takovém případě ŽÚ, resp. II. DP, váží vždy všechny jeho strany.

¹⁹Jednání o přijetí dodatečného znaku byla vedena již od r. 1997 (Návrh III. DP byl připraven MVČK ve spolupráci se Stálou komisí ČK&ČP r. 2000) a provázela je řada kontroverzí. Zatímco všechny čtyři ŽÚ i oba DP z r. 1977 byly diplomatickými konferencemi přijaty **konsenzem**, muselo se v případě III. DP hlasovat (ze 135 přítomných hlasovalo pro 98 států, nepodpořily jej především arabské státy). Přijetí III. DP umožnilo změnu Statutu Mezinárodního ČK a následné uznání Společnosti Davidovy hvězdy.

²⁰Parlament ČR vyslovil s ratifikací souhlas 7. 3. 2007, prezident republiky jej ratifikoval a ratifikační listiny byly u Švýcarské spolkové rady uloženy 23. 5. 2007. Pro ČR vstoupil v platnost dnem 23. 11. 2007.

- Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. 8. 1949 o přijetí dalšího rozeznávacího znaku (tzv. III. Dodatkový protokol).

III. Dodatkový protokol má nyní **76** smluvních stran, tedy výrazně méně než DP z roku 1977.

Nadále budeme **Ženevskými úmluvami (ŽÚ)** rozumět čtyři Ženevské úmluvy z roku 1949 **včetně Dodatkových protokolů** z let 1977 a 2005 (představují kodex norem o více než 600 článcích).

Existují i **další normy** MHP, které doplňují a rozvíjejí ustanovení ŽÚ – např. čl. 35 I. DP definuje obecně zakázané prostředky a způsoby vedení války a některé mezinárodní smlouvy explicitně stanoví, že daný prostředek (způsob) je zakázán – např. biologické zbraně (1972), chemické zbraně (1993), protipěchotní miny (1997), významná je i Úmluva o zákazu či omezení užití některých konvenčních zbraní, které mohou způsobovat nadměrné útrapy nebo mít nerozlišující účinek z r. 1980²¹. Uvedme ještě tři příklady – k čl. 55 I. DP zakazujícímú útoky proti životnímu prostředí lze uvést Úmluvu o zákazu vojenského nebo jakéhokoli jiného nepřátelského použití prostředků měnících životní prostředí (1977) a k čl. 53 I. DP, resp. čl. 16 II. DP, zakazujícímú nepřátelské činy proti kulturním statkům můžeme zmínit Haagskou úmluvu na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu (1954, druhý protokol z r. 1999), konečně k čl. 77 I. DP a čl. 4 II. DP zakazujícím povolávat do ozbrojených sil děti do 15 let připomeňme Opční protokol k úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů (2000). Podrobnější rozbor citovaných úmluv není předmětem tohoto textu; část *Obyčejové mezinárodní humanitární právo* (str. 119 a další) však zahrnuje i uvedené oblasti MHP.

ŽÚ v právním řádu ČR: ŽÚ jsou součástí **právního řádu ČR** a jejich ustanovení mají **přednost** před zákony (viz čl. 10 Ústavy ČR).

²¹Tato úmluva ve svých pěti protokolech (z let 1980 – 2005) zakazuje zbraně produkujejících střeřiny nezjistitelné rentgenem, zakazuje některé nástražy, upravuje používání min, omezuje užití zápalných zbraní, zakazuje laserové oslepující zbraně a nově též upravuje značení a vyklízení území od nevybuchlé munice.

Vyhlášení ŽÚ:

- Ženevské úmluvy (4) z 12. 8. 1949 na ochranu obětí válek – vyhlášeny ve Sbírce zákonů pod č. 65/1954 Sb.,
- Dodatkové protokoly (2) z 8. 6. 1977 k Ženevským úmluvám – vyhlášeny ve Sbírce zákonů pod č. 168/1991 Sb.²²,
- Dodatkový protokol z 8. 12. 2005 k Ženevským úmluvám – vyhlášen ve Sbírce mezinárodních smluv pod č. 85/2007 Sb. m. s.

Ze zákonů provádějících implementaci některých ustanovení ŽÚ uvedme zejména:

- zákon č. 126/1992 Sb., o ochraně znaku a názvu Červeného kříže a o Československém červeném kříži (upravuje ochranu znaku a názvu ČK, stanoví subjekty oprávněné užívat znak ČK a upravuje postavení národní společnosti ČK v ČR),
- zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému (upravuje mj. pro dobu válečného stavu státem uznané zdravotnické jednotky, jednotky civilní obrany a jejich identifikaci),
- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (upravuje postih porušení ŽÚ).

Další důležité právní předpisy jsou uváděny v poznámkách pod čarou.

²²Na základě ústavního zákona ČNR č. 4/1993 Sb. o některých opatřeních souvisejících se zánikem ČSFR sukcedovala (stala se vázanou jako stát-nástupce ČSFR) ČR do Ženevských úmluv i obou Dodatkových protokolů.

2. Provádění Ženevských úmluv a jejich hlavní zásady²³

- ŽÚ se provádějí za pomoci a pod dohledem
 - ochranných mocností (OM) a jejich delegátů. OM může být pouze stát nezúčastněný v konfliktu nebo nestranná organizace²⁴,
 - MVČK a jeho delegátů (působí nezávisle na systému OM nebo jako tzv. substitut OM, pokud není jmenována, nebo neplní svou roli),
- smluvní strany a strany konfliktu poskytnou MVČK všechny prostředky pro výkon funkcí dle ŽÚ, NSČK se poskytnou všechny prostředky pro činnost dle ŽÚ a rezolucí Mezinárodních konferencí ČK&ČP. Pokud možno se poskytnou prostředky i ostatním humanitárním organizacím, které naplňují ŽÚ,
- ve všech ozbrojených silách musí působit právní poradci,
- znalost ŽÚ musí být v ozbrojených silách a mezi obyvatelstvem šířena, vč. zahrnutí do výcviku ozbrojených sil a do studijních programů,
- kvalifikovaný personál k provádění ŽÚ a činnosti OM připravují již v míru jednotlivé smluvní strany za pomoci NSČK a MVČK.

Hlavní zásady provádění Ženevských úmluv:

- ŽÚ se – krom ustanovení platných již v míru²⁵ – aplikují nejen v případě vyhlášené války, ale při **každém** ozbrojeném konfliktu a při **okupaci** (byť se nesečkala s odporem)²⁶ – tedy nezávisle na tom,

²³Tato ustanovení jsou soustředěna do první kapitoly/části ŽÚ/DP a do kapitol/částí závěrečných.

²⁴Každá strana v konfliktu jmenuje svou OM, volba podléhá schválení druhou stranou. OM může být i společná pro obě strany. Návrh může učinit MVČK. Pokud OM není jmenována či neplní funkci, strany přijmou MVČK jako OM. Systém OM se uplatňuje jen v **mezinárodním konfliktu** (v nemezinárodním se uplatňuje jen právo iniciativy MVČK). Po 2. svět. válce není systém OM téměř využíván (po r. 1945 byl použit jen 5×), úkoly OM plní MVČK.

²⁵Jde zejména o šíření jejich znalostí a výcvik, přípravu kvalifikovaného personálu, ochranu znaku ČK nebo postih jejich porušení.

²⁶Aplikují se od jeho počátku po celou dobu jeho trvání, až do všeobecného skončení

zda je válka legální, zda byla vyhlášena, zda strany konfliktu uznávají existenci válečného stavu, zda se bojující strany navzájem uznávají, apod.,

- od ustanovení ŽÚ se **nelze odchýlit za žádných okolností**²⁷, smluvní strany jsou povinny ŽÚ nejen **zachovávat**, ale i **zajistit jejich zachování**,
- smluvní strana nemůže sebe ani jinou stranu zprostit povinností dle ŽÚ,
- chráněné osoby se nemohou (ani zčásti) zříci práv daných ŽÚ,
- chráněné osoby ani chráněné objekty²⁸ **nesmí být předmětem represálií** (tj. ani v případě kdy daná strana porušuje určitý meziná-

vojenských operací, repatriace válečných zajatců, propuštění internovaných civilistů nebo skončení okupace. Určit *počátek* ozbrojeného konfliktu je snadné v případě ozbrojené konfrontace – bez ohledu na její intenzitu – mezi státy (tj. v mezinárodním ozbrojeném konfliktu – typy konfliktů viz dále), méně snadné je to v případě konfliktů nemezinárodních – tehdy aspoň jedna bojující strana je povstalecká – o ozbrojeném konfliktu totiž můžeme hovořit až tehdy, lze-li na jeho stranách identifikovat ozbrojené síly, jako **organizované** ozbrojené skupiny a jednotky mající systém subordinace – konfliktu tak může předcházet různě dlouhé období tzv. vnitřních nepokojů (násilností), než je násilí intenzivní a dojde k organizovanosti ozbrojených osob; často bývá respektován názor MVČK, pokud danou situaci za ozbrojený konflikt označí.

²⁷To především znamená, že ŽÚ se uplatňují **vždy** v plném rozsahu, jejich dodržování **není** předmětem recipocity (od ŽÚ se nelze odchýlit např. ani tehdy, poruší-li je protivník). Znamená to také, že je vyloučeno brát při dodržování ŽÚ jakkoli ohled na příčiny či povahu konfliktu (zda je válka „spravedlivá“ či „nespravedlivá“, zda je strana agresemorem či obětí apod.). Dále, jak potvrdil Mezinárodní soudní dvůr (1996), **neuplatňuje** se zde žádná z okolností jinak v mezinárodním právu vylučující protiprávnost, jakými jsou sebeobrana, krajní nouze či přivolení oběti.

ŽÚ představují závazky **mezi všemi** smluvními stranami (tzv. *erga omnes*), nejen mezi stranami daného ozbrojeného konfliktu (event. porušení ŽÚ se tak dotýká **každého** člena mezinárodního společenství); postup odchýlný od ŽÚ tak není možný ani, pokud by se na tom strany daného konfliktu dohodly, nejedná-li se ovšem o rozšíření práv obětí ozbrojených konfliktů či rozšíření ochrany osob a objektů.

Viz také poznámku č. 196 na str. 111.

²⁸Jedná se o raněné, nemocné, trosečníky, válečné zajatce, zdravotnický personál, zdravotnické jednotky (vč. materiálu a přepravních prostředků), civilní osoby a jejich majetek, civilní objekty, objekty nutné k přežití civilního obyvatelstva, životní prostředí, zařízení obsahující nebezpečné síly nebo kulturní statky. Naproti tomu nejsou zakázány represálie proti kombatantům.

- rodněprávní závazek, nelze omezit závazky plynoucí z ŽÚ a nutit tak daný stát ke splnění tohoto závazku),
- při aplikaci ŽÚ nelze činit **žádných nepříznivých** rozdílů založených příslušnosti ke straně konfliktu, na státní příslušnosti, politických názorech, národnosti, rase, víře, pohlaví, sociálním statusu a podobném znaku,
 - ŽÚ zakládají **osobní odpovědnost** každého příslušníka smluvní strany a jsou závazné jak pro osoby vojenské tak i civilní²⁹,
 - eventuální výpověď ŽÚ **nevstoupí v platnost** během konfliktu (ani po dobu trvání okupace, do ukončení repatriace zajatců či internovaných apod.),
 - žádné ustanovení ŽÚ nesmí být vykládáno jako ospravedlnění agrese či neoprávněného použití síly,
 - žádné ustanovení ŽÚ nesmí být vykládáno k omezování činnosti ochranných mocností, MVČK, NSČK,
 - ŽÚ představují **minimální standard** ochrany, vybízejí všechny smluvní strany, aby jej doplnily vzájemnými dohodami či praxí,
 - není-li některý případ konkrétně upraven, řídí se obecnými zásadami ŽÚ,
 - v situaci neřešené v ŽÚ ani jiné normě MHP (smluvní či obyčejové) zůstávají chráněné osoby i komatanti pod ochranou odvozenou ze **zásady humanity a požadavků společenského svědomí**³⁰,
 - jde-li o zájem osob chráněných ŽÚ, zejména při sporu mezi bojujícími stranami o výklad ŽÚ, jsou strany povinny se zúčastnit schůzky navržené OM, zástupce může vyslat MVČK
 - aplikace ŽÚ nemá vliv na právní postavení stran konfliktu³¹.

²⁹Přitom **není rozhodné**, je-li jejich jednání v souladu s vnitrostátním právem.

ŽÚ se aplikují vždy na **celém** státním území smluvních stran (tj. i v místech, kde se nebojuje, a to i v případě konfliktu nemezinárodního, nebo i bojují-li vůbec mimo své státní území), ale i **mimo** jejich území, pokud tam vedou vojenské operace.

³⁰Tzv. *Martensova doložka* (poprvé se v MHP objevila již v r. 1899 v Úmluvě o zákonech a obyčejích války pozemní; nazvána podle ruského diplomata a činitele Červeného kříže F. F. Martense).

³¹To znamená, že uplatňování ŽÚ jednou smluvní stranou vůči straně druhé ani kontakty s ní v humanitárních otázkách či uzavírání dohod o těchto otázkách apod. neznamenají její uznání (jako státu, vlády či tzv. uznání povstalců za válčící stranu). Strany se tak nemusejí obávat, že by jejich kontakty jakkoli ovlivňovaly v právním smyslu jejich

3. Typy ozbrojených konfliktů (OK)

- **Typ A:** ozbrojený konflikt mezi státy (či mezinárodní vládní organizací) včetně okupace (i částečné),
- **Typ B:** boj proti okupaci, boj národů proti koloniálním a rasistickým režimům za uplatnění práva na sebeurčení³²,
- **Typ C:** ozbrojený konflikt na území smluvní strany mezi jejími ozbrojenými silami a jinými **organizovanými** ozbrojenými skupinami majícími velení a kontrolujícími část území, jež umožňuje provádět trvalé a koordinované vojenské operace a aplikovat II. DP³³; nepatří sem izolované násilné činy, vnitřní nepokoje ap.,
- **Typ D:** každý jiný ozbrojený konflikt na území smluvní strany³⁴.

Konflikty typu A a B se souhrnně nazývají **mezinárodní ozbrojené konflikty**, konflikty typu C a D jsou konflikty nemající nemezinárodní povahu, označují se jako **nemezinárodní**³⁵. Každý ozbrojený konflikt je buď mezinárodní, nebo nemezinárodní.

Smluvní úprava obou druhů konfliktů je dále doplněna **normami obyčejnými**, které v případě nemezinárodních ozbrojených konfliktů smluvní úpravu významně přesahují. Pojednáme o nich v druhé části této publikace.

mezinárodně právní postavení.

³²Strana takto bojující nabývá všech práv a povinností smluvní strany ŽÚ, pokud to deponitáři ŽÚ (švýcarské spolkové radě) prohlásí orgán představující bojující národ.

³³Ze Statutu mezinárodního trestního soudu (1998) lze učinit závěr, že se již pro tento typ konfliktu účast vládních vojsk nevyžaduje a že se těmito pravidly řídí i tzv. horizontální vnitrostátní konflikty (tj. konflikty pouze mezi povstaleckými skupinami navzájem).

³⁴Režim ochrany příslušný těmto konfliktům (str. 104) představuje *základní humanitární zřetele*, jež, jak potvrdil Mezinárodní soudní dvůr (1986), je nutné dodržet za **všech** situací hromadného násilí a vztahuje se tak i na vnitřní nepokoje a tenze, ačkoli se o ozbrojené konflikty nejedná.

³⁵Hovoří se o nich i jako o *vnitřních* nebo *vnitrostátních OK*, původně označovány jako *občanská válka*.

Při těchto konfliktech (často jde o násilnou desintegraci státu) není alespoň jedna strana konfliktu státem (třeba i všechny). Příslušná ustanovení ŽÚ (MHP obecně) jsou závazná i pro příslušníky těchto stran.

Ozbrojené konflikty obou druhů mohou na území téhož státu probíhat souběžně, aniž by se jejich povaha vzájemně ovlivňovala – probíhá-li např. na území daného státu nemezinárodní ozbrojený konflikt mezi vládou tohoto státu a povstalci, pak, i když do něj vstoupí na straně povstalců další stát, řídí se vztahy mezi vládou a povstalci nadále pravidly pro nemezinárodní ozbrojený konflikt, zatímco vztahy mezi oběma státy budou upravovat pravidla pro mezinárodní ozbrojený konflikt (někdy se hovoří o „smíšeném konfliktu“, což ovšem není další druh ozbrojeného konfliktů)³⁶.

³⁶Také se může stát, že na straně vlády dané země vstoupí do konfliktu jeden stát a na straně povstalců stát druhý. Pak se vztahy těchto interventů řídí pravidly pro mezinárodní OK, stejně jako konflikt vlády s druhým interventem, ale konflikt prvního intervenenta a povstalců je nemezinárodní, stejně jako konflikt vlády s nimi. Analogicky je tomu v případě intervence koalice států.

Situace „smíšeného konfliktu“ se tedy „rozloží“ na dílčí ozbrojené konflikty mezi jeho stranami a dle jejich povahy (mezinárodní – nemezinárodní) se určí, jaký právní režim se na ně aplikuje.

[Pokud by však stát intervenující na straně povstalců tuto stranu nejen podporoval svými vojenskými operacemi, ale převzal nad ní *celkovou kontrolu* (vč. přímého plánování a řízení jejích vojenských operací, tedy nad rámec „spoluválčení“), potom by se jednalo již o konflikt pouze mezinárodní povahy, a to jak mezi vládou a interventem tak i mezi vládou a povstaleckými ozbrojenými silami; povstalci zde vystupují jako *de facto* orgány intervenujícího státu (takže lze hovořit např. i o okupaci území prvního státu)].

B. REŽIM OCHRANY

První oddíl:

MEZINÁRODNÍ OZBROJENÉ KONFLIKTY (konflikty typu A a B)

Historicky vzato se MHP po jistou dobu vztahovalo jen na tyto typy konfliktů a teprve v ŽÚ z r. 1949 poprvé nalezneme ustanovení týkající se i konfliktů nemezinárodních (těm je věnován druhý oddíl této sekce na str. 104). MHP mezinárodních ozbrojených konfliktů je proto díky delšímu vývoji již ve velké míře – na rozdíl od případu nemezinárodních konfliktů – kodifikováno³⁷. Režim v konfliktech typu A je předmětem všech čtyř ŽÚ a ustanoveními I. DP byl doplněn a rozšířen i na konflikty typu B – ustanovení pro typ A i B jsou tedy nyní **stejná**.

Členění ochranných opatření:

I. Základní záruky pro všechny osoby

II. Speciální ochrana

1. Ranění, nemocní, ztroskotanci. Zdravotnické jednotky, zdravotnický a duchovní personál
2. Váleční zajatci
3. Civilní obyvatelstvo. Civilní obrana

III. Zakázané způsoby a prostředky vedení války

³⁷Právě sjednání I. DP znamenalo kodifikaci velkého množství pravidel, platných do té doby pouze jako obyčej. Záměrem bylo, aby se tak stalo i v případě II. DP pro konflikty nemezinárodní, což se ale v 70. letech 20. století nezdařilo.

I. ZÁKLADNÍ ZÁRUKY³⁸

Stanovují **minimální standard** ochrany zaručený každé lidské bytosti; u osob speciálně chráněných jsou tyto společné prvky ochrany dále rozvíjeny³⁹:

- tělesné i duševní zdraví a stav osob v moci bojující strany nesmí být ohroženy (ani v důsledku opomenutí),
- právo na lidské zacházení,
- musí být respektována osoba, čest, rodinná práva, přesvědčení a náboženské cítění;

v každou dobu a každém místě je zejména **zakázáno**⁴⁰:

- ohrožení duševního či tělesného zdraví – zejména vražda, trýznění či mučení⁴¹, tělesné tresty, zmrzačení, neposkytnutí lékařské péče,
- útoky proti lidské důstojnosti, pokořující a urážející zacházení, jakékoli nemravné jednání,

³⁸I. DP část IV oddíl III – někdy nazýváno *miniúmluva* (užívá se též pro čl. 3 ŽÚ); I. a II. ŽÚ kap. II; III. ŽÚ část II; IV. ŽÚ část III oddíl I.

³⁹Tyto záruky představují ochranu **základních lidských práv** i v době ozbrojeného konfliktu. U osob, které nemají status osoby speciálně chráněné – jak je definován v části II. 1, 2 a 3 (např. žoldněř) – představují nejmenší možný rozsah ochrany. Ochrany poskytnuté základními zárukami před negativními akty dané strany požívají nejen občané protější strany, ale i státní příslušníci této strany konfliktu (což je vlastní právu lidských práv, zatímco MHP poskytuje ochranu osobám především vůči aktům protější strany konfliktu) či osoby bez státní příslušnosti.

Uvedené záruky jsou průnikem MHP a práva lidských práv (PLP). Zatímco právo lidských práv je *derogovatelné* (umožňuje státům, aby v mimořádné situaci – např. za války – některá práva omezily), MHP nikoli (za všech okolností musí být **doдрženo v plném rozsahu**), dále MHP váže vždy všechny bojující strany (i nestátní), zatímco v případě povstalecké strany a PLP tomu tak obecně není, což jsou hlavní důvody, proč MHP tato zdánlivě duplicitní ustanovení obsahuje.

MHP představuje (což v roce 1996 potvrdil Mezinárodní soudní dvůr) zvláštní právní úpravu (*lex specialis*) pro situace ozbrojených konfliktů vůči právu lidských práv – např. uplatnění práva na život, zaručeného PLP, se v případě ozbrojeného konfliktu řídí zvláštní právní úpravou – MHP.

⁴⁰Nehledě na to, byly-li by tyto činy spáchány osobami vojenskými či civilními.

⁴¹Jak fyzické, tak i psychické.

- brání rukojmí,
- kolektivní tresty,
- hrozby kterýmkoli výše uvedeným činem.

Pravidla pro trestní stíhání za činy vztahující se k OK:

- tresty lze vykonat jen na základě řádného a nezávislého soudu respektujícího všeobecně uznávané zásady soudního řízení – tedy zejména:
 - řádné a neprodlené seznámení s obviněním,
 - respektování presumpce nevinny,
 - právo na obhajobu,
 - stíhat lze jen na základě osobní trestní odpovědnosti (princip kolektivní viny je vyloučen),
 - lze trestat jen za činy, které v době spáchání byly trestné dle mezinárodního práva či státního práva, kterému osoba tehdy podléhala,
 - nelze nutit k doznání,
 - proces proběhne za přítomnosti obviněného,
 - obžalovaný má právo předvést svědky v jeho prospěch a vyslechnout svědky svědčící proti němu,
 - nelze znovu stíhat, bylo-li řízení uzavřeno (odsouzen či osvobozen),
 - právo obžalovaného, aby líčení proběhlo v jeho přítomnosti,
 - právo obžalovaného, aby rozsudek byl vynesena veřejně,
 - poučení o opravných prostředcích.
- trest smrti nelze vynést nad osobou, která v době spáchání činu nedovršila 18 let a nelze jej vykonat na těhotné ženě a matce malých dětí.

Ochrana žen a dětí

- ženy a děti – zvláštní ohledy (vč. ochrany před znásilněním, nucením k prostituci aj. nemravným jednáním),
- těhotné ženy a matky malých dětí zadržené v souvislosti s OK –

- právo na přednostní projednání jejich případu,
- maximální snaha nevynést trest smrti za činy související s OK nad těhotnou ženou či matkou malých dětí,
 - dětem do 15 let – zabránit účasti v OS (upadnou-li do zajetí, požívají i tam zvláštní ochrany),
 - osoby 15–18 let – povolávat do OS jen výjimečně (přednostně starší),
 - v internaci či vězení musí být děti odděleny od dospělých (vyjma vlastní rodiny),
 - všechny strany konfliktu musí maximálně umožnit (v součinnosti zejména s OM, MVČK) obnovení kontaktu a slučování rozdělených rodin,

Evakuace dětí

- mocnost může evakuovat do cizí země jen vlastní děti (ochrana před zavlčením) – jinak jen dočasně (z okupovaných území) a to jen z důvodů jejich bezpečnosti či léčení – se souhlasem rodičů či poručníků⁴²,
- evakuace se děje pod dozorem OM,
- mocnost musí zaručit kontinuitu vzdělání včetně náboženské a morální výchovy – dle přání rodičů,
- pro usnadnění návratu – povinnost každému dítěti vystavit průkaz s fotografií (obsahuje základní osobní údaje včetně údajů o příbuzných, zdravotním stavu a krevní skupině, místě nalezení, nynější adrese, resp. příčině smrti) a zaslat jej Ústřední pátrací agentuře MVČK.

⁴²Pokud je lze nalézt.

Ochrana novinářů⁴³

- jsou považováni za civilní osoby a chráněni za předpokladu, že nepodnikají akce neslučitelné se statutem civilní osoby dle II. 3 (přímá účast na válečných akcích)⁴⁴,
- válečný dopisovatel má právo na status válečného zajatce (viz II. 2),
- vlastní země může novináři vystavit průkaz.

⁴³Zahrnuje novináře, dopisovatele, kameramany, fotografy, televizní nebo rozhlasové reportéry, pokud tuto činnost vykonávají jako hlavní povolání.

⁴⁴Ochranu však *de facto* ztrácí, pokud se vyskytují v blízkosti ozbrojených sil či vojenských objektů, užívají-li oděv podobný vojenským stejnokrojům či doplňky připomínající vojenský materiál.

II. SPECIÁLNÍ OCHRANA

1. Ranění, nemocní a trosečníci. Zdravotnické jednotky a personál.

(I. a II. ŽÚ; IV. ŽÚ část II a část III oddíl III; I. DP část II.)⁴⁵

Ranění, nemocní a trosečníci

- týká se všech raněných, nemocných⁴⁶ a trosečníků⁴⁷ z řad vojenských i civilních osob, kteří potřebují lékařskou péči a **zdržují se** aktivního nepřátelství (dále jen „ranění“ či „nemocní“),
- musí být vyhledáni a sebráni (vč. mrtvých) ať patří ke kterékoli straně – ujednat příměří,
- právo na lidské zacházení a co nejúplnější **zdravotní péči**, kterou vyžaduje jejich stav, v souladu s vědeckými poznatky a etickými zásadami, zejména
 - každý má právo odmítnout jakýkoli zákrok,
 - je zakázáno za všech okolností provádět zdravotnické úkony, které si jejich zdravotní stav nevyžaduje (např. experimenty – byť korektní) nebo odnímat tkáně za účelem transplantace (s výjimkou dobrovolného dárcovství krve či pokožky),
 - o všech zdravotnických úkonech musí být vedena dokumentace (k nahlédnutí OM),

⁴⁵I. a II. ŽÚ upravují ochranu raněných, nemocných a trosečníků – příslušníků ozbrojených sil a ochranu vojenských zdravotnických jednotek, I. DP ji doplňuje a dále spolu se IV. ŽÚ upravuje tuto věc pro civilní raněné, nemocné a trosečníky a civilní zdravotnické jednotky a personál.

⁴⁶*Raněnými a nemocnými* se rozumí nejen osoby, které pro zranění či nemoc nebo jinou fyzickou či psychickou poruchu nebo neschopnost (bez ohledu na souvislost s ozbrojeným konfliktem) potřebují zdravotní péči, ale i rodičky, těhotné, novorozenci a jiné osoby, u nichž by potřeba neodkladné zdravotní péče mohla nastat (tj. i osoby, které aktuálně nemocné či raněné nemusí být).

⁴⁷*Trosečníkem* se rozumí osoba, která se v důsledku havárie či poruchy dopravního prostředku ocitla ve vodách.

- povinnost chránit před oloupením, zvědavostí a urážkami veřejnosti,
- raněný či nemocný příslušník ozbrojených sil (viz II. 2, str.43) dále:
 - nesmí být předmětem útoku,
 - stává se válečným zajatcem,
 - každá strana neprodleně pořídí soupis (totožnost, státní občanství, osobní data, místo zajetí (úmrtí), druh zranění) – zašle Informační kanceláři dle II. 2. (ta zašle prostřednictvím OM Ústřední kanceláři a mocnosti, k níž zraněný náleží),
 - obě strany si touto cestou zašlou ověřené úmrtní listy, polovinu identifikačního štítku, závěť aj. osobní věci,
 - pohřby – viz ustanovení o válečných zajatcích (II. 2),
- strany se vynasnaží dohodnout na evakuaci n. výměně raněných a nemocných z obléhaného či obklíčeného území a průvozu zdravotnického i duchovního personálu a zdravotnického materiálu do tohoto území.

Zdravotnické jednotky a personál

- **Zdravotnické jednoty (ZJ):** zařízení určená ke zdravotnickým účelům, především k vyhledávání, přepravě, léčení i poskytování první pomoci a prevenci – nemocnice, ošetrovny, hygienická služba, transfüzní stanice, zdravotnické sklady a podobné jednotky ať již civilní či vojenské, nepohyblivé či mobilní, stále či dočasné.
- **Zdravotnické transporty (ZT):** jakékoli přepravní prostředky určené výhradně k přepravě a ošetrování raněných, nemocných a trosečníků, ať již civilní či vojenské, nepohyblivé či mobilní, stále či dočasné:
 - zdravotnická vozidla (silniční, železniční), plavidla a letadla,
 - mají stejnou kategorizaci, jako ZJ (viz níže),
 - mají stejný status jako ZJ včetně poskytnuté ochrany (a možnosti jejího přerušení – např. doprava zbraní, aj.),
 - v této publikaci jsou chápány jako druh ZJ.

- **Zdravotnický personál (ZP):** osoby určené **výhradně** ke zdravotnickým úkonům v ZJ⁴⁸, jejich správě a řízení a k řízení zdravotnických přepravních prostředků; dělí se:
 - (i) **ZJ vojenské:**
 1. ZJ vojenské zdravotnické služby, ZJ NSČK (příp. další vládou přidělený ZP),
 2. vojenské osoby vycvičené k pomoci ZP typu (i) 1 (ošetřovatelé, nosiči raněných apod.) – mají status ZP **jen** při plnění zdravotnických úkonů,
 3. vojenské ZJ poskytnuté neválčící stranou (či její NSČK) nebo nestrannou mezinárodní organizací (MVČK),
 - (ii) **ZJ civilní**⁴⁹:
 1. ZJ náležící straně konfliktu,
 2. ZJ uznané příslušnou stranou (včetně ZJ uznané NSČK),
 3. civilní ZJ poskytnuté obdobně jako u typu (i) 3.

Nadále se pojmem „**zdravotnická jednotka**“ či „**zdravotnický personál**“ rozumí pouze ZJ (ZP) typu (i) a (ii).

- **Duchovní personál** – civilní n. vojenské osoby výhradně se věnující duchovní činnosti a oficiálně přiřčené k ZJ (popř. ozbrojeným silám či jednotkám CO) – požívá stejné ochrany a práv jako ZP (vč. identifikace), dále bude zahrnut pod ZP.

⁴⁸Včetně prevence. Krom zdravotnických pracovníků všech stupňů sem patří i osoby určené ke správě jednotek či obsluze přepravních prostředků. Personál může být i dočasný (tj. pro vymezenou, ale souvislou dobu). Osoby typu (i) 2 **se nepovažují za příslušníky vojenské zdravotnické služby** a postavení ZP mají jen v okamžiku, kdy plní svou pomocnou roli. Nespadají sem obecně příslušníci ozbrojených sil, byť by byli určeni k poskytování první pomoci (CLS) či ji poskytovali, zůstávají kombatanty a nejsou před útokem chráněni.

⁴⁹ZJ v bodě 1 jsou státní ZJ, kterými v ČR jsou: poskytovatelé zdravotní péče zřízení Ministerstvem zdravotnictví (fakultní nemocnice, specializované léčebny, psychiatrické nemocnice, organizace ochrany veřejného zdraví) nebo Ministerstvem vnitra. Do bodu 2 náleží: zdravotnické jednotky základních a ostatních složek IZS (i když nepatří mezi jednotky státní), tj. zejména zdravotnická záchranná služba a poskytovatelé akutní lůžkové péče, kteří mají zřízení urgentní příjem, dále zdravotnické útvary ČČK a zdravotnická zařízení výslovně určená MZ [viz zejm. zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, č. 239/2000 Sb., o IZS, č. 126/1992 Sb., o ochraně znaku a názvu ČK a o ČSČK].

- **Poskytnutí ZJ (ZP)** některé ze stran není vměšováním do konfliktu a nelze je jako takové odmítnout (oznámí se druhé straně).

Ochrana zdravotnických jednotek a personálu

- **zákaz útoku** na zdravotnické jednotky a personál – za všech okolností⁵⁰,
- zdravotnický personál a zdravotnické jednotky musí být vždy respektovány a chráněny⁵¹,
- ochrana ZJ/ZP může být **přerušena** jen za činy přesahující zdravotnické určení a škodící nepříteli⁵², pokud nebylo uposlechnuto předchozí varování (rozumná lhůta),

Za tyto činy se **nepovažuje** např.:

- má-li ZP (lehké) osobní zbraně k ochraně své a nemocných,
- je-li k ZJ přidělen strážní oddíl,
- nachází-li se u ZJ zbraně odebrané raněným před jejich odezdáním,
- nachází-li se v ZJ příslušníci ozbrojených sil ze zdravotních dů-

⁵⁰Krom zákazu útoku se vůči ZJ/ZP (civilním i vojenským) uplatňují i tzv. preventivní bezpečnostní opatření (viz část II. 3 a)).

⁵¹Respekt se projevuje zákazem útoku či umožněním výkonu zdravotnického poslání a nezasahováním do medicínských a etických postupů; povinnost ochrany znamená aktivně předcházet nebezpečí z ozbrojeného konfliktu, která by mohla ZJ/ZP zasáhnout, a pomáhat mu.

⁵²Jde o situaci, kdy jednotka či personál **mimo** rámec svých humanitárních funkcí vyvíjí činnost, kterou, ať již přímo n. nepřímo, ztěžuje průběh vojenských operací protivníka nebo usnadňuje vojenské operace vlastní strany. Může se jednat např. o transport zdravých vojáků sanitním automobilem, přenos špiónážních informací sanitním letadlem, skladování zbraní či munice v nemocnici nebo jejich transport sanitou, shromažďování či předávání vojensky důležitých informací zdrav. personálem, využití spojových prostředků ZJ pro vojenské účely, vybudování pozorovatelny v prostorách ZJ, umístění ZJ tak, aby chránila vojenský objekt, zapojení ZP/ZJ do bojové činnosti apod. Všechny takových činností se musí ZJ/ZP zdržet, chovat se vždy tak, aby nijak neohrozil důvěru nepříteli v to, že plní pouze jim určené poslání v rámci péče o zdraví raněných a nemocných. V případě aktů jednotlivce (ZP) je tedy čin *škodící nepříteli* ve srovnání s pojmem *přímá účast v nepřátelství* (viz sekce II. 3 a), poznámka pod čarou č. 114, str. 65) pojmem širším. I vojenský ZP, ačkoli je příslušníkem ozbrojených sil, se účastí v bojové činnosti může dopustit trestného činu, neboť **nemá** oprávnění kombatanta.

vodů.

- Umístění ZJ:
 - oznamování umístění stálých ZJ⁵³,
 - uzavření dohod o nemocniční oblasti – zákaz útoku na celou oblast (oblasti je lépe připravit už v míru)⁵⁴,
 - ZJ nesmí být užito jako „štítu“ chránícího vojenské cíle,
 - ZJ se neumísťují do blízkosti vojenských objektů (je-li to možné).

Ochrana zdravotnických povinností

- nikdo nesmí být jakkoli postižen⁵⁵ za poskytnutí zdravotnických úkonů komukoli, ani mu nesmí být bráněno v činnosti vyžadované zdravotnickou etikou či ŽÚ,
- nikoho nelze nutit k postupům proti zásadám lékařské etiky a jinými pravidly ve prospěch pacientů,
- nikoho nelze nutit k poskytnutí informací o ošetřených žádné straně (vyjma zákonů vlastní strany a hlášení infekčních nemocí).

Vojenská zdravotnická jednotka v moci nepřítel

- pokračuje v činnosti, dokud péči o pacienty nepřevzme nepřítel,
- velí: nejstarší vojenský lékař nejvyšší hodnosti, odpovídá za odbornou činnost, má přímý přístup k vedení zajateckého tábora,
- **personál typu (i) 1:**
 - lze zadržet, jen vyžaduje-li to stav válečných zajatců,
 - není zajat (požívá však všech výhod válečných zajatců)⁵⁶,

⁵³Bojující strany jsou k tomu vyzvány, splnění však není podmínkou poskytnutí ochrany.

⁵⁴Tyto dohody lze sjednat za pomoci MVČK, OM – vzor je přílohou I. a IV. ŽÚ. Nemocniční oblasti musí být vzdáleny a prosty vojenských objektů, nesmí přes ně ani projíždět vojenské osoby a materiál, daná oblast nemá mít význam pro vedení války.

⁵⁵Nejde jen o zákaz trestního či disciplinárního stíhání, ale nesmí být vystaven jakékoli formě postihu. Týká se nejen zdravotnického personálu, ale každé osoby.

⁵⁶Tj. zachází se s ním jako s válečnými zajatci dle III. ŽÚ, strana konfliktu však na rozdíl od zajatců nemá právo jej zadržovat až do skončení nepřátelství – viz dále.

- právo navštěvovat nemocné mimo tábor (nemocnice, pracovní oddíl) – dopravu zajišťuje nepřítel,
- ZP nesmí být přidělena jiná práce,
- ZP bude navrácen, jak to poměry umožní (převzetí péče o zajatce nepřitelem) včetně nástrojů a osobního vlastnictví,
- **personál typu (i) 2:** stává se válečnými zajatci, bude přednostně použit ke zdravotnické službě zajatcům,
- **personál typu (i) 3:** nelze zadržet, může se vrátit jak to vojenská nutnost umožní; do propuštění ošetřují raněné; právo na totéž zaopatření (platy, strava, atd.) jako ZP armády strany, jež je drží; propouští se včetně osobních věcí, nástrojů, zbraní a dopravních prostředků,
- materiál mobilních ZJ – nesmí být zničen, nutno použít pro raněné a nemocné,
- stavby a materiál stálých ZJ – musí sloužit původnímu účelu, naložit s nimi jinak lze jen v případě naléhavé vojenské nutnosti a při zabezpečení péče o hospitalizované.

Civilní zdravotnická jednotka v moci okupační mocnosti (OkM)

- OkM musí obyvatelstvu zajistit zdravotní péči, veřejné zdravotnictví a hygienu – zdravotnickému personálu poskytne materiál a veškerou pomoc,
- OkM nemůže zabavit civilní ZJ či nutit její personál k jiné práci, pokud je ZJ nutná pro výše uvedenou péči a pro péči o již léčené,
- ostatní ZJ lze zabavit (přechodně) jen pro trvalí nezbytně nutné zdravotnické potřeby raněných vojáků OkM či válečných zajatců,
- civilní ZP – volnost pohybu (pro výkon činnosti) – dodržuje kontrolní a bezpečnostní opatření OkM.

Úkoly civilního obyvatelstva, NSČK aj. pomocných společností

- civilní obyvatelstvo respektuje raněné (včetně nepřátel), nedopouští se násilí,
- pomocným společnostem, jako jsou NSČK, nesmí být bráněno ve sběru a péči o raněné (právo iniciativy NSČK),
- civilní obyvatelstvo a pomocné organizace lze k pomoci vyzvat.

Identifikace zdravotnických jednotek a personálu

- ZJ a ZP musí být identifikovatelné⁵⁷.

K jejich identifikaci se používá:

- **rozeznávací znak:**

- červený kříž na bílém poli⁵⁸,
- červený půlměsíc na bílém poli,
- červený lev a slunce na bílém poli⁵⁹, nebo
- červený krystal (znak III. DP),

dále souhrnně jen **červený kříž (ČK)**;

uvedené znaky mají rovný status; každý stát volí pro svůj ZP/ZJ vždy jen jeden z uvedených znaků; smluvní strany III. DP mohou výjimečně pro svůj ZP/ZJ namísto stávajícího znaku užít **dočasně**

⁵⁷Jde o **zásadní prvek pro rozeznání chráněné povahy** ZP, ZJ a pacientů, klíčovou zásadu první ŽÚ z roku 1864. ŽÚ proto ukládají stranám konfliktu učinit vše, co je objektivně možné, aby identifikace byla zajištěna. Označení ZP je **obligatorní**, stejně tak označení civilních ZJ i leteckých a námořních vojenských ZJ; pozemní vojenské ZJ tak musí být označeny, pokud to vojenské požadavky dovolí. ZP nesmí být v žádném případě zbaven odznaků či průkazu ZP ani práva nosit pásku s ČK.

⁵⁸Uvedený rozeznávací znak je (*k počtě Švýcarska*) vymezen pouze jako „*heraldické znamení...utvořené převrácením [švýcarských] spolkových barev*“ (čl. 38 I. ŽÚ) – není definován barevný odstín červené, nejsou definovány poměry délek a šířek ramen kříže ani žádné jiné metrické znaky. Umožňuje to jeho snadné zhotovení (a předchází formálním námitkám bojujících stran). Jednotlivé smluvní strany a organizace ČK si pro vlastní potřebu přesné provedení znaku ČK vymezují, to však není ve sporu s výše uvedeným (nejčastější jsou dvě provedení – tzv. kříž z pěti čtverců či kříž takto se opticky jeví). Podobná situace je i v případě ostatních rozeznávacích znaků.

⁵⁹V současnosti není užíván žádným státem (do r. 1980 byl užíván Íránem).

kterýkoli z uvedených čtyř rozeznávacích znaků, pokud tím bude zvýšena ochrana ZP/ZJ a totéž platí pro mise OSN; stejně může postupovat MVČK, MF ČK&ČP a NSČK⁶⁰,

- současně se znakem ČK lze pro ZT použít **rozeznávací signály**:
 - světelný rozeznávací signál – přerušované modré světlo⁶¹: pro zdravotnická letadla, nemocniční lodě a zdravotnická vozidla (**výlučnost** použití signálu jen pro uvedené prostředky ZT vzniká až dohodou mezi stranami konfliktu),
 - rozeznávací radiový signál zdravotnického transportu⁶²: musí být odvysílán před volacím znakem a následuje po něm zpráva obsahující:
 - pozici ZT,
 - čísla a počty vozidel,
 - plánovanou trasu,
 - plánovaný čas na trase, příjezdu a odjezdu,
 - výšku letu, radiové frekvence a další vhodné informace k identifikaci ZT;
 - elektronická identifikace zdravotnických letadel: prostřednictvím systému sekundárního přehledového radaru (SSR)⁶³ – příslušné módy a kódy si dohodnou strany konfliktu; dohodou mohou též jeho použití rozšířit na pozemní či námořní ZT.
 - podvodní akustický signál⁶⁴: identifikace ZT vůči ponorkám (strana oznámí jeho používání protistraně), vysílá se před volacím znakem ZT;

⁶⁰NSČK jen nebrání-li tomu vnitrostátní legislativa.

⁶¹I. DP v Příloze I určuje chromatografické souřadnice modré barvy takto: hranice zelené $y=0,065+0,805x$, hranice bílé $y=0,400-x$, hranice fialové $x=0,133+0,060y$; frekvence je doporučena 60–100/min.

⁶²Nouzový a rozeznávací signál je vymezen v Radiokomunikačním řádu Mezinárodní telekomunikační unie, čl. 40 a N40.

⁶³Vymezen v Příloze 10 Chicagské úmluvy o mezinárodním civilním letectví.

⁶⁴I. DP v Příloze I jej vymezuje jako signál YYY v Morseově abecedě na (doporučené) frekvenci 5 kHz

- identifikace ZP⁶⁵:
 - vojenský ZP (mimo typ (i) 2): průkaz totožnosti ZP označený ČK⁶⁶, oděv opatřen ČK (náramenní páska na levé paži, pokrývka hlavy); nosí **vždy**,
 - ZP typu (i) 2: ve vojenských dokladech vyznačeno jeho přechodné zdravotnické určení a právo užít znak ČK, a to jen na náramenní pásce⁶⁷; nosí **jen při výkonu** zdravotnické služby,
 - civilní ZP: průkazu totožnosti ZP označený ČK⁶⁸, na okupovaných územích, územích zasažených bojem či v nebezpečí boje užívá ve službě oděvu označeného ČK,
- průkazy totožnosti ZP – ověřené vládou uznanou autoritou; jsou jednotné pro personál dané země (pokud možno i pro všechny strany konfliktu, resp. smluvní strany), strany si sdělí vzory,
- ZJ (včetně ZT) a jejich veškerý (tj. nejen zdravotnický) materiál⁶⁹ – viditelně označeny ČK (vlajka, nátěr, přiměřená velikost – co největší velikost⁷⁰, zajistit viditelnost ze země i ze vzduchu). Za snížené viditelnosti či v noci lze osvětlit, užít technicky detekovatelné materiály pod.). Užití rozeznávacích signálů je dobrovolné.

Pravidla pro užití rozeznávacího znaku:

Aby bylo uchováno spojení znaku ČK s chráněnými činnostmi, je jeho použití přísně limitováno jak za války, tak v míru.

Rozeznávací znak smí užívat **výlučně**⁷¹:

⁶⁵Zopakujme, že ZP zahrnuje jak zdravotnický, tak duchovní personál.

⁶⁶Vzor průkazu vojenského ZP je přílohou I. a II. ŽÚ.

⁶⁷Páska (znak ČK) je menších rozměrů, než u personálu (i) 1, 3.

⁶⁸Vzor průkazu civilního ZP je přílohou I. DP.

⁶⁹Zvířata určená k plnění úkolů ZJ (např. koně k tahu transportních prostředků, psi k vyhledávání raněných) jsou materiálem ZJ, avšak označí se znakem ČK jen po dobu výkonu vlastní zdravotnické činnosti ZJ.

⁷⁰Pokusy realizované MVČK ukázaly, že znak červeného kříže dané velikosti je za dobré viditelnosti pouhým okem rozeznatelný na následující vzdálenost: 1m ... do 400 m, 5m ... do 2,5 km, 10m ... do 3,0 km.

⁷¹Viz zejména ustanovení čl. 44, 53 I. ŽÚ (rozšíření okruhu chráněných civilních ZJ

a) v míru:

- vojenská zdravotnická služba k označení ZJ, ZP a materiálu,
- MVČK a MF ČK&ČP,
- NSČK při činnostech v souladu s rezolucemi Mezinárodních konferencí ČK&ČP⁷²,
- výjimečně (s výslovným souhlasem NSČK) k označení vozidel a zařízení poskytujících bezplatnou zdravotní péči,

b) za války:

- **ochranná funkce**⁷³:
 - vojenské i civilní ZJ a ZT zde uvedené (tj. včetně NSČK) k ochraně zařízení, materiálu a personálu,
 - MVČK a MF ČK&ČP,
- **identifikační funkce**⁷⁴: NSČK i při činnostech, které nejsou ŽÚ chráněny jako zdravotnické, avšak jen tak, aby nevznikl dojem, že jde o činnost ŽÚ chráněnou (velikost, umístění)⁷⁵.

Každé jiné použití je jak v míru, tak za války **zakázáno** právníkům i fyzickým osobám (za války se může jednat i o vážné porušení ŽÚ – válečný

v I. DP nerozšířilo okruh oprávněných uživatelů znaku ČK v době míru – viz čl. 18 odst. 7 I. DP) a zákona č. 126/1992 Sb., o ochraně znaku a názvu Červeného kříže a o ČSČK.

⁷²Umístění či velikost znaku není omezeno (relativně větší velikost má být užívána především k označení zdravotnických aktivit). Mimo službu jej však člen může užít jen ve formě např. členského odznaku. Zaměstnanec či dobrovolník jej mohou užívat jen ve službě. Podrobnosti určují *Pravidla pro používání znaku ČK a ČP národními společnostmi* přijatá XX. Mezinárodní konferencí ČK (1965, Videň).

⁷³Jde o označení ZJ, ZT a ZP popsané výše, které má dát najevo, že jde o osobu či objekt **chráněný ŽÚ**. Znak ČK se užívá ve velkém rozměru relativně k označené osobě či objektu.

⁷⁴Označuje **příslušnost** dané osoby či objektu k NSČK či jiné složce Mezinárodního hnutí ČK&ČP. Obvykle se do okolí znaku umísťuje název příslušné složky.

NSČK v případě užití červeného krystalu pro identifikační účely do něj vkládá znak příslušné národní společnosti – červený kříž, červený půlměsíc (nebo teoreticky červený lev a slunce), příp. jejich kombinaci, nebo – v případě Společnosti Davidovy hvězdy – červenou Davidovu hvězdu. V ochranné funkci se do červeného krystalu žádný symbol nekládá.

⁷⁵Nejde-li o ZP či ZJ NSČK: je přípustný členský odznak – nikoli náramenní páska či vesta, přípustný je relativně nevelký znak u vchodu do budovy – nikoli na střeše, přípustný je nevelký znak na dveřích služeb. vozidla apod.

zločin) a musí být stíháno.

Uvedený zákaz se vztahuje nejen na slova „Červený kříž“ či „Ženevský kříž“ a znak ČK (a symboly jemu na roveň postavené), ale i na **všechna** slova a symboly **je napodobující** (napodobeniny); vzhledem k absenci přesného vymezení znaku ČK je rozsah pojmu značně široký⁷⁶. Zakázáno je rovněž neoprávněné použití **znaku Švýcarska** (z důvodu jeho možné zaměnitelnosti za znak ČK).

Sanitní letadla

- označena ČK a národním znakem,
- v oblasti mimo kontrolu nepřítele mohou létat kdekoli (nutné předem oznámit); na požádání je povinno přistát k prohlídce – provede se bezodkladně se zřetelem ke stavu raněných. Má-li letadlo a osoby charakter ZT, pokračuje v letu. Jen tehdy, nemá-li charakter ZT, bude neutrálním státem zadrženo, osádka internována, ranění ošetřeni (na náklady strany, k níž náleží) není-li opačné dohody s **oběma** znepřátelenými stranami,
- v oblasti pod kontrolou nepřítele mohou létat jen s předchozím **souhlasem** a dohodnutým letovým plánem⁷⁷ (vlétne-li bez souhlasu, nebo se odchýlí od plánu, musí informovat nepřítele a uposlechnout případné výzvy k přistání – poskytne se přiměřený čas ke splnění). Povinno uposlechnout příkaz k přistání a prohlídce – prohlídka se provede bezodkladně, neohrozí zdravotní stav raněných; potvrdí-li se charakter ZT – pokračuje v letu. Je-li porušen (a jen tehdy) – je **zadrženo** (další postup – jako ZJ a ZP v moci nepřítele),
- přelety je třeba dohodnout i v případě území kontrolovaných spřátelenými silami, aby bylo letadlo rozpoznáno.

⁷⁶Podle komentářů k ŽÚ není např. podstatná ani barva podkladu, znamená kříže nemusí být červené celé, ramena nemusí být kolmá ani stejně dlouhá apod. Podrobněji se ochranou a užíváním znaku ČK v podmínkách ČR, včetně příkladů napodobenin, zabývá dokument Národní skupiny pro implementaci MHP *Znak Červeného kříže, jeho ochrana a užívání* [29].

⁷⁷Žádost o souhlas vyřídí druhá strana co nejrychleji – sdělí, zda bylo vyhověno, nebo zamítnuto, nebo učiní alternativní návrh.

Nemocniční (sanitní) lodi (NL)

- bílá barva, rozeznávací znak (tmavě červený) na vodorovných i svislých plochách, národní vlajka,
- jména a popis se druhé straně sdělí 10 dní před použitím (podmínka ochrany),
- NL má právo odplout z obsazeného přístavu,
- NL nesmí být ukořistěny, mohou být z vážných důvodů zadrženy na 7 dní,
- lodi lze nařídít kurs (musí uposlechnout) – nesmí být v rozporu se zájmy zdraví raněných,
- strany v konfliktu mohou dosadit na své lodi neutrálního pozorovatele k zajištění plnění podmínek ZT,
- prohlídky – probíhají analogicky jako u letadel,
- strany mohou oslovit kterékoli plavidlo, aby vzalo na palubu raněné, nemocné a trosečníky – této žádosti musí plavidlo vyhovět – požívá pak ochrany jako NL,
- každá válečná loď může požadovat po kterékoli NL vydání (jen) vojenských osob nepřátelské strany – této žádosti musí být vyhověno za předpokladu, že stav raněných umožní transport a že válečná loď je vybavena zdrav. zařízením odpovídajícím zdrav. stavu raněných.

Nezvěstné osoby

- ihned, dovolí-li to okolnosti, pátrá každá strana po osobách prohlášených nepřítelem za nezvěstné
 - protější strana je povinna tyto informace předat v plném rozsahu,
 - pátrání je založeno na právu rodin mít informace o osudu svých blízkých,
- každá strana shromažďuje informace o válečných zajatcích, internovaných či vězněných civilistech a také o všech osobách, které jí byly v souvislosti s OK a okupací zbaveny svobody (zadrženy, vězněny, apod.) po více než 2 týdny,
- žádosti a zjištěné informace se předávají Ústřední pátrací agentuře MVČK

- přímo nebo prostřednictvím NSČK či OM,
- strany se vynasnaží dohodnout o vytvoření pátracích skupin, příp. jejich doprovodu,
- vyhledávání, sbírání a identifikace mrtvých (v důsledku bojové činnosti),
- personál musí být respektován a chráněn.

Pozůstatky zemřelých

(viz též II. 2, str. 60 – úmrtí zajatců; II. 3, str. 93 – úmrtí internovaných)

- všechny hroby zemřelých v důsledku OK nebo okupace budou chráněny a udržovány,
- jakmile to okolnosti dovolí, dohodnou se strany o:
 - přístupu příbuzných a registračních pracovníků k hrobům,
 - ochraně a údržbě hrobů,
 - usnadnění navrácení pozůstatků,
- nedojde-li k dohodě o údržbě či vrácení ostatků, lze po 5 letech od sdělení podřídit hroby vnitrostátnímu zákonodárství (musí být předem oznámeno), není-li exhumace z vážného veřejného zájmu či vyšetřování nutná dříve (musí být předem oznámeno).

2. Váleční zajatci⁷⁸

(III. ŽÚ a I. DP část III oddíl II)

a) Status kombatanta a válečného zajatce

Ozbrojené síly (OS) strany konfliktu

- skládají se ze všech **organizovaných** ozbrojených sil, skupin a jednotek, které jsou pod velením osob odpovědných této straně konfliktu (orgánu, vládě)⁷⁹ za jednání podřízených⁸⁰,
- mají vnitřní disciplinární systém (který mj. zachová ŽÚ a další normy MHP).

Zahrne-li strana složky veřejného pořádku či pomocné vojenské jednotky do svých OS, uvedomí o tom druhou stranu.

Poznámka: OS tedy nezahrnují pouze pravidelnou armádu, dobrovolnické sbory, ale i např. partyzánské jednotky.

Kombatanti, váleční zajatci

- každý příslušník OS **vyjma ZP (a duchovních)** se označuje jako **kombatant**⁸¹,

⁷⁸III. ŽÚ stanoví pravidla zacházení s válečnými zajatci a režim zajateckých táborů; I. DP v jednotlivostech tato pravidla doplnil, především však definuje ozbrojené síly a doplňuje definici válečného zajatce. III. ŽÚ dále vymezuje dohled nad dodržováním pravidel pro zacházení s VZ a činnost informačních kanceláří pro VZ.

⁷⁹Ta nemusí být uznávána nepřítelem (např. v případě boje proti kolonialismu).

⁸⁰Tato definice OS je obsažena v I. DP (čl. 43) a má současně obyčejovou povahu. Staví na stejnou úroveň (co do práv a povinností) do doby přijetí I. DP odlišované „pravidelné“ a „nepravidelné“ ozbrojené síly. Oproti III. ŽÚ (čl. 4/A/1-3) nestanoví odlišné definiční znaky „pravidelných“ a „nepravidelných“ OS.

⁸¹Doslovný český překlad – bojovník – se však neuzívá (termínem *bojovník* – *fighter* – rozumíme obecněji osoby, které se účastní bojové činnosti, i když nemají nutně status kombatanta).

- status kombatanta mají dále obyvatelé dosud neokupovaného území, kteří se (byť neorganizovaně) chopí zbraně proti **pronikajícím** okupantům, za předpokladu, že:
 - nosí zbraň otevřeně,
 - zachovávají MHP⁸²,
- pouze kombatant má **právo přímé účasti** v nepřátelských akcích⁸³,
- kombatant v moci nepřítele se stává **válečným zajatcem**⁸⁴ (dále jen zajatec či VZ),
- kombatant má povinnost **odlišovat se od civilního obyvatelstva**,
 - upadne-li do moci nepřítele, když nesplňuje tuto podmínku, **ztrácí** nárok na status válečného zajatce, požívá však všech výhod určených zajatcům souzeným za protiprávní jednání⁸⁵,

⁸²Tato kategorie osob se nazývá *levée en masse*.

⁸³**Přímá účast v nepřátelských akcích** (synonyma přímá účast v nepřátelství, přímá účast v ozbrojeném konfliktu) jsou takové činy, které jsou *přímo* (tj. **bezprostředně**) způsobilé dosáhnout *prahu škodlivosti* (zranit či usmrtit protivníka, chráněnou osobu či chráněný objekt nebo negativně zasáhnout nepřátelské vojenské operace či kapacity) a jsou provedeny za účelem poškození jedné nebo posílení druhé strany konfliktu (*válečný nexus*).

Jde o takové činy, které bezprostředně daného jedince zapojují do bojů (např. užití, resp. obsluha, zbraně, obsluha radiolokátoru, záškodnická činnost v blízkosti fronty, označování cílů, předávání povelů atd.), tedy které lze popsat jako **účast v bojové činnosti** v obvyklém slova smyslu. Nepatří sem aktivity, které jsou sice účastí v nepřátelství – podporou strany v konfliktu – ale ne přímou (práce v muniční továrně, dodávání potravin ozbrojeným silám, propaganda apod.). Podrobně viz oficiální výklad MVČK, o němž pojednává článek *K pojmu přímá účast na nepřátelství* [14] a jehož závěry jsou citovány v publikaci *Základní prameny mezinárodního humanitárního práva* [5], str. 264.

⁸⁴Protože kombatant má právo se přímo účastnit v nepřátelství, tedy bojovat, **nemůže být válečný zajatec nijak stíhán** za činy, které v rámci této účasti provedl (zranění či usmrcení nepřátelských bojovníků, zničení či poškození nepřátelských vojenských objektů apod.), ani jiné akty nepřátelství, pokud byly v souladu s MHP; za jeho porušení (např. útok na civilisty) naopak stíhán bude. Hovoříme o *imunitě válečného zajatce* – smyslem zajetí je pouze zabránit VZ v další účasti v konfliktu. Pokud se však nepřátelství přímo zúčastní osoba **nemající status kombatanta** (např. zdravotník či civilista) může ji druhá strana za tytéž činy stíhat, a to i trestně (za vraždu apod.).

⁸⁵Povinnost odlišovat se je dána ochranou civilistů. Proto je její nesplnění tak přísně sankcionováno – takový příslušník OS nepřiznáním statusu válečného zajatce totiž zcela **ztrácí** postavení kombatanta a tím i imunitu před stíháním popsanou v poznámce č. 84 – může tak být stíhán např. i za předešlá usmrcení nepřátelského vojáka v boji.

- pokud se v důsledku povahy bojové akce⁸⁶ nemůže odlišit, neztratí status kombatanta za předpokladu, že alespoň nosí otevřeně zbraň:
 - o během každého vojenského střetnutí,
 - o během doby, kdy ho může spatřit nepřítel při zaujímání bojové sestavy před útokem,
- u pravidelných uniformovaných ozbrojených sil se odlišení předpokládá nošením uniformy,
- kombatant má **povinnost** zachovávat MHP; při jeho porušení má po zajetí status zajatce, avšak bude za toto porušení stíhán,
- status válečného zajatce mají dále:
 - zdravotnický personál typu (i) 2,
 - civilní doprovod OS – členové leteckých a lodních posádek, váleční dopisovatelé, pracovní oddíly, služby ap. – musí mít pověření a průkaz příslušníka doprovodu OS,
- výhod zacházení určeného válečným zajatcům dále požívají:
 - zdravotnický personál typu (i) 1,
 - členové OS okupované země, pokud je okupační moc internuje,
 - osoby přijaté neválčícími mocnostmi, které je byly povinny internovat⁸⁷,
 - podle mezinárodněprávního obyčeje dále hlava státu a členové vlády,
- status válečného zajatce **nemá**:
 - vyzvědač dopadený při vyzvědačské činnosti⁸⁸; vyzvědačem není ten příslušník OS, který nosí příslušnou uniformu (rozvědčík), nebo pokud bydlí na okupovaném území a informace nezískává podvodně či tajnými metodami – ti mají na status zajatce nárok,
 - žoldněř (nemá nárok ani na status kombatanta) – tj. osoba, která se OK účastní, je pro účast v OK najata, není občanem bojující strany ani na jejím území trvalé bydliště, jejím motivem je odměna (vyšší, než běžné služné), není příslušníkem oficiální

⁸⁶Toto zmírnění přinesl I. DP pro guerillový způsob boje dominující v boji proti cizí okupaci a v národněosvobozené boji.

⁸⁷Např. ranění a nemocní vysazení na území neutrální mocnosti jsou internováni po dobu OK, není-li jiné dohody s bojujícími stranami.

⁸⁸Není-li zadržen bezprostředně při činu, status válečného zajatce neztrácí.

vojenské mise⁸⁹,

- žádá-li osoba (nebo pro ni její strana) o status zajatce a je-li pochybnost – rozhodne tribunál, do rozhodnutí se považuje za zajatce; toto rozhodnutí má předcházet soudu za případné protiprávní jednání v souvislosti s válečnou akcí. Soudu se účastní delegát OM⁹⁰.

b) Pravidla pro zacházení s válečnými zajatci⁹¹

- se zajatci se vždy musí **zacházet lidsky** – na zacházení s nimi se vztahují i ustanovení základních záruk (viz část I.) a jsou-li raněni či nemocní, pak také příslušná ustanovení speciální ochrany (viz část II. 1),
- doba zajetí: od upadnutí v moc nepřítele⁹² až do jejich konečného propuštění a repatriace n. zdařilého útěku,
- po dobu zajetí požívají VZ ochranu dle MHP, současně podléhají trestním a disciplinárním opatřením mocnosti, která je zadržela⁹³,
- zajatci jsou v moci mocnosti – ne jednotlivců či oddílů,
- zajatce lze přesunout jen ke smluvní straně ŽÚ (původní mocnost zůstává nadále zodpovědná za dodržování podmínek ŽÚ),
- zajatci si zachovávají plnou občanskou způsobilost⁹⁴, musí být chráněni před urážkami či zvědavostí veřejnosti,
- zajatec má nárok na zaopatření a zdravotní péči zdarma.

⁸⁹MHP žoldněřství nezakazuje, nepřiznává však žoldněřům právo užívat zbraň či se jinak přímo účastnit nepřátelství.

⁹⁰Jednání soudu (nebo jeho část) může ze státobezpečnostních důvodů proběhnout nevěřejně. Toto bude OM oznámeno.

⁹¹Na zajatce se samozřejmě vztahují i ustanovení části I., popř. i II. 1.

⁹²Platí i pro situaci, kdy je příslušník OS zadržen civilisty.

⁹³Mocnost, v jejíž moci se nacházejí, bude značena MDZ (mocnost držící zajatce), platí i pro mocnost, k níž by zajatci byli eventuálně přesunuti.

⁹⁴Může být omezena jen nutnými podmínkami zajetí – tj. např. ta právní jednání, k nimž právní řád zajatcovy země vyžaduje osobní přítomnost, provést nelze, ostatní úkony musí být zajatci umožněny (správa majetkových či rodinných záležitostí, závěti, vystavení plných mocí apod.).

Počátek zajetí

- při výslechu je zajatec **povinen udat pouze** jméno, datum narození, matriční číslo a hodnost (odmítne-li sdělit, lze mu pouze omezit výhody poskytované jeho hodnosti či nad rámec ŽÚ); tyto údaje musí být uvedeny v průkazu totožnosti vydaném vlastní stranou, který nesmí být zajatci odebrán; nemá-li zajatec takový průkaz, vystaví mu mocnost držící zajatce náhradní,
- u zajatců, kteří nemohou vypovídat, je mocnost, jež je zajala, povinna totožnost zjišťovat,
- je **zakázán každý nátlak** k získání jakýchkoli informací,
- v držení zajatce zůstávají svršky (nejen uniforma) a osobní věci s výjimkou výzbroje, koně a vojenských dokumentů. Zejména tedy zůstává:
 - průkaz totožnosti,
 - přilba a ochranné prostředky,
 - věci osobní potřeby a potraviny,
 - hodnostní označení a vyznamenání (s právem nosit),
 - peníze (výjimečně a jen na rozkaz důstojníka a proti řádné stvrzence lze odebrat; zapíše se na účet zajatce – viz dále),
 - cenné věci (lze odebrat jen z bezpečnostních důvodů a postupem jako u peněz);

odebrané peníze a cenné věci jsou řádně evidovány a vydají se při propuštění.

Odsun zajatců do tábora

- co nejdříve odsunout do bezpečné vzdálenosti od bojového pásma,
- odsun proběhne lidsky, za podmínek minimálně jako pro vlastní OS (včetně zajištění bezpečnosti, pitné vody, stravy, ošacení, zdravotní péče),
- nelze-li zajatce vzhledem k bojové situaci takto odsunout, musí být **propuštěn**,
- sestaví se neprodleně seznam odsunutých zajatců,

Internace zajatců

- mocnost držící zajatce je **má právo** internovat⁹⁵; zajatce lze na slib propustit, vlastní mocnost mu však v tom případě nesmí zadávat úkoly ani přijmout jeho služby,
- zajatec má právo na volný pohyb po táboře – nelze jej uvěznit či zakázat vycházení (s výjimkou trestních či disciplinárních sankcí – viz dále),
- veškeré náklady internace (pobyt, strava, ošacení, lékařská péče a pomůcky) nese MDZ.

Tábory válečných zajatců (TVZ)

- strany si sdělí jejich umístění, označí viditelně **PG** nebo **PW**⁹⁶ (vyhrazeno jen pro TVZ),
- útok na TVZ je zakázán,
- TVZ nesmí být v místech ohrožených palbou ani v blízkosti vojenských objektů; zajatců nesmí být užíváno k tomu, aby svou přítomností chránili dané místo od vojenských operací,
- nelze oddělovat zajatce téže strany, národnosti bez jejich souhlasu,
- TVZ musí být hygienicky a zdravotně nezávadné, vhodné podnebí,
- TVZ musí být pevné stavby,
- TVZ musí být vybaven protiletadlovými a protichemickými kryty (jako vlastní obyvatelstvo MDZ).

Potřeby válečných zajatců

- ubytování – stejné jako u vlastních vojáků (zejména ložní prádlo, otop, osvětlení, sucho), oddělené ložnice mužů a žen,
- strava – zabránit ztrátě váhy a poruchám výživy (množství, jakost,

⁹⁵Internace je omezením VZ na svobodě (volnosti pohybu) k zabránění další účasti v konfliktu po dobu jeho trvání, zajetí není trestem za nepřátelské akty; proto také VZ nesmí být umístěni do trestnic.

⁹⁶Zkratka z franc., resp. angl., slov *prisonniers de guerre*, resp. *prisoners of war* – tj. váleční zajatci

- rozmanitost), pracují-li – přiměřeně zvýšená dávka
- zajatci mohou pracovat v kuchyních,
 - zajatci si mohou pěstovat potraviny,
 - ohled na stravovací návyky VZ,
 - **zákaz** hromadných disciplinárních opatření týkajících se stravy,
 - **pitná voda** – k dispozici v dostatečném množství,
- ošacení – dostatečné, odpovídající podnebí; pravidelné obnovování
 - lze užít ukořistěné uniformy (vyhovují-li klimatu),
 - při práci – poskytne se vhodný pracovní oděv,
 - kantina TVZ – potraviny, předměty běžné potřeby, mýdlo, tabák, ap.
 - ceny – nepřesáhnou obvyklé ceny,
 - zisk – fond pro potřeby zajatců.

Hygiena a lékařské ošetření

- MDZ má povinnost všech opatření k zajištění hygieny a zdraví – zejména:
 - sanitární zařízení a lázně udržované v čistotě,
 - mýdlo k mytí i praní,
 - čas pro zajištění hygieny,
- zdravotní péče – přiměřená stavu (dle zásad lékařské vědy a etiky), včetně např. protéz, výcviku osleplých zajatců, atd. – viz část II. 1.
- v každém táboře – táborová nemocnice
 - personál: nejraději zdravotnický personál vlastní strany – respektuje disciplinární řád TVZ (viz II. 1 – ZJ v moci nepřítel),
 - MDZ je povinna poskytnout personálu potřebnou pomoc,
 - lze využít i zdravotníky z řad zajatců – těm nebude ukládána jiná práce,
- vážný zdravotní stav – léčení ve vojenské či civilní nemocnici MDZ,
- každý zajatec má kdykoli právo na lékařskou prohlídku,
- preventivní prohlídky – nejméně 1× měs. (váha, čistota, infekce),
- vydání osvědčení (druh zranění, nemoci, ošetření, doba léčby); kopii zaslat Ústřední informační kanceláři válečných zajatců.

Náboženství, duševní a tělesná činnost

- místnosti pro bohoslužby, právo účasti na bohoslužbách (při respektování disciplinárního řádu),
- vojenští duchovní – rozdělit podle víry nebo národnosti; mají právo korespondovat s církevními úřady; pro duchovní službu – využít i duchovní z řad zajatců,
- není-li duchovní, může jeho úkoly plnit duchovní podobné konfese nebo kvalifikovaný laik (podléhá schválení MDZ a církevního úřadu),
- podporuje se činnost duševní, výchovná, sportovní – poskytnou se prostory a vybavení; zajatci mají možnost cvičení, sportů, her.

Disciplína v TVZ

- každý tábor podléhá přímé pravomoci **důstojníka** (pravidelných OS MDZ). **Zodpovídá** pod vládním dohledem za dodržování ŽÚ (včetně podřízených),
- personál TVZ musí být se III. ŽÚ seznámen,
- zajatci s výjimkou důstojníků⁹⁷ zdraví důstojníky MDZ včetně vnější úcty,
- zajatci-důstojníci zdraví jen vyšší a velitele TVZ,
- text III. ŽÚ včetně příloh a dohod k jejímu provádění – vyvěšen v každém TVZ (v jazyce, jemuž VZ rozumějí),
- vyhlášky o disciplíně – též,
- všechny povely a rozkazy se vydávají v jazyce, jemuž zajatci rozumějí,
- užití zbraně proti zajatci je krajní prostředek (zejména útěk) – nutná výzva.

Hodnosti válečných zajatců

- sdělí si strany na začátku nepřátelství – MDZ zaručí stejné nakládání s zajatci téže hodnosti,
- MDZ uzná povýšení (na základě oficiálního sdělení),

⁹⁷Důstojníky budeme v tomto textu rozumět také generály.

- se zajatci se nakládá přiměřeně hodnoti a věku,
- důstojníci (a na roveň postavení) požívají zvláštních ohledů – zajištěna obsluha přidělením vojáků z řad zajatců.

Přesuny válečných zajatců

- podmínky – jako odsun,
- nesmí být na úkor zdraví (nemocní – jen z bezpečnostních důvodů),
- nesmí ztížit následnou repatriaci,
- evidence přesouvaných osob,
- blíží-li se fronta – přesun **jen** pokud zajatcům hrozí nebezpečí, a to větší než při přesunu,
- přesun se včas úředně vyhlásí včetně nové adresy,
- zajatci si mohou vzít všechny osobní věci a zásilky; nad 25 kg – hromadně.

Práce válečných zajatců

- MDZ je oprávněna tělesně způsobilým vojákům přikázat práci,
- zohledněn musí být zdravotní stav, věk, pohlaví,
- od hodnosti rotmistra (včetně)⁹⁸ – přikázat lze jen práce dozorčí,
- důstojníci – nelze přikázat žádnou práci (na požádání jim bude přidělena vhodná práce),
- povolené práce pro zajatce:
 - správa, zařízení a údržba tábora,
 - zemědělství, služba v domácnosti, obchodní a umělecká činnost,
 - těžba, lehký průmysl, doprava, stavby, veřejné služby – nesmí mít **vojenskou povahu nebo určení**,
- nesmí být přikázána práce v nezdravých, nebezpečných podmínkách (odminovávání) nebo pro vojenskou osobu ponižující,
- zajištěny vhodné pracovní podmínky (ubytování, ošacení, výcvik, výstroj) minimálně stejné jako pro civilní pracující včetně zásad

⁹⁸Termínem *poddůstojník* v čl. 49 III. ŽÚ rozumí autoři ŽÚ současný hodnostní sbor praporčíků (dříve rotmistrů a praporčíků), nikoli sbor poddůstojníků.

- bezpečnosti a ochrany zdraví při práci,
- pracovní doba (včetně dopravy) nepřesáhne civilní, minimálně 1h přestávka za směnu, minimálně 1 den volna týdně, minimálně 8 souvislých dní volna v roce,
 - pracovní úraz, nemoc z povolání – veškerá péče; vydá se potvrzení (velitel, lékař TVZ), kopii zaslat Ústřední informační kanceláři válečných zajatců (ÚIK VZ),
 - pravidelné prohlídky prověřující pracovní schopnost,
 - pracovní oddíl je administrativní součást TVZ, má analogický režim, velitel odpovídá za dodržování režimu; denní seznam – k dispozici delegátům OM, MVČK,
 - za každou práci zajatcům náleží spravedlivá mzda.

Peněžní příjmy válečných zajatců

- každému zajatci se vede **účet** (příjmy, výplaty, poukazy),
- každá položka – podpis zajatce či důvěrníka válečných zajatců,
- zajatci mají právo výpisů,
- OM má právo kontroly,
- lze stanovit maximální hotovost, kterou může zajatce mít u sebe (ostatek na účet),
- MDZ vyplácí zajatcům měsíční zálohy platu (jde k tíži mocnosti zajatce); výše – dohodou mocností, dle hodnosti, ne nižší, než náleží stejné hodnosti v ozbrojených silách MDZ⁹⁹,
- MDZ přijímá a rozděluje finanční poukazy zaslané z jejich země,
- zajatci jsou oprávněni přijímat finance; poukazovat platy do vlasti mohou přímo nebo prostřednictvím sdělení OM (na jeho základě vyplatí vlastní strana),
- po skončení zajetí – potvrzení o přebytku; účty všech zajatců (včetně zemřelých či uprchlých apod.) se zašlou vlastní straně zajatců, ta přebytek dotyčnému vydá,

⁹⁹III. ŽÚ (čl. 60) uvádí podle hodnotí výši záloh ve švýcarských francích; tyto částky jsou však dnes vlivem inflace již nereálně nízké, uplatní se tedy mezinárodněprávní obyčej (vycházející z ustanovení Řádu války pozemní (1907), [1]), dle nějž musí výše platu odpovídat platu v silách MDZ.

- platy učiněné jménem dané mocnosti, výplaty přebytků, proplácení poukazů, pracovní úrazy aj. tvoří předmět jednání stran po skončení nepřátelství,
- nebyly-li vydány peníze či cennosti – zdůvodněná informace ÚIK VZ.

Styky válečných zajatců s vnějším světem

- ihned po zajetí MDZ oznámí zajatci, jejich mocnosti (prostřednictvím OM) opatření k realizaci styku,
- MDZ umožní každému zajatci po příchodu do tábora, lazaretu, přesunu do jiného tábora neprodleně zaslat informační lístek (fakt zajetí, adresa TVZ, zdravotní stav) rodině a ÚIK VZ; neprodleně odeslány, nesmí být zdrženy,
- zajatec může odesílat min. 2 dopisy a 4 lístky měsíčně (omezit lze jen z technických důvodů po souhlasu OM),
- cenzura je přípustná, neprodleně a jen jednou stranou,
- nelze (ani z disciplinárních důvodů) omezit došlou korespondenci,
- zajatci mohou přijímat (poštou či humanitárními zásilkami) potraviny, šatstvo, léky, literaturu, náboženské a sportovní předměty ap., což nezavazuje MDZ jejich povinností v zaopatření zajatců,
- prohlídky zásilek – v přítomnosti zajatce či důvěrníka – nesmí poškodit obsah,
- podmínky zasílání zásilek – dohoda stran, nesmí vést k odkladům; nesmí omezovat činnost delegátů OM a MVČK při poskytování hromadných zásilek,
- pomocné zásilky, korespondence a finanční poukazy – osvobozeny od poštovného,
- nelze-li (pro válečné operace) přepravovat zásilky a korespondenci, mohou ji zajistit OM, MVČK (či jiná nestranná organizace schválená bojujícími stranami); vozidla poskytnou smluvní strany, povolí průjezd; takto lze též přepravit korespondenci mezi ÚIK VZ a národními IK VZ a styk OM, MVČK s delegáty či bojujícími stranami.
- plné moci a závěti má zajatec právo odesílat i přijímat prostřednictvím OM či ÚIK VZ, MDZ zajistí ověření podpisů a porady s právníkem,

- MDZ výjde vstříc humanitárním a náboženským organizacím při pomoci zajatcům (rozdílení pomocných zásilek a potřeb (sportovní, náboženské, zábavné); počet těchto organizací lze omezit (vyjma MVČK).

Žádosti, stížnosti válečných zajatců

- zajatec je oprávněn podávat žádosti, stížnosti ve věcech režimu (v TVZ, pracovním oddíle ap.) vojenským úřadům MDZ,
- ve věcech porušení režimu ŽÚ se může (přímo či přes důvěrníka) obrátit na zástupce OM (MVČK),
- tato práva nelze omezit, netvoří kvótu dopisů,
- **nelze** (ani při jejich neopodstatněnosti) nijak zajatce za jejich podání postihnout,
- důvěrníci mohou OM zasílat situační zprávy.

Samospráva válečných zajatců

- na všech místech, kde jsou zajatci (tábor, pracovní oddíl), zastupují zajatce před vojenskými úřady, OM, MVČK aj. organizacemi **důvěrníci**,
- v táboře bez důstojníků, je důvěrník každého půl roku tajně volen,
- v táboře důstojníků nebo smíšeném je důvěrníkem nejstarší, nejvyšší hodnosti, jeho poradci jsou voleni důstojníky (v důstojnickém táboře) resp. ostatními VZ (ve smíšeném),
- důvěrník musí být téže národnosti (každá národnostní skupina má vlastního),
- voleného důvěrníka schvaluje MDZ, odmítnutí zdůvodní OM,
- v pracovních táborech plní správní úkoly důstojníci-zajatci téže národnosti jmenovaní MDZ,
- důvěrník dále dbá o tělesné, morální a duševní blaho zajatců, vytvoří-li zajatci mezi sebou organizaci vzájemné pomoci, náleží do působnosti důvěrníka,
- důvěrník může navštěvovat všechna místa zajatců, zajatci se s ním

mohou radit,

- důvěrník není **jen z titulu** funkce odpovědný za činy zajatců¹⁰⁰,
- důvěrník je osvobozen od práce,
- důvěrník má úlevy pro písemný a telegrafní styk s příslušnými orgány, s lékařskými komisemi, s důvěrníkem hlavního tábora apod.,
- důvěrník jmenuje své pomocníky – přiměřená volnost pohybu,
- důvěrník nesmí být přemístěn před ustavením nového (čas na uvedení do problematiky),
- MDZ může z vážných důvodů důvěrníka odvolat – zdůvodní OM,

Trestní a disciplinární opatření

(i) Všeobecná část

- zajatci jsou podrobena zákonům a řádům platným pro OS MDZ,
- MDZ je oprávněna stíhat a trestat jen porušení těchto norem a jen, pokud to neodporuje zásadám zde uvedeným,
- pokud (dle norem OS MDZ) je čin trestný pro válečného zajatce a ne pro příslušníka OS, lze zajatce stíhat jen disciplinárně,
- upřednostňuje se postih disciplinární před soudním,
- zajatce soudí pouze vojenské soudy (pokud existují),
- soud se musí řídit obecně uznanými zásadami soudního řízení – viz dále,
- ustanovení této ŽÚ se vztahuje i na činy spáchané před zajetím,
- zajatec může být trestán jen jednou za tentýž čin,
- tresty nesmí přesáhnout sazby pro vojenské osoby MDZ, nejnižší výměra se nemusí dodržet, nakládání nesmí být přísnější než pro příslušníky OS MDZ,
- žena nesmí být trestána přísněji než muž,
- vždy se bere v úvahu:
 - zajatec není k MDZ vázán závazkem věrnosti,
 - zajatec se v její moci ocitl nezávisle na své vůli,
 - nelze vyslovit ztrátu hodnosti,
- po odpykání trestu je s zajatcem zacházeno jako s ostatními – jen

¹⁰⁰Tj. je odpovědný jen za své konkrétní aktivity.

u nezdařeného útěku lze zavést zvláštní dohled.

(ii) Disciplinární tresty

- jsou pouze:
 - pokuta do 50 % zálohy platu a mzdy za práci,
 - odnětí výhod poskytovaných nad rámec III. ŽÚ,
 - pracovní povinnost do 2h denně (nelze uložit důstojníkům),
 - uzamčení (odnětí volnosti pohybu) v táboře,
- disciplinární tresty nesmí být nelidské, hrubé nebo zdraví ohrožující,
- žádný trest (ani za více činů) nepřekročí 30 dní,
- mezi tresty delšími 10 dní musí být minimálně 3denní odstup,
- vazbu na obviněného z disciplinárního provinění lze uvalit jen umožňují-li to normy pro příslušníky OS MDZ nebo z důvodu disciplíny v táboře; maximálně trvá 14 dní, započítá se do délky trestu uzamčení,
- disciplinární provinění se vyšetřují bezodkladně, trest nastoupí do 1 měsíce od rozhodnutí,
- zajatec musí být seznámen s obviněním, má právo se hájit, předvolat svědky, má právo na tlumočníka,
- rozhodnutí se sdělí dotyčnému zajatci a důvěrníkovi,
- disciplinární trest vynáší pouze důstojník nadaný disciplinární pravomocí (velitel TVZ nebo pověřený zástupce)¹⁰¹,
- velitel TVZ vede rejstřík disciplinárních trestů – k nahlédnutí delegátům OM,
- disciplinární řízení ani výkon trestu nelze svěřit zajatcům,
- výkon trestu uzamčení:
 - vykoná se v TVZ (ne ve věznicích), místo odpovídá hygienicky, podmínky pro osobní hygienu,
 - odděleně důstojníci,
 - odděleně muži a ženy,
 - možnost konat tělesná cvičení a být na čerstvém vzduchu min. 2 h denně,

¹⁰¹Není na újmu příslušnosti soudů nebo vyšších vojenských orgánů.

- uzamčení znamená **pouze** omezení volnosti pohybu v táboře; všechna ostatní práva zůstávají – jen lze odložit výdej balíků a finančních poukazů.

(iii) Útěk válečných zajatců

- zdařilý:
 - dostihne-li svých n. spojeneckých OS,
 - opustí-li území MDZ nebo
 - vstoupí-li na loď pod vlajkou své (n. spojenecké) strany (pokud tato loď není pod kontrolou MDZ),
- je-li zajatec znova zajat, nesmí být za zdařilý útěk nijak stíhán¹⁰²,
- nezdaří-li se útěk, je zajatec odevzdán příslušným vojenským úřadům; oznámí se vlastní straně zajatce; trest jen disciplinární – i při opakovaném pokusu (eventuálně zvýšený dohled v táboře),
- trestné činy při útěku či pokusu o něj (spáchané pro jeho usnadnění) neobsahující násilí proti osobám (falešné doklady, civilní oděv, krádež bez vlastního obohacení aj.) – jen disciplinární trest,
- napomáhání k útěku – jen disciplinární trest,
- akt útěku či pokusu o něj – není přitěžující okolností při stíhání za související činy.

(iv) Soudní stíhání

- možné jen na činy **trestné dle zákonů MDZ nebo mezinárodního práva**¹⁰³,
- zajatci a OM musí být informováni, za jaké činy může být uložen trest smrti. Po té nemůže MDZ (bez dohody s vlastní stranou zajatců) rozšířit na další,
- trest smrti nelze vynést, nebyl-li soud výslovně upozorněn na to, že zajatec není k MDZ vázán věrností a že je v její moci nezávisle na své vůli,

¹⁰²Stíhán však může být za přečiny, jichž se při útěku dopustil.

¹⁰³Tyto normy musí být účinné již v době spáchání činu.

- trest smrti nelze vykonat do 6 měsíců od informování OM,
- procesní zásady nesmí být méně výhodné než v případě vojenských osob MDZ a musí vyhovovat všem ustanovením ŽÚ.

Další zásady soudního stíhání:

- řízení probíhá bez průtahů,
- vyšetřovací vazba – jen je-li možná pro obviněné vojenské osoby MDZ, maximálně 3 měsíce, započítá se do délky event. trestu, během vazby zajatec požívá všech práv, jako při disciplinární trestu,
- ochranné mocnosti, resp. MVČK jako substitutovi, musí být nejméně 3 týdny (od doručení) před zahájením soudu sděleno:
 - nacionále zajatce,
 - místo zadržení,
 - popis žaloby včetně použitých zákonných ustanovení,
 - datum a místo zahájení jednání soudu;

jinak **nelze jednání zahájit**,

- obhájce má právo na volné návštěvy obviněného (beze svědků), 2 týdny na přípravu obhajoby,
- obžaloba a spisy se poskytnou obviněnému a obhájci k prostudování v jazyce, jemuž rozumějí,
- OM, resp. MVČK jako substitut, mají právo být přítomni jednání (není-li uzavřené z důvodů státní bezpečnosti),
- v řízení musí být možnost opravných prostředků,
- o každém rozsudku musí být informováni: OM, zajatec, důvěrník,
- nabyde-li rozsudek moci, nebo vynesla-li 1. instance trest smrti, zašle se OM, resp. MVČK jako substitutu, úplný rozsudek, přehled o vyšetřování, hlavním líčení, obžalobě, obhajobě a adresa ústavu, kde bude trest vykonán,
- tresty se vykonávají minimálně za podmínek pro vojenské osoby MDZ, odpovídají zásadám lidskosti a hygieny; právo na stížnosti a žádosti, lékařské ošetření, korespondenci, styk s důvěrníkem a OM jsou zachovány.

Přímá repatriace a nemocniční ošetření v neutrální zemi

- MDZ má povinnost vrátit do vlasti (repatriovat) – ne proti jejich vůli – zajatce ve vážném zdravotním stavu (nevyléčitelní, duševní či tělesné schopnosti značně sníženy nebo ti, kteří se dle odhadu neuzdraví do 1 roku) a zajistit schopnost přepravy,
- strany v konfliktu se vynasnaží zajistit nemocniční ošetření v neutrální zemi zajatcům ve vážném zdravotním stavu a repatriovat nebo internovat v neutrální zemi zajatce dlouho zajaté,
- hned po vzniku nepřátelství se ustaví smíšené lékařské komise (SK), jejich řád je přílohou III. ŽÚ,
- SK rozhoduje o repatriacích resp. léčení v neutrální zemi,
- návrhy SK mohou podávat kromě orgánů MDZ též lékař TVZ, důvěrník, organizace pečující o zajatce a též sami zajatci,
- ustanovení tohoto odstavce se nevztahuje na sebepoškození,
- nevykonaný disciplinární trest není překážkou repatriace či nemocničního ošetření,
- nikdo z repatriovaných nesmí nastoupit znova aktivní vojenskou službu.

Repatriace po skončení nepřátelství

- zajatci musí být po skončení aktivního nepřátelství¹⁰⁴ **bezodkladně** repatriováni,
- není-li jiné dohody, každá MDZ sestaví a provede repatriační plán,
- plánovaná opatření se oznámí zajatcům,
- repatriace se děje za analogických podmínek jako přesun, s tím, že se zajatci vracejí cenné předměty a finance (nebo se zašlou IK zajatcovy strany),
- dále zadrženi jsou pouze vyšetřovaní z trestného činu, zajatci ve výkonu trestu za trestné čin (strany si sdělí jejich jména),
- zřídí se komise pro nalezení roztroušených zajatců,
- náklady na repatriaci se dělí mezi země (mezi je státní hranice).

¹⁰⁴Rozhoduje faktický stav – skončení válečných operací, není tedy podmínkou právní ukončení konfliktu uzavřením míru, jako tomu bylo ještě v Ž. úmluvě z roku 1929.

Úmrtí a zranění válečných zajatců

- každé násilné úmrtí nebo násilné vážné zranění zajatce (způsobené jiným zajatcem, stráží aj.) a neznámé příčiny smrti musí být úředně vyšetřeny MDZ,
- každý zemřelý bude lékařsky ohledán,
- MDZ ihned informuje OM včetně výpovědí svědků,
- MDZ má povinnost trestně stíhat eventuální zavinění,
- závěti zajatců – sepsány dle zákonů vlastní země – ta je povinna tyto předpisy sdělit MDZ,
- na žádost zajatce či po jeho smrti se závět zašle OM a kopie ÚIK,
- úmrtní listy či seznamy zemřelých (obsahující nacionále, příčinu smrti, místo hrobu) se zašlou IK VZ,
- zpopelnění: jen z vážných důvodů (uvést do seznamu) nebo dle zajatcova náboženství,
- pohřeb proběhne s úctou pokud možno způsobem dle zajatcova náboženství,
- hromadné hroby budou použity jen výjimečně – z neovlivnitelných důvodů,
- hroby budou chráněny, udržovány a označeny,
- MDZ zřizuje správu hrobů válečných zajatců (evidence, údržba),
- seznam hrobů se zašle mocnosti zajatců.

c) Informační kancelář a Ústřední informační kancelář pro VZ

Informační kanceláře válečných zajatců

- ihned s vypuknutím konfliktu a při každé okupaci zřizují všechny strany oficiální Informační kancelář pro zajatce v její moci (IK VZ)¹⁰⁵,
- IK VZ zřídí i nezáúčastněné země, pokud přijaly příslušníky OS,

¹⁰⁵Zpravidla je ustavením Informační kanceláře pověřena příslušná NSČK (tak např. ČSČK provozoval od r. 1945 Zajateckou informační kancelář pro zajatce z II. světové války nacházející se na území ČSR; již během války provozoval Slovenský červený kríž Národnú informačnú kanceláriu na Slovensku).

- zajatce lze užít jako personál IK VZ, za správnost údajů odpovídá však MDZ,
- MDZ poskytuje IK VZ všechny informace o zajatcích uvedené výše,
- příslušné úřady MDZ hlásí IK VZ všechny změny (propuštění, repatriace, útěk, hospitalizace, úmrtí) a každotýdenně údaje o zdravotním stavu vážně nemocných,
- všechny informace vydávané IK VZ obsahují přesnou identifikaci zajatce (jméno, hodnost, rodiče, rodné číslo, státní příslušnost), osobu, jež má být zpravena, adresu korespondence zajatce,
- IK VZ odpovídá na dotazy ohledně zajatců a získává potřebné informace,
- IK VZ předává tyto informace bezodkladně zúčastněným mocnostem prostřednictvím jednak ÚIK VZ a jednak OM,
- IK VZ shromažďuje a odesílá všechny důležité osobní věci (včetně peněz a cenností, listin zanechaných zajatci) zúčastněným mocnostem (přesné soupisy); ostatní osobní věci a svršky si předají přímo zúčastněné strany.

Ústřední informační kancelář (ÚIK)

- ÚIK se zřizuje v neutrální zemi,
- organizaci může navrhnout MVČK¹⁰⁶,
- ÚIK zejména soustřeďuje všechny zprávy o VZ,
 - zprávy opatřuje úřední i soukromou cestou,
 - získané informace bezodkladně zasílá kanceláři zajatcovy země,
- financují zúčastněné mocnosti,
- IK jednotlivých zemí i ÚIK jsou osvobozeny od poštovních tarifů.

¹⁰⁶Úkoly ÚIK plní stálá Ústřední pátrací agentura MVČK, která spolupracuje s pátracími službami NSČK.

d) Dohled nad dodržováním III. ŽÚ

- provádějí delegáti OM a MVČK¹⁰⁷, přitom jsou oprávněni:
 - navštívit všechna místa, kde se zajatci zdržují či pracují,
 - hovořit se zajatci důvěrně, beze svědků,
- volba místa, počet ani délka návštěv nesmí být omezena.

¹⁰⁷MVČK uplatňuje standardní podmínky pro návštěvy všech osob zbavených svobody. Patří mezi ně svobodná volba místa, kde jsou osoby drženy, dodání seznamu zadržovaných, volný pohyb po tomto zařízení, volný výběr osob, s nimiž budou delegáti MVČK hovořit, možnost návštěvy opakovat. Tato ani ostatní zjištění není MVČK povinen komukoli sdělovat, nemusí je ani poskytnout k dokazování před soudy; totéž platí pro výpovědi personálu MVČK. Jsou především využívána v důvěrném dialogu MVČK s orgány dané mocnosti.

3. Civilní obyvatelstvo

(IV. ŽÚ a I. DP část IV. oddíl I. a II.)¹⁰⁸

Základní pravidlo¹⁰⁹:

K zajištění respektování a ochrany civilního obyvatelstva a civilních objektů jsou bojující strany **vždy povinny rozlišovat** mezi civilním obyvatelstvem a kombatanty a mezi objekty civilními a vojenskými – válečné operace jsou přípustné **pouze proti vojenským objektům a kombatantům**.

Civilní osoby požívají **všeobecné** ochrany proti nebezpečím vznikajícím z vojenských operací a musí být chráněny před **každým aktem** násilí či zastrasování, **zakázány** jsou hrozby násilnými činy a další terorizující opatření¹¹⁰;

- **civilní osoba** – každá osoba, která není příslušníkem OS (viz sekci II. 2) ani obyvatel bojující proti okupantům. Tvoří civilní obyvatelstvo (dále jen „obyvatelstvo“)¹¹¹,
- přítomnost jednotlivců jiného charakteru nezbavuje civilní obyvatelstvo civilního charakteru,

¹⁰⁸IV. ŽÚ obsahuje základní prvky všeobecné ochrany civilistů a zejména upravuje ochranu civilistů pod cizí mocí, tj. cizinců na území strany konfliktu a obyvatel okupovaných území; I. DP obsahuje definici civilních osob a civilních objektů a upravuje zejména ochranu civilistů a civilních objektů před útokem a jeho následky; upravuje také status civilní obrany a doplňuje pravidla IV. ŽÚ pro poskytování humanitární pomoci obyvatelstvu. IV. ŽÚ dále vymezuje dohled nad dodržováním pravidel pro zacházení s chráněnými osobami a činnost informačních kanceláří.

¹⁰⁹Znovupotvrzení *zásady rozlišování* (viz str. 145) a její význam jsou zdůrazněny tím, že uvozuje celou část IV věnovanou v I. DP ochraně civilního obyvatelstva a je označena za základní pravidlo.

¹¹⁰To představuje mj. zákaz tzv. psychologické války či útoků na morálku obyvatelstva s cílem destabilizovat režim dané země ap. Avšak **terorizování kombatantů** (s cílem podlomit jejich morálku, přimět je vzdát se ap.) je legální způsob vedení války.

¹¹¹Tato definice zavádí **dichotomii příslušník ozbrojených sil – civilista** (žádná další možnost neexistuje – *tertium non datur*); definice má obyčejovou povahu, kodifikována byla v r. 1977 I. DP (čl. 50).

- je-li pochyba, zda je osoba civilní, pokládá se za civilní,
- **útok** – každý násilný čin proti nepříteli v útoku i obraně¹¹²,
- ustanovení MHP se vztahují na všechny druhy útoků,
- nic nelze vyložit jako ospravedlnění útoku na civilní osoby či objekty.

Poskytuje se ochrana:

- civilnímu obyvatelstvu **před útoky a jejich následky**,
- civilním osobám **v moci cizí strany**.

¹¹²MHP pro zjednodušení vyjadřování chápe *útoky* jako jak útoky ve vlastním slova smyslu, tak činy obranné (protiútoky), což je třeba zvláště zdůraznit (vojenské manuály naproti tomu pojednávají zvláště akce ofenzivní a zvláště akce defenzivní). Každý čin v kontextu OK, který může vést ke zranění, či usmrcení osoby protivníka (nejen příslušníků OS, ale i civilistů aj. chráněných osob), zadržení jeho bojovníků nebo poškození, zničení, obsazení či neutralizaci jeho objektu (ať již vojenského nebo civilního) je útokem ve smyslu MHP (nejde o každý čin poškozující protivníka – útokem není např. špionáž), podstatné není, zda je přímo použito fyzické násilí – může jít i o „nekrvavé útoky“ – popsanych následků lze dosáhnout i použitím bojového plynu, vyřazením kybernetických systémů řízení apod.

a) Všeobecná ochrana proti účinkům války

(IV. ŽÚ část II a I. DP část IV oddíl I)

Ochrana civilního obyvatelstva¹¹³

- obyvatelstvo ani jednotlivé civilní osoby nesmí být **za žádných okolností předmětem útoku** s výjimkou doby **přímé účasti v nepřátelské akci**¹¹⁴ (účasti v bojové činnosti) a **jen** této doby¹¹⁵,
- zákaz útoků **nerozlišujících** mezi objekty a osobami civilními a cíli vojenskými; patří k nim:
 - útoky nezaměřené na konkrétní vojenský objekt,
 - útoky používající prostředky či způsoby boje, které nemohou být zaměřeny na konkrétní vojenský objekt¹¹⁶, nebo
 - útoky používající prostředky či způsoby boje, jejichž účinky

¹¹³Tato ustanovení jsou chápána jako samo jádro soudobého MHP, což je zdůrazněno i tím, že ačkoli pro všechna ustanovení ŽÚ platí, že musí být dodržována za všech okolností, je toto znovu zdůrazněno zvláště pro ustanovení týkající se všeobecné ochrany obyvatelstva proti účinkům války (I. DP, čl. 51).

¹¹⁴**Přímá účast v nepřátelských akcích** (synonyma přímá účast v nepřátelství, přímá účast v ozbrojeném konfliktu) jsou takové činy, které jsou *přímo* (tj. **bezprostředně**) způsobilé dosáhnout *prahu škodlivosti* (zranit či usmrtit protivníka, chráněnou osobu či chráněný objekt nebo negativně zasáhnout nepřátelské vojenské operace či capacity) a jsou provedeny za účelem poškození jedné nebo posílení druhé strany konfliktu (*válečný nexus*).

Jde o takové činy, které bezprostředně daného jedince zapojují do bojů (např. užití, resp. obsluha, zbraně, obsluha radiolokátoru, záškodnická činnost v blízkosti fronty, označování cílů, předávání povelů atd.), tedy které lze popsat jako **účast v bojové činnosti** v obvyklém slova smyslu. Nepatří sem aktivity, které jsou sice účastí v nepřátelství – podporou strany v konfliktu – ale ne přímou (práce v muniční továrně, dodávání potravin ozbrojeným silám, propaganda apod.). Podrobně viz oficiální výklad MVČK, o němž pojednává článek *K pojmu přímá účast na nepřátelství* [14] a jehož závěry jsou citovány v publikaci *Základní prameny mezinárodního humanitárního práva* [5], str. 264.

¹¹⁵To znamená, že ukončí-li civilista své zapojení do bojové činnosti, opět se jeho ochrana před útokem obnovuje. To v žádném případě neznamená, že by nemohl být postižen za činy, které jeho účast v bojové činnosti představovaly.

¹¹⁶Např. (dělostřelecká) palba, kdy pro danou zbraň a danou vzdálenost palebného postavení a cíle (vojenského objektu) by nepřesnost palby byla větší než vzdálenost cíle a civilních objektů.

nelze omezit na konkrétní vojenský objekt a zasahují v každém případě vojenské objekty i civilní objekty či osoby bez rozdílu¹¹⁷;

- příklady nerozlišujících útoků:
 - bombardování, kdy se za jediný vojenský objekt považuje řada oddělených a rozlišitelných vojenských objektů v oblasti, kde jsou civilní objekty nebo osoby,
 - útok, který může způsobit zranění či ztráty na civilních osobách nebo poškození civilních objektů, které převýší **konkrétní a přímou** vojenskou výhodu¹¹⁸,
- přítomnost a pohyby obyvatelstva nesmí být použity k ochraně vojen-

¹¹⁷Patří sem bojové způsoby nebo prostředky nerozlišující už svou povahou – např. bakteriologické zbraně či umístění jedu do rozvodu pitné vody. Za povšimnutí stojí, že Mezinárodní soudní dvůr (1996) konstatoval, že účinky jaderných zbraní jsou ze své podstaty neomezené v prostoru i v čase (viz též pozn. č. 219, str. 130).

¹¹⁸Zde se promítá tzv. **zásada přiměřenosti** (viz str. 148). Povšimněte si, že se vyžaduje nikoli jakákoli vojenská výhoda, ale jen naprosto **konkrétní** (vyčíslitelná, nikoli jen potenciální či spekulativní) a **bezprostřední** (tedy přímo dosažitelná tímto konkrétním útokem, nikoli teprve akcí na něj eventuálně navazující), tedy podstatná a relativně časově blízká; vojenská výhoda, která by se projevila až v dlouhodobém horizontu, nemůže být brána v potaz, čemuž svědčí i výklad MVČK. Útoky musí dále předcházet a v jeho průběhu být prováděna preventivních bezpečnostní opatření (viz dále), kde se opět zásada přiměřenosti uplatní. S vojenskou výhodou poměříme **teprve až ty ztráty** na civilních osobách n. civilních objektech, k nimž by mohlo dojít i přes tato preventivní opatření (tj. přes veškerá možná opatření k jejich vyloučení či minimalizaci) a navíc takové ztráty, byť by nepřevyšovaly získanou vojenskou výhodu, nesmí být s ohledem na **základní pravidlo** (zásadu rozlišování) vážné nebo rozsáhlé, ale pouze **ojedinělé a omezené**, což potvrzuje i výklad MVČK.

Pokud jde o **ztráty na civilních osobách** je nutné zahrnout nejen ztráty přímé, tj. civilisty zraněné či usmrcené bezprostředním účinkem útoku (následky palby, exploze ap.), ale i ztráty nepřímé vzniklé např. tím, že útokem na daný vojenský objekt (most) bude znemožněna doprava raněných do blízké nemocnice.

Vojenská výhoda je souhrnným vyjádřením poškození a oslabení ozbrojených sil a vojenských objektů nepřítele. Určuje ji počet z boje vyřazených (usmrcených, zraněných, zajatých) příslušníků nepřátelských ozbrojených sil, jejich hodnota, funkce a vliv, druh, počet a umístění získaných nebo zničených zbraní, typ, význam, cena, přímý přínos, nahraditelnost zničených, vyřazených či získaných vojenských objektů nepřítele, vč. dobytého teritoria, i jejich taktická a strategická hodnota. Jde výhradně o hlediska **vojenská**, nelze zohlednit např. politický význam operace či dopad na morálku obyvatel druhé strany. Vojenská výhoda není dána ztrátami v řadách útočících ozbrojených sil (to činí, spolu s např. se spotřebovanou municí, náklady na její dosažení).

ských objektů nebo k maskování vojenských operací – i při porušení jsou však strany povinny činit tzv. *preventivní bezpečnostní opatření* (viz dále).

Ochrana civilních objektů¹¹⁹

- útoky musí být přísně omezeny **jen** na objekty vojenské,
- žádný civilní objekt **nesmí být předmětem útoku**,
- **vojenské objekty – jen ty**, které jsou¹²⁰:
 - **účinným** příspěvkem k vojenským akcím, a to svou povahou, umístěním, účelem nebo použitím, **a současně**
 - jejichž částečné či úplné zničení, obsazení či neutralizace poskytuje za okolností v danou dobu **zjevnou** vojenskou výhodu¹²¹.

¹¹⁹V české terminologii se užívá i označení objekt *civilního rázu*.

¹²⁰Tato definice byla r. 1977 kodifikována v I. DP (čl. 52) a následně převzata i dalšími důležitými mezinárodními smlouvami MHP – Úmluvou o zákazu nebo omezení použití některých konvenčních zbraní, které mohou způsobovat nadměrné útrapy nebo mít nerozlišující účinek z r. 1980 nebo II. protokolem z 26. 3. 1999 k Haagské úmluvě na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu z r. 1954. Definice vojenského (a tedy i civilního) objektu má současně obyčejovou povahu. O rázu objektu nerozhodují formální prvky – např. vlastnictví (i vojenská nemocnice je z hlediska MHP civilní objekt; vojenským objektem by se stala pouze v případě, kdy by mimo rozsah svého zdravotnického poslání byla využita pro činy škodící nepříteli, což by tak jako tak znamenalo zánik její ochrany; viz sekce II. 1, str. 33).

¹²¹Důležité je, že nepostačuje jakákoli vojenská výhoda, ale jen zcela zjevná, nepostačuje jakýkoli přínos pro vojenské akce, ale jen účinný, tedy nikoli jen nepřímý.

Vojenský objekt musí být *objekt* – tedy povahy hmotné – nelze tak útočit např. na celkovou schopnost státu vést válku, na morálku obyvatelstva, nemůže jít o cíl či účel vojenské operace apod.

Oba definiční znaky vojenského objektu musí být v danou chvíli splněny současně. Znamená to, že i když např. zničení daného objektu přináší zjevnou vojenskou výhodu, ale objekt sám nepředstavuje účinný příspěvek k vojenským akcím, pak se o vojenský objekt **nejedná**, a naopak. Ozbrojené síly a objekty, v nichž se OS nacházejí, vojenské spojovací prostředky, zbraně či vojenská technika představují vojenské objekty samy o sobě. U jiných objektů – např. komunikací, terénních útvarů – to obecně říci nelze a je nutné definiční podmínky vždy posoudit v **konkrétní čas** a u jednoho a téhož objektu se za určitých okolností o vojenský objekt jednat může, v jinou dobu však nikoli, záležet bude také na tom, jaké a kde probíhají vojenské operace apod. Tentýž most může být jak objektem civilním, tak vojenským, i objekt typicky civilní (obytný dům) se může stát

- **civilní objekt** je každý jiný objekt, než objekt vojenský¹²²,
- při pochybnosti, zda objekt s obvykle civilním účelem (škola, dům, kostel¹²³) je využíván k **účinné** podpoře vojenských akcí, předpokládá se ráz **civilní**,
- kulturní statky (historické památky, umělecká díla) a místa konání bohoslužeb – nesmí být předmětem útoku, či jiných nepřátelských činů (vandalismus), ale ani využity k podpoře vojenského úsilí¹²⁴.

Ochrana objektů nezbytných pro přežití civilního obyvatelstva

- zákaz užití „vyhladovění“ obyvatelstva jako způsobu války,
- zákaz útoků či znehodnocení potravin, zemědělských oblastí, dobytka, vodovodů, závlah ap. bez ohledu na motiv; to neplatí pro objekty užívané výhradně nebo převážně pro OS (nesmí však dojít k ohrožení potřeb obyvatelstva nebo jeho přesunu)
 - tento závazek může strana na **svém vlastním** území z důvodu naléhavé vojenské nutnosti derogovat (zmírnit) při obraně proti invazi.

objektem vojenským, bude-li v něm např. zřízeno palebné postavení.

Posouzení splnění definičních znaků musí být vždy založeno na konkrétních a ověřitelných skutečnostech, nikoli jen na neurčitém, jen pravděpodobném či potenciálním naplnění. Smyslem MHP je totiž zajistit ochranu civilistů a civilních objektů a proto klade přísné požadavky např. na vymezení těch objektů (vojenský objekt), na něž je útok přípustný, a proto také zavádí u objektů (i u osob) presumpci civilního charakteru.

¹²²I tato definice zavádí **dichotomii**: vojenský objekt – civilní objekt. Definice civilní osoby i definice civilního objektu jsou analogické a navíc doprovázeny **presumpcí civilního charakteru** (byl to mimochodem jeden z návrhů československé delegace, spolu např. se zákazem ekologické války).

¹²³Ale i tzv. smíšené objekty – továrny, instalace aj. zařízení použitelná jak k civilním tak vojenským účelům.

¹²⁴Bližší podmínky upravuje Haagská úmluva o ochraně kulturních statků za ozbrojeného konfliktu (1954) a její protokoly (1954, 1999). ČR je jejich smluvní stranou. S výjimkou statků pod *zvýšenou ochranou* mohou být ostatní kulturní statky k podpoře vojenských akcí výjimečně využity v případě naléhavé vojenské nutnosti a za určitých kvalifikovaných podmínek.

Ochrana zařízení obsahujících nebezpečné síly

- **zákaz útoku** na tato zařízení (zejména přehrady, jaderné reaktory), i když jsou vojenskými objekty, pokud by mohl uvolnit nebezpečné síly a způsobit tak vážné ztráty na obyvatelstvu,
- zákaz útoku na objekty v blízkosti zařízení obsahující nebezpečné síly, pokud by měl stejný následek,
- v blízkosti lze umístit vojenský objekt jen pro obranu těchto zařízení,
- zařízení obsahující nebezpečné síly lze označit třemi jasně oranžovými kruhy (není podmínkou ochrany),
- ochrana neplatí, dodávají-li atomové elektrárny elektřinu pro pravidelnou, významnou a přímou podporu válečných akcí a je-li útok **jedinou** možností, jak ji zastavit (nestačí tedy, aby zničení bylo jen zjevnou vojenskou výhodou!); stejně tak, jsou-li přehrady mimo svou normální funkci využívány pro takovou podporu; i v tomto případě platí¹²⁵:
 - právo civilních osob na dále uvedená *preventivní bezpečnostní opatření a ochranu životního prostředí*,
 - povinnost učinit všechna praktická opatření k **zabránění uvolnění nebezpečných sil**.

Ochrana životního prostředí¹²⁶

- při vedení vojenských akcí – povinnost chránit životní prostředí před rozsáhlými, dlouhodobými a vážnými škodami¹²⁷,

¹²⁵Pokud není možné popsanou podporu vojenských akcí těmito zařízeními vyřadit jinak, než útokem (např. v případě elektrárny přerušením vedení elektřiny od elektrárny k místu spotřeby), musí být útok veden tak, aby se uvolnění sil zabránilo – nepůjde tedy o útok na reaktor elektrárny, ale např. na rozvodná zařízení apod.

¹²⁶Protože přírodní prostředí je obecně civilním objektem, je rovněž zakázán jakýkoli útok, u něž by škody na životním prostředí (i přes preventivní opatření – viz dále) převýšily očekávanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu.

¹²⁷I. DP vyžaduje, aby škody byly současně rozsáhlé, dlouhodobé a vážné, naproti tomu Úmluva o zákazu vojenského nebo jakéhokoliv jiného nepřátelského použití prostředků měnících životní prostředí (1977) obsahuje tento zákaz vztažený ke škodám rozsáhlým, dlouhodobým **nebo** vážným a v ní stanovený zákaz je tedy širší, než v I. DP. ČR je její smluvní stranou.

- **zákaz** užit způsoby či prostředky vedení války, které jsou určeny ke způsobení takových škod nebo u nichž to lze očekávat, a těch, které by tím ohrozily zdraví¹²⁸ nebo přežití obyvatelstva.

Preventivní bezpečnostní opatření

(i) při útoku

- povinnost věnovat neustálou pozornost šetření civilních osob a objektů, tedy zejména:
 - ti, kteří útok plánují n. o něm rozhodují, **všemi prostředky** ověří, že cílem jsou jen vojenské objekty a není proti nim zakázán útok,
 - prostředky a způsoby vedení útoku se volí tak, aby se **všemožně** vyloučily (není-li to objektivně možné, pak alespoň maximálně minimalizovaly) náhodné ztráty na civilních osobách a poškození civilních objektů¹²⁹,
 - **nesmí být zahájen útok**, u něhož lze (i přes provedená opatření v předchozím bodě) očekávat způsobení náhodných zranění či ztrát na civilních osobách nebo poškození civilních objektů, které by převýšily **konkrétní a přímou** vojenskou výhodu¹³⁰,
 - útok bude **zrušen (odvolán)**, stane-li se zřejmým, že porušuje

¹²⁸Jde např. o látky, které by mohly způsobit poškození plodu, vrozené vady apod.

¹²⁹Náleží sem mimo jiné povinnost útočící strany zjistit blízkost eventuálních civilních objektů a počty civilních osob v nich, vybrat dobu útoku tak, aby počet civilistů v blízkosti vojenského objektu či v něm byl minimální (např. zohlednit směnný provoz, změny koncentrace civilistů na místě v průběhu dne v důsledku zavedeného rytmu života, jízdní řády apod.), vybrat takové zbraně a způsob jejich použití, které nejlépe zaručí omezení následků útoku jen na vojenské cíle (např. při leteckém útoku vzít v úvahu tvar potenciálně zasažené oblasti v závislosti na směru letu a její velikost v závislosti na výšce letu).

¹³⁰Ztráty na civilních osobách či poškození civilních objektů musí být nejprve vyloučeny nebo, není-li to objektivně možné, tak sníženy na nejnižší možnou mez, a až teprve tyto „minimalizované“ ztráty se poměřují s očekávanou vojenskou výhodou, kterou nesmí v žádném případě převýšit (zásada přiměřenosti) a současně se může jednat nejvýše o ztráty ojedinělé – viz poznámka pod čarou č. 118, str. 66. Situace, kdy nelze civilní ztráty vyloučit, je řešena na vyšší úrovni velení, to teprve aplikuje zásadu přiměřenosti a rozhodne, zda bude útok proveden či nikoli.

povolené zásady,

- poskytne se efektivní varování o útocích, jež mohou postihnout obyvatelstvo¹³¹,
- je-li k dosažení obdobné¹³² vojenské výhody možno volit mezi několika vojenskými objekty, musí být vybrán ten objekt, jehož napadení představuje nejmenší ohrožení civilních osob a objektů¹³³,
- pro válečné operace na zemi, moři a ve vzduchu platí tytéž zásady,
- všechna uvedená pravidla musí být vykládána ve prospěch ochrany civilních objektů a obyvatelstva, nesmí být vyložena tak, aby útoky opravňovala,

(ii) proti následkům útoku

- bojující strany jsou v maximální možné míře povinny:
 - evakuovat civilní osoby v jejich moci z blízkosti vojenských objektů (nikoli deportovat! – viz „obsazená území“),
 - neumísťovat vojenské objekty do hustě obydlených oblastí nebo jejich blízkosti,
 - učinit všechna nutná preventivní opatření na ochranu civilních osob a objektů před nebezpečím z válečných operací (organizace CO, kryty, ap.).

¹³¹Varování musí být efektivní v tom smyslu, že z něj civilnímu obyvatelstvu musí být zřejmé, která konkrétní lokalita je útokem ohrožena a která lokalita je tedy bezpečná, aby se do ní mohlo přesunout. Musí být učiněno v náležitém časovém předstihu. Neurčitá varování typu, že lze očekávat útok, aniž by byl dostatečně specifikován, se nepokládají za splnění uvedené povinnosti. Varování nemusí být učiněno jen tehdy, není-li to objektivně možné, např. v důsledku neočekávané změny taktické situace.

¹³²V originále *similar*, Polní řád AČR užívá obrat „zhruba stejná“ vojenská výhoda.

¹³³Pokud tedy např. chce bojující strana přerušit konkrétní komunikaci, která je vojenským objektem, protože aktuálně slouží k přesunům vojsk, může na ni zaútočit buď v obydlené oblasti, nebo mimo tuto oblast. Toto pravidlo ji ukládá učinit tak mimo obydlenou oblast. Předmětné ustanovení ilustruje fakt, že účelem MHP je ochrana civilistů a civilních objektů, neexistuje v něm žádné pravidlo, které by upřednostňovalo vojenské zájmy před ochranou civilistů; pro výběr objektu tak nejsou rozhodující náklady (materiální, lidské), které bojující strana musí k dosažení dané vojenské výhody vynaložit.

Nehájené oblasti (NO)¹³⁴

- **zákaz útoku** na nehájené oblasti,
- NO (popis, označení hranic¹³⁵) **prohlašuje** bojující strana, druhá potvrdí příjem,
- za NO lze vyhlásit každé osídlené místo splňující (po celou dobu) tyto podmínky:
 - nenalézají se zde kombatanti ani mobilní bojové prostředky a výzbroj,
 - stálé vojenské stavby a zařízení se neužijí k nepřátelské činnosti,
 - orgány a obyvatelé se zdrží nepřátelské činnosti,
 - neprovádí se zde akce na podporu vojenských operací,
- pořádkové síly mohou být přítomny,
- vzájemnou dohodou lze podmínky zúžit,
- při porušení podmínek – ztráta statusu – povinnost varovat; obecná ochrana zůstává.

Demilitarizované zóny

- **zákaz** válečných operací **obou** stran v zóně,
- na zónách se **dohodnou** obě strany (přímo či prostřednictvím OM n. nestranné humanitární organizace, v míru n. za války, musí obsahovat popis hranic zóny¹³⁶), nelze jednostranně zrušit,
- podmínky pro demilitarizovanou zónu – stejné jako pro NO,
- hrubé porušení podmínek n. využití zóny k válečným operacím – ztráta statusu, obecná ochrana zůstává.

¹³⁴Tj. oblasti otevřené pro obsazení nepřítelem.

¹³⁵Je-li označení objektivně možné; znamení na hranicích oblasti mohou být dohodnuta s druhou stranou.

¹³⁶Je-li označení objektivně možné; znamení na hranicích oblasti mohou být dohodnuta s druhou stranou.

Civilní nemocnice

- samozřejmě požívají zvláštní ochrany jako ZJ dle části II. 1. (útok zakázán za všech okolností),
- v oblasti vojenských operací a na okupovaném území vede ředitelství každodenní soupis zdravotnického personálu,
- zřídí-li okupační správa nemocnici, vydá ji osvědčení o uznání jako ZJ.

Pomoc civilnímu obyvatelstvu

- týká se jakéhokoli území ovládaného některou stranou – např. obležené či obklíčené území, zázemí některé ze stran (pro okupovaná území je režim dále doplněn – viz str. 81),
- nepovažuje se za vměšování do konfliktu;

každá smluvní strana:

- povolí volný **průjezd** (byť i nepříteli určenému) zdravotnického materiálu, potravin, šatstva, ložního prádla, přístřeší a dalších nezbytností k přežití, bohoslužebných předmětů, určených jen civilnímu obyvatelstvu, včetně humanitárních zásilek pro děti, rodičky, těhotné, za podmínek, že:
 - nebudou zavezeny jinam,
 - nepřítel z nich nezíská výhodu pro hospodářství (uvolnění kapacit pro vojenské účely),
- může stanovit prohlídku, trasu i podmínky dohledu nad rozdělením (OM, MVČK),
- součástí pomoci může být pomocný personál (především k přepravě a rozdělení pomoci – nesmí překročit meze poslán!)¹³⁷
- zajistí bezpečnost konvojů a personálu,
- umožní dopravit bez prodlení,

¹³⁷Součástí pomoci může být i vyslání zdravotnického personálu (viz část II. 1). Nejde-li o personál Červeného kříže, nemůže být označen znakem ČK (nemá-li příslušné uznání strany tranzitní a přijímající).

- umožní z obklíčených či obležených území evakuaci raněných, nemocných a oslabených (rodičky, staré osoby) civilních osob,
- umožní do obklíčených či obležených území přístup zdravotníkům.

Korespondence

- každá civilní osoba na území strany v konfliktu má právo podávat zprávy rodinného charakteru rodinným příslušníkům, ať jsou kdekoli, a takové zprávy přijímat,
- nelze-li korespondovat běžnou poštou (vlivem OK), obrátí se bojující strana na neutrálního prostředníka – Ústřední kancelář (viz dále), jak s pomocí NSČK přepravu zpráv zajistí,
- lze nejvýše omezit určením standardních formulí z 25 slov a odesílání 1× za měsíc.

Osoby škodící straně v konfliktu

- vyvíjí-li osoba činnost škodlivou pro bezpečnost bojující strany – lze odebrat ty výhody, kterých lze zneužít,
- právo na písemný styk lze zrušit jen, vyvíjí-li osoba špionážní či sabotážní činnost a vyžaduje-li to vojenská bezpečnost a jen po takovou dobu,
- osoby samozřejmě požívají Základních záruk; tyto nelze omezit.

b) Civilní osoby v moci cizí strany

(IV. ŽÚ část III a I. DP část IV oddíly II, III)

Ochrany požívají:

- občané **obsazené země** (viz „Obsazená území“, str. 78),
- **cizinci**¹³⁸ na území některé strany v konfliktu, s výjimkou občanů strany udržující s touto stranou diplomatické styky¹³⁹ a občanů strany, která není smluvní stranou ŽÚ; mezi cizince řadíme i uprchlíky bez státní příslušnosti, pokud se na území strany v konfliktu dostali před jeho vypuknutím¹⁴⁰;
- ochranná opatření:
 - zákaz hromadných trestů (v jakékoli formě),
 - zákaz plnění či nezákonného přisvojování si soukromého majetku¹⁴¹,
 - zákaz terorizujících opatření, tělesného či duševního nátlaku,
 - zákaz vynucování jakýchkoli informací¹⁴²,
 - právo obracet se na OM, na MVČK, NSČK země v níž jsou, aj.
 - kromě návštěv delegátů OM a MVČK (viz dále) se usnadní (pokud možno) návštěvy i jiných humanitárních či duchovních organizací.

(i) **Cizinci na území bojující strany**

Opuštění území

- cizinec má právo opustit toto území (ať na počátku či v průběhu OK), vyjma státobezpečnostního zájmu zúčastněné mocnosti,

¹³⁸Nejedná se tedy jen o příslušníky nepřátelské mocnosti.

¹³⁹Tyto osoby se nacházejí pod ochranou diplomatického zastoupení své země.

¹⁴⁰Na tyto osoby se ovšem krom předchozí části vztahují i Základní záruky.

¹⁴¹Dle Řádu války pozemní jsou přípustné pouze naturální rekvizice, a to s ohledem na majetkové poměry a za náhradu. V případě veřejného majetku je obyčejovým pravidlem, že okupační mocnost může zabavit movitý majetek, kterého může být použito k vojenským operacím; majetek nemovitý musí spravovat podle pravidel práva užívacího.

¹⁴²Včetně informací o ozbrojených silách této strany či obranných prostředcích.

- žádosti o opuštění – co nejrychleji vyřídit,
- v případě zamítnutí:
 - právo přezkumu soudem či správní komisí,
 - nutno zdůvodnit OM,
- osoba si může vzít peníze, přiměřené množství věcí a předmětů osobní potřeby,
- odjezdy – zaručení bezpečnosti, hygieny, výživy,
- náklady na transfer se dělí mezi mocnost držící cizince a zemi určení (vlast).

Režim na území bojující strany

- odpovídá v zásadě režimu cizinců v míru – minimálně:
 - mohou přijímat individuální i hromadnou podporu,
 - lékařská péče – ve stejné míře jako občanům zúčastněné země,
 - svoboda výkonu náboženství,
 - z kraje ohroženého válečným nebezpečím se mohou přestěhovat tak jako občané zúčastněné země,
 - dětem do 15 let, těhotným a matkám malých dětí – přednostní zacházení v míře jako příslušníkům zúčastněné země,
- ztratí-li cizinec v důsledku konfliktu svou obživu – bude umožněno nalézt novou práci za podmínek jako pro občany zúčastněné země (podpora),
- nemůže-li v důsledku kontrolních opatření, jimž je podroben, zajistit výživu sobě a závislým osobám – poskytne ji zúčastněný stát,
- eventuelní pracovní povinnost:
 - jako pro občany zúčastněné země,
 - podmínky práce (mzda, BOZP aj.) – stejné jako pro občany zúčastněné země,
 - jde-li o příslušníka nepřátelské strany – jen činnosti nesouvisející s válečnými akcemi (tj. ne např. válečná výroba, stavby opevnění, ale normálně potřebné práce v zemědělství, výživě, ubytovacích aj. službách, zdravotnictví apod.).

Kontrolní opatření vůči cizincům

- nejpřísnější kontrolní opatření (pouze z vážného státobezpečnostního zájmu) jsou nucené místo pobytu¹⁴³ a internace,
- podá-li cizinec žádost o internaci z důvodů své bezpečnosti, bude akceptována,
- každá osoba – právo na přezkum uloženého opatření; je-li potvrzeno – povinnost nejméně 2× ročně přezkoumávat trvání důvodů,
- seznamy osob podrobených kontrolním opatřením a příslušná rozhodnutí (soudů, komisí) se oznámí neprodleně OM,
- cizince lze přesunout jen ke smluvní straně ŽÚ (odpovědnost nese vysílající stát) – není-li to na překážku repatriace; nesmí být přesunut do země, kde může být pronásledován (politicky, nábožensky).

¹⁴³Je-li vyhrazené místo pobytu mimo jejich obvyklé bydliště, mají tyto osoby právo minimálně na výhody předepsané pro internaci.

(ii) Obyvatelstvo obsazených území

- **okupace** – dočasný stav (nemá vliv na mezinárodněprávní postavení daného území)¹⁴⁴,
- okupační mocnost (OkM) – vykonává státní moc, vystupuje jen jako správce území a veřejných statků (vybírá-li daně či jiné dávky, užije se výnos pro potřeby okupovaných území),
- zachovává se původní právní řád – změny jen jsou-li **nutné** pro účely okupace¹⁴⁵,
- OkM musí zajistit chod veřejných úřadů a institucí, soudů a zachování veřejného pořádku a života,
- OkM nesmí měnit status veřejných zaměstnanců či soudců (tyto orgány zůstávají v činnosti) ani je k jejich činnosti nutit (svědomí), nejde-li o práce dle ustanovení „Pracovní režim“; má právo je odvolat,
- občané nemohou za žádných okolností být zbaveny výhod dle ŽÚ, a to ani v důsledku změn v institucích a ve vládě dotyčné země, na základě dohody mezi úřady této země a okupantem, ani v důsledku anexe (tj. připojení) území,
- občané nemohou být nuceni k přísaze věrnosti (jsou vázání toliko poslušností),
- cizinci mohou obsazené území opustit dle zásad v předešlé sekci (i),

¹⁴⁴ **Okupované (obsazené) území** je (dle Řádu války pozemní, 1907) takové území, kde byla nepřátelskou armádou nastolena vládní moc cizího státu (okupační mocnosti); okupace samotná se však nemusí setkat s ozbrojeným odporem (viz společný čl.2 ŽÚ), území se pokládá za okupované, dokud je na něm cizí vládní moc vykonávána (výkon této moci zajišťují orgány okupační správy ustavené na obsazeném území okupační mocností), není však podmínkou, aby bylo toto území trvale (souvisle) obsazeno nepřátelskou armádou, její jednotky mohou být z (části) území staženy, postačuje, je-li zachována možnost okupační mocnosti jejich prostřednictvím výkon vládní moci vynutit. Okupace končí až předáním vládní moci na daném území vládě příslušného státu. Ustanovení Řádu války pozemní chrání obyvatelstvo okupovaných území se ukázala již za I. světové války nedostatečná, proto MVČK předložil návrh nové Ženevské úmluvy, tento však státy nebyl přijat, stalo se tak až po II. svět. válce, kdy byla v r. 1949 přijata IV. ŽÚ. Aplikace ŽÚ na okupovaná území nezávisí na tom, zda okupace sama je s mezinárodním právem v souladu či v rozporu.

¹⁴⁵ Okupace znamená výkon vládní moci okupantem, ten k tomu ustavuje okupační správu. Případné změny právního řádu musí být dle Řádu války pozemní nevyhnutelné a být provedeny obvyklým způsobem plynoucím z výkonu vládní moci.

řízení vede OkM,

- okupační mocnosti je zakázáno ničit jakýkoli soukromý či státní majetek obsazené země (s výjimkou nezbytných válečných operací).

Evakuace

- zákaz nucených přesunů či deportací obyvatelstva z okupovaného území (byť jednotlivých osob),
- evakuaci civilních osob lze provést jen z důvodů jejich bezpečnosti či vojenské nutnosti, a to jen v rámci okupovaného území¹⁴⁶ a jen dočasně,
- při evakuaci zajistí okupační mocnost ubytování, při přesunu bezpečnost, hygienu, výživu,
- nutno zamezit oddělení rodin (včetně přesunu),
- o přesunech a evakuacích – ihned informovat OM,
- nelze zadržovat obyvatelstvo v oblasti vystavené palbě,
- zákaz přesunu občanů okupační mocnosti na okupovaná území.

Péče o děti

- OkM zajistí (v součinnosti s úřady obsazené země) provoz ústavů péče a výchovy,
- zákaz náboru dětí do organizací OkM,
- OkM zajistí výživu a výchovu dětí osiřelých (odloučených) následkem války,
- zvláštní oddělení Informační kanceláře (IK) zjišťuje totožnost osiřelých (odloučených) dětí a hledá příbuzné.

Pracovní režim

- OkM nesmí povolávat obyvatele do svých ozbrojených nebo pomocných sil, ani propagovat nábor dobrovolníků,
- práci lze přikázat jen osobám starším 18 let,

¹⁴⁶Není-li toto území příliš malé rozlohy.

- práce musí být přiměřená schopnostem, tělesnému a zdravotnímu stavu,
- přikázat lze **jen** práce ve prospěch obyvatelstva obsazeného území či příslušníky okupačních sil (obecně prospěšné práce, zásobování, ubytování, doprava, zdravotní péče), **nelze** však přikázat práci související s vojenskými operacemi (nemohou být nuceni nejen k přímé, ale ani k nepřímé účasti na bojové činnosti)¹⁴⁷,
- civilní osoby nelze zařadit k ozbrojenému zajištění bezpečnosti zařízení, kde pracují,
- práce lze vykonávat jen na původním území, pokud možno na původním pracovním místě,
- práce musí odpovídat tělesným a duševním schopnostem, náleží spravedlivá mzda,
- předpisy obsazené země ve věci mezd, bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, pracovní úrazy, pracovní doby, lékařské péče o pracující ap. zůstanou v platnosti i pro přikázané práce,
- pracující nelze podříditi (polo)vojenskému režimu,
- každý pracující (dobrovolně i nedobrovolně) má právo žádat intervenci OM,
- zákaz všech opatření vyvolávajících nezaměstnanost za účelem nucené práce.

Zásobování, lékařská péče, duchovní pomoc

- OkM je povinna **všemi prostředky** zajistit obyvatelstvu léky, potraviny, oblečení, povlaky, přístřeší a další potřebné předměty včetně dovozu (včetně bohoslužebných předmětů),
- rekvizice (zabavení) potravin je přípustné jen pro okupační síly a okupační správu (nelze vyvážet) při respektu potřeb obyvatelstva a jen za odpovídající náhradu,
- OM – právo zkoumat stav zásob potravin, léčiv aj. na obsazeném území,

¹⁴⁷Tj. vše co zahrnuje aktivity jakéhokoli strategického či taktického významu – např. stavba opevnění, letišť, protitankových překážek či práce v muničním závodě, výrobě bojové techniky aj. válečného materiálu, stavba dopravních tras v blízkosti fronty apod.

- OkM je povinna všemi prostředky zajistit (v součinnosti s úřady obsazené země) lékařskou péči a hygienu,
- OkM provádí preventivní opatření proti infekčním chorobám,
- zdravotnický personál obsazeného státu je oprávněn vykonávat činnost,
- pro nové nemocnice provede OkM uznání charakteru zdravotnické jednotky, totéž pro zdravotnický personál (viz sekce II. 1, str. 32),
- při provádění preventivních opatření jsou respektována mravní a etická práva občanů,
- rekvizice (zabavování) nemocnic – omezeno jen pro okamžitou nutnou péči o raněné a nemocné ozbrojených sil OkM a válečné zajatce a nejsou-li třeba pro péči o civilisty – viz část II. 1,
- OkM umožní výkon náboženských obřadů a činnost kněží, dovolí dovoz náboženské literatury a náboženských předmětů.

Pomocné zásilky

- není-li obyvatelstvo dostatečně zásobováno – OkM umožní všemi prostředky pomocné akce,
- pomocné akce mohou organizovat jen státy, MVČK nebo nestranné humanitární organizace,
- zásilky zahrnují potraviny, léčiva, šatstvo, povlaky, přístřeší a další nezbytnosti vč. bohoslužebných předmětů a včetně humanitárních zásilek pro děti, rodičky, těhotné a oslabené,
- všechny strany jsou povinny povolit průjezd zásilek (mají právo kontroly a na záruky ze strany OM),
- všechny strany zajistí bezpečnost konvojů a personálu¹⁴⁸ (pouze usnadňuje dopravu a rozdělení zásilek, nesmí překročit meze posláním!),
- zásilky nezbavují OkM jejich zásobovacích povinností,
- rozdělení se děje pod dozorem OM či (po dohodě) MVČK, OkM je rozdělení nápomocna,
- osvobození od cel, pokud možno i přepravného,
- občané mohou přijímat individuální zásilky.

¹⁴⁸Viz poznámka pod čarou č. 137, str. 73.

Společnosti ČK

- NSČK může pokračovat ve své činnosti dle zásad Mezinárodní konference ČK&ČP,
- OkM nesmí požadovat změny v personálu a organizaci,
- omezení – jen z vážných bezpečnostních důvodů a jen přechodně,
- ostatní humanitární společnosti – analogicky.

Trestní právo

- na okupovaném území platí původní trestní právo,
- OkM může zrušit (pozastavit účinnost) jen ustanovení, která ohrožují její bezpečnost nebo jí brání v plnění ŽÚ,
- soudy zůstanou v činnosti pro trestné činy dle tohoto práva (mimo dále uvedený případ),
- OkM může podrobit obyvatele ustanovením v zájmu plnění ŽÚ¹⁴⁹, zajištění okupační správy, bezpečnosti OkM a její správy,
- trestní ustanovení vydaná OkM musí být zveřejněna a nesmí mít zpětnou platnost,
- provinění proti těmto ustanovením mohou soudit i soudy OkM – řádně ustavené vojenské, nepolitické¹⁵⁰ a se sídlem na obsazeném území; soud zváží, že obviněný není státním občanem OkM,
- délka vazby bude započtena do eventuálního trestu vězení,
- čin proti OkM bez útoku na život či veřejné ohrožení lze postihnout jen internací či běžným vězením,
- trest smrti může OkM stanovit jen pro vyzvědačství a vážnou sabotáž na vojenském zařízení OkM,
- trest smrti lze vynést jen, byl-li soud upozorněn, že osoba není vázána k OkM věrností,
- nelze stíhat za činy spáchané před okupací (s výjimkou válečných zločinů),
- uprchlíky z vlastní země může okupační mocnost stíhat jen za činy

¹⁴⁹Tj. např. péče o děti, hygiena a veřejné zdraví, zdravotnictví, práce.

¹⁵⁰Tj. nepodléhající politickým vlivům [toto je zde do jisté míry nadbytečné, neboť dle Základních záruk (část I.) musí být každý soud nezávislý].

spáchané po okupaci nebo ty činy spáchané před okupací, pro něž by v době míru mohli být vydáni.

Soudní řízení před soudy okupační mocnosti

- **nelze uložit** trest bez odsouzení v řádném soudním řízení,
- obviněnému musí být bezodkladně v jazyce, kterému rozumí, písemně sděleny žalobní důvody, případ bude projednán co nejrychleji,
- OM, resp. MVČK jako substitut, má právo si vyžádat informace k jakémukoli trestnímu – i jinému – stíhání proti chráněné osobě,
- OM, resp. MVČK, jako substitutovi, musí být nejméně 3 týdny (od doručení) před zahájením soudu sděleno:
 - nacionále obviněného,
 - místo pobytu či vazby,
 - popis žaloby včetně použitých zákonných ustanovení,
 - označení soudu, datum a místo zahájení jednání; jinak **nelze jednání zahájit**;
- obviněný má právo na:
 - uplatňování důkazních prostředků ve svůj prospěch,
 - kvalifikovaného obhájce (volí si zajatec či OM), není-li stanoven – přidělí MDZ obhájce ex offo (s výhradou souhlasu obviněného),
 - tlumočníka,
- obhájce má právo na volné návštěvy obviněného, prostředky na přípravu obhajoby,
- OM, resp. MVČK jako substitut, mají právo být přítomni jednání (není-li uzavřené z důvodů státní bezpečnosti),
- nepřipouští-li soudní řízení odvolání, lze se odvolat k úřadům OkM,
- každý rozsudek stanovící trest smrti n. odnětí svobody na 2 a více roků (vč. místa výkonu trestu) – zaslán OM, lhůta k podání opravného prostředky se počítá od doručení OM, trest smrti nelze vykonat do 6 měsíců¹⁵¹ od doručení; ostatní rozsudky může OM přezkoumat na místě,
- soudní spisy se po okupaci odevzdají úřadům osvobozeného území.

¹⁵¹Lze zkrátit jen v případě organizovaného ohrožení OkM, avšak zkrácená lhůta musí OM postačit k zaslání námitek.

Vyšetřovací vazba a výkon trestu uloženého soudy okupační mocnosti

- musí se dít v obsazené zemi a odděleně od odsouzených soudy obsazené země,
- stravovací a hygienický režim – k zachování dobrého zdravotního stavu, nesmí být méně příznivý, než pro ostatní,
- lékařské ošetření, duchovní pomoc dle části II. 1,
- odděleně a se zvláštními ohledy jsou umístěny ženy a nezletilí,
- právo návštěv delegátů OM a MVČK,
- právo přijmout aspoň 1 pomocnou zásilku měsíčně.

Kontrolní opatření vůči civilním osobám

- nejprísnejší kontrolní opatření (pouze z naléhavých bezpečnostních důvodů OkM) jsou nucené místo pobytu a internace,
- rozhodnutí musí být učiněno v řádném řízení¹⁵²,
- občan má právo na odvolání; důvody uvaleného opatření se přezkoumávají minimálně 2× ročně,
- je-li přikázán pobyt mimo bydliště – náleží osobě stejná práva na výživu, ubytování ap. jako v případě cizinců na území bojující strany [viz sekce (i)]

(iii) Pravidla internace¹⁵³

- internovat lze pouze:
 - cizince na území bojující strany dle sekce (i) z nezbytných důvodů bezpečnosti bojující strany nebo na jeho žádost,
 - občana okupované země za činy proti OkM, za něž nelze stíhat trestně,
 - občana okupované země z naléhavých důvodů bezpečnosti OkM,

¹⁵²IV. Ženevská úmluva připouští, aby se o tomto omezení svobody nerozhodovalo před soudem, postačuje řízení správní, pokud respektuje všechny požadavky ŽÚ.

¹⁵³Internace a její režim je analogií válečného zajetí, práva a povinnosti internovaných v zásadě odpovídají právům a povinnostem válečných zajatců.

- internovaní mají plnou občanskoprávní způsobilost (omezenou jen **nutnými** podmínkami internace),
- internovaní jsou odděleni od válečných zajatců a osob omezených na svobodě z jiných důvodů,
- mocnost držící internované (MDI) zdarma zajišťuje výživu internovaného a zdravotní péči,
- od internovaného nelze vyžadovat žádný podíl na nákladech internace,
- osobám závislým na internovaném výživou zajistí MDI zaopatření,
- internovaní – seskupení dle jazyků, společně¹⁵⁴ rodiny (pokud možno v samostatných místnostech), úlevy pro rodinný život; rodiče mohou vzít s sebou děti,
- pravidla internace jsou analogická pravidlům válečného zajetí.

Internační místa (IM)

- požadavky na umístění a vybavení:
 - umístění – klimaticky vhodné, ochrana proti účinkům války,
 - pevné stavby – odpovídající podnebí, osvětlené, záruky hygieny a ochrany zdraví,
 - ložnice – větratelné, dostatečný prostor, ložní prádlo, přikrývky,
 - sanitární zařízení (WC; sprchy, lázně) – dostatečné množství, pravidelný úklid,
 - toaletní a prací mýdlo, čas na osobní hygienu a praní prádla,
 - muži a ženy neubytovaní s rodinou – oddělené ubytování a sanitární zařízení,
 - vhodná místnost pro výkon bohoslužeb,
 - protiletectvé kryty,
- každé ochranné opatření CO ve prospěch obyvatelstva se vztahuje i na internované,
- označení internačního místa: **IC** – viditelně (vyhrazeno jen pro IM)¹⁵⁵,
- výživa internovaných:
 - dostatečné dávky včetně jakosti a rozmanitosti,

¹⁵⁴Dočasně lze odloučit jen z důvodů pracovních nebo léčebných.

¹⁵⁵Zkratka anglických slov *internment camp*.

- přídatky těhotným, kojícím, dětem do 15 r.,
- ohled na stravovací zvyklosti internovaných,
- **pitná voda** – k dispozici v dostatečném množství,
- internovaní mohou pěstovat potraviny,
- MDI usnadní vybavení ošacením zdarma (nemohou-li si sami opatřit)
 - nesmí mít směšný či potupný ráz,
- hygiena a lékařské ošetření (vybavení a postupy, preventivní prohlídky
 - analogicky jako v TVZ)
 - včetně zdrav. pomůcek (brýle, zubní aj. protézy apod.),
 - na žádost internovaného se vystaví osvědčení (diagnoza, doba léčení, ošetření)¹⁵⁶,
 - využití zdravotnického personál z řad internovaných – vítáno (lze uložit),
 - nelze-li zajistit řádnou péči v IM, bude poskytnuta v řádném zdravotnickém zařízení se zvláštním ohledem na ženy, děti a oslabené občany,
- kantina IM:
 - potraviny, předměty běžné potřeby, mýdlo, tabák, ap.,
 - ceny – nepřesáhnou obvyklé ceny,
 - zisk – fond ve prospěch internovaných,
- náboženství, tělesná a duševní činnost – analogicky jako v TVZ; zvláště pro děti a mladistvé – zajištění vyučování, pokračování ve studiu, zvláštní místa pro sport a hry.

Práce internovaných

- práce je dobrovolná; musí odpovídat zásadám pro práci, kterou lze uložit obyvatelstvu okupovaného území (viz výše – nesmí mít vojenskou povahu n. určení), nesmí být pokořující,
- uložit lze jen práce při správě a údržbě IM, zajištění zdravotní péče, ochraně proti účinkům války, práce v kuchyni apod.,
- MDI má plnou zodpovědnost za pracovní podmínky, odškodnění za pracovní úrazy a nemoci z povolání, výplaty mezd atd.; to vše

¹⁵⁶Duplikát se zašle OM.

odpovídá zákonodárství země, nebudou horší než pro práci daného druhu v daném kraji,

- spravedlivá mzda (s přihlédnutím k nákladům na výživu a zdrav. péči o internované),
- velitel tábora vede denní seznam pracovních oddílů (k nahlédnutí OM, MVČK).

Osobní vlastnictví, finance

- internovaným se ponechají osobní věci (svršky, předměty osobní potřeby – vč. léků, knih, psacích potřeb apod.)¹⁵⁷,
- každému internovanému vede MDI účet
 - finance převzaté do úschovy, kapesné, mzda, zasláná podpora aj. peněžní zásilky,
 - z účtu lze posílat podporu rodině a čerpat na osobní výdaje,
 - internovaný – právo nahlížet do účtu a obdržet výpisy,
 - opis se zašle OM,
- finance, šeky, cennosti – nelze odebrat; výjimečně¹⁵⁸, předepsaným způsobem a proti řádnému potvrzení mohou být odebrány do úschovy a finance převedeny na účet,
 - určitá výše hotovosti bude ponechána k nákupům; lze nahradit vystavením nákupních bonů,
- předměty citové hodnoty nelze odebrat,
- průkazy a osobní doklady – stejný režim, jako u cenností; nemá-li internovaný doklad totožnosti, nebo byl odebrán do úschovy – vystaví MDI náhradní,
- žena může být prohledána jen ženou,
- po propuštění se všechny zadržené věci vrátí (vyjma zákonné pře-

¹⁵⁷Mezi předměty osobní potřeby patří také např. psací stroj. Předměty, které umožňují dokumentovat obraz či zvuk nebo nezávisle na vůli MDI předávat informace – tj. fotoaparáty, mobilní telefony, notebooky s připojením na internet apod., nemusí v zájmu své bezpečnosti a prevence špionáže MDI připustit k použití v IM (internace je totiž opatřením chránícím MDI); v takovém případě je zadrží a uloží s tím, že budou vydány při propuštění z internace.

¹⁵⁸Z důvodů bezpečnosti internovaných, ale i v zájmu MDI, neboť finance by jim mohly usnadnit útěk.

- kážky¹⁵⁹), zůstatek účtu se vyplatí,
- MDI poskytuje internovaným pravidelně kapesné či nákupní bony (oděv, potraviny, toaletní potřeby atd.)¹⁶⁰,
 - internovaní mohou přijímat finanční podporu od své mocnosti (nesmí být stanovena na základě nepřívznivé diskriminace¹⁶¹) a rodin, OM, humanitárních organizací, přijímat výnosy z majetku.

Správa a kázeň

- každé internační místo je pod pravomocí **důstojníka** (pravidelných sil OkM) nebo **úředníka** (pravidelné civilní správy OkM), zodpovídá za dodržování ŽÚ,
- personál IM musí být se IV. ŽÚ seznámen,
- text IV. ŽÚ včetně příloh a dohod k jejímu provádění – vyvěšen v každém IM (v jazyce, jemuž internovaní VZ rozumějí),
- vyhlášky o disciplíně – též,
- všechny povely a rozkazy se vydávají v jazyce, jemuž zajatci rozumějí,
- kázeňský režim musí být slučitelný s lidskostí, zejména nesmí být šikanující, zákaz tetování (a jiného označování), dlouhé nástupy, příkázaná tělesná cvičení, polní cvičení, omezování stravy apod.
- stížnosti a žádosti – stejné zásady jako u válečných zajatců
- internovaný je oprávněn podávat stížnosti ve věcech režimu (v IM, pracovním oddíle ap.) úřadům MDI,
- ve věcech porušení režimu ŽÚ se může (přímo či výbor internovaných) obrátit na zástupce OM (MVČK),
- nelze (ani při jejich neopodstatněnosti) nijak internované za jejich podání postihnout,
- výbory internovaných mohou OM zasílat situační zprávy,

¹⁵⁹Týká se cizince na území strany konfliktu, který se rozhodl opustit toto území – mohou být nadále zadrženy věci, které je zákonem zakázáno ze země vyvézt (bankovky, zlaté cihly či určité předměty, které nesmí nepřátelští cizinci vyvézt); dotyčný obdrží potvrzení.

¹⁶⁰Výše kapesného musí být taková, aby i ti, kteří nemají žádné finanční rezervy, si mohli uchovat osobní důstojnost.

¹⁶¹Zohlednit specifika skupiny internovaných – nemoc, těhotenství apod. – je naopak přirozené a možné.

Samospráva internovaných

- každého půl roku (tajnou volbou) se zvolí výbor internovaných
 - volbu schvaluje MDZ, odmítnutí zdůvodní OM,
- výbory internovaných jsou povinny přispívat k tělesnému, morálnímu a duševnímu blahu internovaných, zastupovat je před úřadu MDI a OM (MVČK); vytvoří-li internovaní mezi sebou organizaci vzájemné pomoci, náleží do působnosti výboru,
- členové výboru mají volný pohyb, mohou navštěvovat pracovní oddíly, přijímat zboží apod.
- členové výboru jsou osvobozeni od práce,
- výbor má úlevy pro písemný a telegrafní styk s příslušnými orgány MDI, s výborem hlavního internačního místa, OM, MVČK a organizacemi pomáhajícími internovaným
 - tuto korespondenci nelze omezit,
- výbor může jmenovat své pomocníky – přiměřená volnost pohybu,
- člen výboru nesmí být přemístěn před ustavením nového (čas na uvedení do problematiky).

Styky internovaných s vnějším světem, správa majetku

- ihned po internaci oznámí MDI internovaným, jejich mocnosti (prostřednictvím OM) opatření k realizaci styku,
- MDI umožní každému internovanému po příchodu do IM a v případě onemocnění či přesunu do jiného IM nejpozději do 7 dnů zaslat informační lístek (fakt internace, adresa IM, zdravotní stav) rodině a ÚIK; neprodleně odeslány, nesmí být zdrženy,
- internovaný může odesílat min. 2 dopisy a 4 lístky měsíčně (omezit lze jen po souhlasu mocnosti, k níž internovaní náleží),
- cenzura korespondence je přípustná¹⁶²,
- **nelze** (ani z disciplinárních důvodů) omezit došlou korespondenci,
- internovaní mohou přijímat (poštou či humanitárními zásilkami) potraviny, šatstvo, léky, literaturu, náboženské a sportovní předměty ap., což nezbavuje MDI jejich povinností v zaopatření internovaných,

¹⁶²Zprávy Červeného kříže se omezují jen na sdělení striktně osobní povahy.

- prohlídky zásilek – v přítomnosti internovaného či zmocněnce – nesmí poškodit obsah,
- podmínky zasílání zásilek – dohoda stran, nesmí vést k odkladům; nesmí omezovat činnost delegátů OM a MVČK při poskytování hromadných zásilek,
- pomocné zásilky, korespondence a finanční poukazy – osvobozeny od poštovního a cla,
- nelze-li (pro válečné operace) přepravovat zásilky a korespondenci, mohou ji zajistit OM, MVČK (či jiná nestranná organizace schválená bojujícími stranami); vozidla poskytnou smluvní strany, povolí průjezd; takto lze též přepravit korespondenci mezi ÚIK a národními IK a styk OM, MVČK s delegáty či bojujícími stranami,
- plné moce a závěti má internovaný právo odesílat i přijímat prostřednictvím OM či ÚIK, MDI zajistí ověření podpisů a porady s právníkem,
- internovaný má právo přijímat v pravidelných intervalech **návštěvy**, zejména příbuzných a blízkých; v případě nutnosti (zejm. vážná nemoc n. úmrtí příbuzného) bude internovanému umožněno navštívit rodinu,
- internovaný může spravovat svůj majetek, MDI mu poskytne úlevy slučitelné se statutem internace, vč. povolení opuštění internačního místa, dovolí-li to okolnosti,
- je-li internovaný stranou sporu před soudem, zpraví MDI na jeho žádost soud o internaci, a dbá o učinění zákonných opatření, aby neutrpěl při přípravě a vedení sporu újmu proto, že je internován.

Trestní a disciplinární opatření

- na internované se nadále vztahuje trestní zákonodárství platné na území, kde jsou internováni,
- pokud (dle zákona) je čin trestný pro internovaného a ne pro neinternovaného, lze stíhat jen disciplinárně,
- soudy vezmou v maximální možné míře v úvahu, že internovaný není příslušníkem MDI, nejsou povinny dodržet nejnižší výměru trestu,
- vazba se započítává do trestu omezení svobody,

- výkon trestu – lidské podmínky, cely s přístupem denního světla,
- s internovanými po odpykání trestu se zachází stejně, jako s ostatními,
- trestní řízení proti internovaným se dále řídí nejméně Základními zárukami (část I.) a též zásadami trestního řízení v sekci (ii),
- upřednostňují se disciplinární tresty,
- výbor internovaných je vždy zpraven o soudním řízení i výsledku,
- **disciplinární tresty** jsou pouze:
 - pokuta do 50 % mzdy za práci,
 - odnětí výhod poskytovaných nad rámec IV. ŽÚ,
 - pracovní povinnost do 2h denně na udržování IM,
 - uzamčení:
 - odnětí volnosti pohybu v IM,
 - prostory – vyhovující hygienicky, vybaveny lůžky a dostatečným hygienickým zařízením,
 - odděleně drženy ženy (pod dohledem žen) a muži,
- disciplinární tresty:
 - nesmí být nelidské, hrubé nebo zdraví ohrožující,
 - zohlední věk, pohlaví a zdravotní stav internovaného,
 - vynáší jen velitel IM nebo jím zmocněný důstojník (úředník) k výkonu disciplinární pravomoci (bez újmy pro příslušnost soudů nebo vyšších úřadů),
 - vynáší se za přítomnosti obviněného a člena výboru internovaných,
 - před vynesením trestu musí být internovaný zpraven o tom, co je mu kladeno za vinu, má právo se hájit a dát předvolat svědky; může využít tlumočnicka,
 - zajišťovací vazba nepřekročí 14 dní,
 - doba mezi vynesením trestu a jeho výkonem nepřekročí 1 měsíc,
 - žádný disciplinární trest (ani za více činů) nepřekročí 30 dní, alespoň 3denní interval mezi tresty delšími 9 dnů.
- práva disciplinárně potrestaných:
 - každý den konat cvičení a být aspoň 2h na čerstvém vzduchu,
 - mají nadále povoleno číst a psát, odesílat a přijímat zprávy; jen výdej poštovních zásilek a fin. poukazů může být odložen do

- odpykání trestu (budou v úschově výboru internovaných; zboží podléhající zkáze obdrží lazaret),
- nejsou zkrácena práva na zdrav. péči,

Útěk internovaných

- útěk internovaných nebo pokus o něj může být stíhán jen disciplinárně
 - po odpykání trestu mohou být podrobeni zvýšenému dohledu v IM,
- upřednostňuje se disciplinární postih za útěk n. pokud o něj,
- akt útěku či pokusu o něj – není přitěžující okolností při stíhání za související činy,
- napomáhání k útěku – jen disciplinární trest.

Přesun internovaných

- probíhá vždy lidsky, zpravidla dopravními prostředky,
- za podmínek obvyklých pro vojska MDI,
- pěšky jen zcela výjimečně, nesmí být na újmu zdravotnímu stavu internovaných ani působit nadměrnou únavu,
- MDI poskytne pitnou vodu, stravu, ošacení a zdravotní péči,
- MDI zajistí bezpečnost během přesunu,
- přesunování nebudou ranění, tělesně oslabení a rodičky – vyjma nezbytných důvodů jejich bezpečnosti,
- blíží-li se fronta k IM – přesun **jen** pokud internovaným hrozí nebezpečí, a to větší než při přesunu,
- přesun nesmí zvýšit potíže spojené s následnou repatriací (náklady, vzdálenost),
- evidence přesouvaných osob,
- přesun se včas úředně vyhlásí včetně nové adresy,
- internovaní si mohou vzít všechny osobní věci a zásilky; nad 25 kg – hromadně.

Úmrtí a zranění internovaných

- každé násilné úmrtí nebo násilné vážné zranění internovaného (způsobené jiným internovaným, stráží aj.) a neznámé příčiny smrti musí být úředně vyšetřeny MDI,
- MDI ihned informuje OM včetně výpovědí svědků,
- MDI má povinnost trestně stíhat eventuální zavinění,
- každé úmrtí bude **ohledáno lékařem** – vystaven úmrtní list (příčiny a okolnosti smrti),
- ověřené kopie úmrtních listů, seznamy zemřelých a hrobů se zašlou Informační kanceláři (viz dále) a OM,
- pohřeb proběhne s úctou pokud možno způsobem dle náboženství internovaného,
- zpopelnění: jen z vážných důvodů (uvést do seznamu) nebo dle náboženství internovaného; popel se vydá příbuzným,
- hromadné hroby budou použity jen výjimečně – z neovlivnitelných důvodů,
- hroby budou chráněny, udržovány a označeny,
- seznam hrobů se zašle mocnosti internovaných,
- závěti mohou internovaní svěřit MDI, ta je odešle neprodleně v nich uvedeným osobám.

Propuštění, repatriace, ošetřování v neutrálním státě

- propuštění:
 - ihned, pominou-li důvody internace,
 - co nejdříve po skončení aktivního nepřátelství¹⁶³ nebo okupace,
- strany v konfliktu se vynasnaží zajistit nemocniční ošetření v cizině pro oslabené internované, těhotné, matky s kojenci n. malými dětmi, dlouho internované,
- propuštění lze odložit pro běžící trestní stíhání či výkon trestu,
- po skončení nepřátelství či okupace – komise pátrající po roztrouše-

¹⁶³Rozhoduje faktický stav – skončení válečných operací, není tedy podmínkou právní ukončení konfliktu uzavřením míru, situace je analogická, jako při propouštění válečných zajatců. Zpomalit propuštění mohou jen objektivní důvody (desorganizace státu).

ných internovaných,

- MDI nese náklad repatriace do míst, kde měli internovaní poslední pobyt.

c) Civilní obrana (CO)¹⁶⁴

(I. DP část IV. oddíl I. kap. VI.)

Civilní obrana

- je provádění (některých n. všech) následujících úkolů k ochraně **výhradně civilního obyvatelstva** před nebezpečím a pomoci obyvatelstvu k odstranění bezprostředních následků válek či pohrom a vytvoření podmínek k přežití¹⁶⁵:
 - hlásné služby (varování),
 - evakuace,
 - organizování a poskytování úkrytů,
 - zatemňování,
 - záchranné práce (tj. vyprošťování, odstranění z dosahu nebezpečí apod.),
 - zdravotnická služba (včetně první pomoci)¹⁶⁶ a náboženská pomoc,
 - boj s požáry,
 - zjišťování a označování nebezpečných oblastí,
 - dekontaminace a podobná opatření (vč. např. karantény),
 - nouzové ubytování a zásobování,
 - okamžitá obnova a udržování pořádku v postižených oblastech¹⁶⁷,

¹⁶⁴Do mezinárodního práva pojem CO zaveden až I. DP. Do té doby umožňoval činnost civilních organizací pomáhajících obyvatelstvu toliko jediný čl. 63 IV. ŽÚ, a to jen na okupovaných územích. Pokud jde o terminologii, v současnosti se v ČR jako ekvivalentu pro činnosti CO užívá pojmu *civilní ochrana*.

¹⁶⁵Výčet činností, které lze podřadit CO je taxativní (vyčerpávající) a **nelze** tak mezi ně zařadit další.

¹⁶⁶Smyslem tohoto ustanovení není změnit postavení ZJ, ale umožnit, aby personál CO v případě potřeby mohl poskytnout i zdravotnickou pomoc, byť není ZP dle části II. 1.

¹⁶⁷Vč. např. řízení pohybu uprchlíků. Nejde o náhradu činnosti policie – ta se do personálu CO (obvykle) nezahrnuje.

- okamžitá oprava nezbytných veřejných zařízení (vodovody, kanalizace, přehrady, rozvody elektřiny apod.),
- ochrana objektů nezbytných pro život (míněno proti následkům bojů či pohrom, nikoli např. jejich střežení),
- okamžité pohřbívání,
- plánování a organizace těchto činností a jiné nezbytné doplňující činnosti¹⁶⁸.

Organizace CO

- instituce a jednotky příslušnou stranou **určené a** (skutečně) **užívané výhradně** k plnění úkolů CO a jejímu řízení¹⁶⁹,
- personál CO – osoby určené **výhradně** k plnění úkolů CO¹⁷⁰,
- materiál CO – objekty a předměty užívané organizací CO k plnění úkolů CO.

Ochrana CO

- civilní organizace CO (CCO) a jejich personál je **respektován a chráněn**, nesmí být předmětem útoku,
- budovy a další materiál CO a kryty pro civilní obyvatelstvo – považují se za **civilní objekty**, druhá strana je nesmí určit k jinému použití,
- CCO má právo plnit své úkoly – s výjimkou naléhavé vojenské nut-

¹⁶⁸Doplňujícími činnostmi nezbytnými pro plnění úkolů CO se rozumí např. výcvik personálu CO, ale též vytvoření nezbytných předpokladů pro úkoly CO – dodávka elektřiny, osvětlení terénu, doprava zásob pro jednotky CO. Podstatné je, zda objektivně slouží **výhradně** k zabezpečení výše uvedených úkolů prováděných ve prospěch civilistů a nelze je chápat jako – byť nepřímou (!) – podporu vojenského úsilí.

¹⁶⁹V ČR úkoly civilní organizace CO plní především HZS (viz zák. č. 239/2000 Sb., o IZS). Příslušné útvary ČČK jsou rovněž jednotkami CO (viz § 4 zák. č. 126/1992 Sb., o ochraně znaku a názvu ČK a o ČSČK). Přidělenými vojenskými jednotkami jsou vojenské útvary (zařízení, personál) určené nařízením vlády (viz § 6a zák. č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách ČR).

¹⁷⁰Krom kmenového personálu organizací CO sem náleží (a jsou chráněny) též osoby plnících úkoly CO na výzvu příslušného orgánu.

- nosti,
- ochrana se vztahuje i na CCO nezúčastněných stran plnicích úkoly na území bojující strany s jejím zmocnění; oznámí se nepříteli
 - tyto organizace může okupační mocnost vyloučit, jen zajistí-li výkon úkolů CO
 - poskytnutí CCO nepředstavuje vměšování do konfliktu.

Identifikace CO

- personál, objekty a materiál CO musí být identifikovatelné¹⁷¹,
- mezinárodním rozeznávacím znakem je rovnostranný modrý trojúhelník na oranžovém podkladu¹⁷²,
- personálu je vydán průkaz personálu CO,
- lze dohodnout doplnění identifikace o rozeznávací signály,
- strany musí zajistit, aby toto označení nebylo zneužito¹⁷³.

Ukončení ochrany organizací CO a personálu

- ochrana organizací a personálu CO může být zrušena **jen** za činy přesahující úkoly CO a škodící nepříteli¹⁷⁴, pokud nebylo uposlechno

¹⁷¹I. DP ukládá stranám konfliktu učinit vše, co je objektivně možné, aby identifikace byla zajištěna.

¹⁷²Stejně jako v případě znaku Červeného kříže není stanoven přesný odstín barev. Trojúhelník musí být rovnostranný (v originále *equilateral*).

¹⁷³I v době mírové lze jej užít jen pro organizace CO, a to se souhlasem příslušného státního orgánu.

¹⁷⁴Jde o situaci, kdy jednotka či personál **kromě vymezených úkolů** CO provádějí činnosti nebo jsou využívány k plnění úkolů, které, ať již přímo n. nepřímo, ztěžují průběh vojenských operací protivníka nebo usnadňuje vojenské operace vlastní strany. Kromě účasti v bojové činnosti, budování opevnění nebo tras pro přesun vojsk se jedná i o situaci, kdy činnost CO směřuje nikoli ve prospěch civilistů, ale příslušníků ozbrojených sil (např. hašení požáru kasáren po útoku nepřítele či vyprošťování vojáků z jejich ruin). Všechny takových činností se musí CO zdržet, chovat se vždy tak, aby nijak neohrozila důvěru nepříteli v to, že plní pouze jí určené poslání ve prospěch civilistů. Personál CO může být v době konfliktu vedle úkolů CO zaměstnán i jinými úkoly, nesmí však jít o činy škodící nepříteli (znak CO však může užívat jen po dobu, kdy se výhradně věnuje činnostem CO a žádným jiným).

nuto předchozí varování (rozumná lhůta); za tyto činy se **nepovažuje** např.:

- pokud úkoly CO řídí vojenské orgány,
- spolupracuje-li CCO při plnění úkolů CO s vojenským personálem,
- je-li k CCO přidělen vojenský personál k plnění úkolů CO (viz dále),
- pomůže-li CO při záchraně civilistů **zároveň** i obětem z řad vojenských osob¹⁷⁵,
- je-li CCO vojensky organizována,
- má-li civilní personál lehké zbraně k udržení pořádku (viz výše) či sebeobraně; v oblastech kde boj probíhá nebo hrozí – omezení jen na ruční zbraně (k odlišení od kombatantů).

Vojenské osoby a jednotky přidělené k organizacím CO

K organizacím CO lze přidělit vojenské osoby a jednotky za dále stanovených podmínek:

- budovy, zařízení a přepravní prostředky – zřetelně označeny velkým rozeznávacím znakem CO,
- jednotky a personál dále:
 - musí být **po celý konflikt** přidělen a **výlučně zaměstnán úkoly CO**¹⁷⁶,
 - zakázáno je plnění jakýchkoli úkolů n. vojenských povinností přesahujících úkoly CO, bojová činnost (přímá účast v nepřítelství) a jakékoli další činy škodící nepříteli,
 - výrazně **odlišen** od ostatních příslušníků OS znakem CO na oděvu, má průkaz člena CO,
 - výzbroj – omezena na lehké osobní zbraně k udržování pořádku

¹⁷⁵Jednotky CO nemohou sice být vyslány k vyprošťování příslušníků OS ze zřícených kasáren, nepřítele však nepoškozuje, pokud např. při vyprošťování civilistů ze zříceného civilního objektu vyprostí i vojáka, který v objektu byl přítomen.

¹⁷⁶Jeho zařazení je během celého konfliktu nezměnitelné. Z požadavku na zaměstnání výlučně úkoly CO již přímo plyne i následující ustanovení (odrážka), pro určitou delikátnost postavení vojenského personálu CO je však autoři I. DP explicitně zdůraznili.

- n. sebeobraně,
- úkoly může plnit jen **na území své strany**,
- v moci nepřítele:
 - personál má status válečných zajatců, na okupovaném území lze uložit jen plnění úkolů CO, a to jen pro místní obyvatelstvo, jde-li o nebezpečnou práci – jen dobrovolně¹⁷⁷,
 - budovy aj. materiál těchto jednotek může nepřítel užít **jen pro účely CO** s výjimkou naléhavé vojenské nutnosti a jsou-li potřeby civilního obyvatelstva **zajištěny** jinak.

CO na okupovaném území

- OkM poskytne organizacím CCO podporu pro plnění úkolů,
- personálu CCO nelze přikázat činnost ztěžující plnění úkolů CO,
- OkM nesmí CCO ovlivňovat, aby úkoly CO plnily způsobem na újmu potřebám obyvatelstva okupovaného území či upřednostňovaly občany OkM,
- OkM nezmění strukturu CCO (pokud by bylo na újmu činnosti),
- OkM může odzbrojit personál CO z bezpečnostních důvodů,
- objekty a materiál CO – nelze zabavit, pokud by to poškodilo obyvatelstvo;
 - zabavené objekty a materiál lze použít **jen** k jiným potřebám civilních osob obsazeného území; zabavení trvá jen po dobu této potřeby,
 - úkryty pro civilní osoby nelze zabavit.

¹⁷⁷Jde o obecné pravidlo pro VZ.

d) Informační kancelář, Ústřední informační kancelář

(IV. ŽÚ část III oddíl V)

Informační kancelář pro chráněné osoby (IK)

- ihned s vypuknutím OK a při každé okupaci zřizují všechny strany oficiální Informační kancelář pro civilní osoby v moci cizí strany,
- každá strana poskytuje IK všechny informace o opatřeních proti uvedeným osobám,
- příslušné úřady hlásí IK všechny údaje o osobách, proti nimž bylo přijato opatření a změny (místo, propuštění, repatriace, útěk, hospitalizace, narození, úmrtí, přesun a každotýdenně zprávy o zdravotním stavu vážně nemocných),
- všechny informace vydávané IK obsahují přesnou identifikaci osoby (jméno, rodiče, rodné číslo, státní příslušnost), osobu, jež má být zpravena, místo, kde se osoba nalézá,
- IK odpovídá na dotazy ohledně příslušných osob a získává potřebné informace,
- IK neposkytne informace (s výjimkou žádosti ÚIK), které by mohly být dané osobě na újmu,
- IK předává tyto informace bezodkladně zúčastněným mocnostem prostřednictvím jednak ÚIK a jednak OM,
- IK shromažďuje a odesílá všechny důležité osobní věci (včetně peněz, cenností a listin) zanechané civilními osobami (po repatriaci, úmrtí, ap.) zúčastněným mocnostem (přesný soupis); ostatní osobní svršky si předají zúčastněné strany přímo.

Ústřední informační kancelář pro chráněné osoby (ÚIK)

- ÚIK se zřizuje v neutrální zemi, může být totožná s ÚIK VZ (viz II. 2, str. 60),
- organizaci může navrhnout MVČK (viz poznámka k ÚIK VZ),
- ÚIK zejména soustřeďuje všechny zprávy o veškerých civilních osobách v moci cizích stran;
 - opatřuje je úřední nebo soukromou cestou,
 - bezodkladně je zašle IK příslušné země, pokud to nemůže být

dané osobě na újmu,

- financují ji zúčastněné mocnosti,
- IK jednotlivých zemí i ÚIK jsou osvobozeny od poštovních tarifů.

e) Dohled nad dodržováním

- provádějí delegáti OM a MVČK, přitom jsou oprávněni:
 - navštívit všechna místa, kde se chráněné osoby zdržují, zejména místa, kde jsou internovány, vězněny (vč. vazby) či pracují,
 - vstoupit do všech místností používaných chráněnými osobami,
 - hovořit s chráněnými osobami beze svědků,
- volba místa, počet ani délka návštěv nesmí být omezena,
- lze se dohodnout s mocností, v jejíž moci je osoba, na účasti krajanů.

III. ZAKÁZANÉ ZPŮSOBY A PROSTŘEDKY VEDENÍ VÁLKY

Základní zásada:

Právo bojujících stran zvolit způsoby a prostředky vedení války (ZPVV) není neomezené.

V předchozích částech byly uvedeny cíle, na něž je útok **zakázán** (zdravotnické jednotky, civilní osoby, civilní objekty, CO atd.) a v souvislosti s tím i **zakázané** způsoby a prostředky (např. nerozlišující útok nebo užití zdravotnických jednotek či civilního obyvatelstva coby „živých štítů“).

Dále uvedeme zakázané způsoby a prostředky vedení války v užším slova smyslu (I. DP část III oddíl I):

- zákaz používat ZPVV¹⁷⁸, které by svou povahou způsobily nadměrné poranění či zbytečné útrapy¹⁷⁹,

¹⁷⁸Zbraně, munice, materiál a způsoby vedení války.

¹⁷⁹A to bez ohledu na to, zda způsobení takových útrap či zranění je či není útočnickovým záměrem.

Toto pravidlo bylo kodifikována již v Řádu války pozemní (1899), nyní bylo rozšířeno i na způsoby vedení války obecně. Slova *nadměrný* či *zbytečný* ukazují, že nejde o zákaz *velkého* utrpení či zranění, neboť jde o slova srovnávající způsobené utrpení či zranění s jistotou jejich úrovní obecně akceptovatelnou pro dosažení legitimního cíle boje, tj. zlomení odporu protivníka. Jde tedy o zákaz takového utrpení či zranění, které tuto úroveň přesahuje. Pro aplikaci této obecné zásady je přijímána již od 2. poloviny 19. století řada smluv zakazujících či omezujících zbraně, u nichž panuje přesvědčení o tom, že jimi způsobené utrpení či zranění uvedenou úroveň přesahuje – jako příklady lze uvést zákaz střel, které se rozšiřují v lidském těle (tzv. střely dum-dum, 1899), neboť k dosažení stejné vojenské výhody (vyřazení protivníka z boje) postačí zásah strelou plášťovanou a tedy devastující efekt rozšiřující se střely je již zbytečný, nebo zákaz zbraní produkujících střepiny nezjistitelné RTG (1980) – zde je vyřazení protivníka z boje dosaženo již zraněním střepinou, bez ohledu na její detekovatelnost RTG paprsky, avšak při léčbě této již z boje vyřazené osoby je detekce polohy střepin v těle zásadní pro vyhlídky na uzdravu.

Text ŽÚ (I. DP čl. 35/2) zakazuje jak *nadměrná zranění* tak *zbytečné útrapy*. Mezi těmito pojmy však *de facto* není rozdíl a důvod pro uvedení této dvojice je historický – nepřesný anglický překlad pojmu *maux superflus* v (jediném) francouzském originálu Řádu války pozemní (1899, 1907); v I. DP byly tedy s ohledem na možnou odlišnost

- zákaz používat ZPVV, jejichž cílem je způsobit, nebo které mohou způsobit, rozsáhlé a dlouhodobé vážné škody na životním prostředí¹⁸⁰,
- při vývoji či přijetí nových druhů zbraní platí povinnost určit, zda jejich užití není zakázáno I. DP nebo jinou mezinárodněprávní normou pro tuto stranu závaznou,
- zákaz zranit, zabít n. zajmout protivníka použitím **proradnosti** – činem při bojové činnosti, který má uvést nepřítele v omyl dojmem, že má dle MHP právo na ochranu nebo že ji má poskytnout – např.:
 - předstírání úmyslu vyjednávat, předstíraná kapitulace,
 - předstírání neschopnosti boje pro zranění či nemoc,
 - předstírání statusu civilní osoby či nekomatanta,
 - předstírání chráněného statusu (označení či uniformy OSN či zemí neúčastníků se konfliktu);
 nejde o zákaz válečné lsti (dezinformace, klamné operace, kamufláže apod.),
- zákaz zneužít **rozlišovacích znaků**, značek a signálů stanovených ŽÚ (např. ČK, CO, zařízení obsahující nebezpečné síly aj.) a jiných uznávaných znaků (vlajka příměří, znak kulturních statků, znaky OSN apod.)¹⁸¹,
- zákaz zneužít **státní znaky** včetně vlajek, uniforem, vojenských znaků, insignií – tj.:
 - zákaz užít v konfliktu znaků států mimo konflikt,
 - zákaz užít znaků nepřítele v útoku nebo k zamaskování a ovlivňování vojenských operací;
 netýká se uznávaných norem pro špionáž nebo pro vlajky v námořním

výkladů použity výrazy oba – v anglickém, ruském a španělském originále (francouzský však i nadále jen výraz jediný).

¹⁸⁰Pro aplikaci tohoto ani předchozího ustanovení není podmínkou, aby daná zbraň byla zakázána speciální normou.

I. DP vyžaduje, aby škody byly současně rozsáhlé, dlouhodobé a vážné, naproti tomu Úmluva o zákazu vojenského nebo jakéhokoliv jiného nepřátelského použití prostředků měnících životní prostředí (1977) obsahuje tento zákaz vztažený ke škodám rozsáhlým, dlouhodobým **nebo** vážným a v ní stanovený zákaz je tedy širší, než v I. DP. ČR je její smluvní stranou.

¹⁸¹Na rozdíl od zákazu proradnosti se zde nevyžaduje, aby čin směřoval k zabití, zranění či zajetí protivníka. Jde tedy o širší zákaz – nepřípustné je jakékoli použití uvedených znaků k jinému, než pro ně stanovenému účelu.

konfliktu.

- zákaz vydat nebo hrozit rozkazem, že nikdo nebude ušetřen,
- zákaz útoku na osobu **vyřazenou z boje** – tj. osobu, která:
 - je v moci nepřítele,
 - vyslovila úmysl se vzdát, nebo
 - není schopna se bránit z důvodu zranění, nemoci, bezvědomí,a ve všech těchto případech se zdržuje aktu nepřátelství a útěku;
- zákaz útoku během **seskoku** na osobu, která se zachraňuje z letadla, jemuž hrozí zničení, a nedopouští se nepřátelského činu – po seskoku dát možnost vzdát se.

Druhý oddíl:

NEMEZINÁRODNÍ OZBROJENÉ KONFLIKTY¹⁸² (konflikty typu C a D)

Při těchto ozbrojených konfliktech poskytují ŽÚ jen základní prvky ochrany, které uvedeme stručně ve společném oddíle. Tzv. *základní standardy humanity* jsou zakotveny v **článku 3** společném všem čtyřem ŽÚ (konflikt typu D) a dále rozvinuty v II. DP (konflikt typu C).

Příslušná ustanovení ŽÚ (obecně MHP) zavazují stejnou měrou **každou bojující stranu** – bez ohledu, zda jsou to vládní vojska či nestátní ozbrojené síly (povstalci).

I. Konflikt typu D

Každá strana konfliktu je vázána **minimálně** těmito pravidly:

- lidské zacházení se všemi osobami, jež se přímo neúčastní nepřátelství (vč. těch, co složily zbraně či nejsou schopny boje – zraněním, zadržením či jinak),
- za všech okolností je vůči těmto osobám zakázáno:
 - (i) útoky na život a zdraví (vražda, zmrzačení, mučení, trýznění, kruté nakládání),
 - (ii) braní rukojmí,
 - (iii) pokořující zacházení a jiné útoky proti osobní důstojnosti (např. jakékoli nemravné jednání),
 - (iv) uložit trest či vykonat popravu bez řádného soudu,
- ranění a nemocní budou sebráni a ošetřeni,
- MVČK, popř. i jiná humanitární organizace skýtající záruky nestrannosti, může bojujícím stranám nabídnout služby¹⁸³.

¹⁸²Tzv. *vnitřní* nebo *vnitrostátní*; původně označovány jako *občanské války*.

¹⁸³Jde o *právo iniciativy MVČK*; nabídku nelze odmítnout jako vměšování do konfliktu.

II. Konflikt typu C

Režim ochrany uvedený v sekci I. pro předchozí typ konfliktu je dále **rozvinut a doplněn** následujícími pravidly (žádné z nich se nedotýká povinnosti státu udržovat na svém území zákonnými prostředky právo a pořádek a bránit národní jednotu; neospravedlňují vměšování do vnitřních či zahraničních záležitostí dané smluvní strany).

Základní záruky¹⁸⁴:

- lidské zacházení se všemi osobami, jež se přímo neúčastní nebo se přestaly účastnit nepřátelství,
- musí být respektována jejich osoba, čest, rodinná práva, přesvědčení a náboženské vyznání,
- platí záruky pro typ D, **dále** je vůči těmto osobám v každou dobu a na každém místě **zakázáno**:
 - (v) kolektivní tresty,
 - (vi) otroctví a obchod s otroky,
 - (vii) plenění,
 - (viii) teroristické činy,
 - (ix) hrozit činy (i) – (viii),
 - (ix) vydat rozkaz, že nikdo nezůstane naživu.
- zvláštní ochrany požívají:
 - (i) **děti**
Strana konfliktu má **povinnost**:
 - poskytnout potřebnou péči – vč. vzdělání a morální (náboženské) výuky,
 - sjednocovat rozdělené rodiny (v důsledku konfliktu),
 - nepovolávat děti do 15 let do ozbrojených sil ani jim umožnit účast v bojové činnosti,
 - dočasně přemístit (se souhlasem rodičů či odpovědných osob) do bezpečných oblastí.

¹⁸⁴Tato ustanovení, vč. následující zvláštní ochrany, jsou obsahem čl. 4 II. DP.

- (ii) **osoby zbavené svobody** (internované či zadržené) v souvislosti s OK¹⁸⁵

Strana konfliktu má těmto osobám povinnost poskytnout:

- potraviny,
- odpovídající zdravotní a hygienickou péči (nesmí však být podrobeni zákrokům, jež si nevyžaduje jejich zdravotní stav),
- ochranu proti vlivům podnebí,
- ochranu proti nebezpečí vyplývajícimu z OK (včetně evakuace),
- umožnit příjem podpůrných zásilek a dopisnic,
- umožnit výkon náboženských obřadů,
- stejné pracovní podmínky jako ostatní civilní obyvatelé, uloží-li se pracovní povinnost,
- ubytování mužů a žen – oddělené (nejde-li o rodinu).

Pravidla pro trestní stíhání za činy vztahující se k OK:

- tresty lze vykonat jen na základě řádného a nezávislého soudu respektujícího všeobecně uznávané zásady soudního řízení – tj. zejména:
 - řádné seznámení s obviněním a právo na obhajobu,
 - respektování presumpce neviny,
 - stíhat lze jen na základě **osobní** odpovědnosti,
 - lze trestat jen za činy trestné v době spáchání,
 - nelze nutit k doznání,
 - proces proběhne za přítomnosti obviněného,
 - poučení o opravných prostředcích.
- trest smrti nelze vynést nad osobou do 18 let (v době spáchání) a nelze jej vykonat na těhotné ženě a matce malých dětí,
- po skončení OK se vládnoucí orgány budou snažit poskytnout co nejširší amnestii osobám, které se účastnily OK nebo byly v souvislosti s OK zbaveny svobody¹⁸⁶.

¹⁸⁵V nemezinárodních ozbrojených konfliktech neexistuje v případě zadržovaných příslušníků ozbrojených sil žádné z bojujících stran status válečného zajatce v právním slova smyslu; mají status osob zbavených svobody v souvislosti s OK.

¹⁸⁶Protože v nemezinárodních ozbrojených konfliktech neexistuje v případě příslušníků ozbrojených sil žádné z bojujících stran status *kombatanta* v právním slova smyslu, je tak

Péče o raněné, nemocné a trosečníky

- vztahuje se jak na civilní osoby tak příslušníky ozbrojených sil,
- mají právo na ochranu a lidské zacházení (bez ohledu na účast v konfliktu) i ochranu před pleněním,
- strana konfliktu má povinnost:
 - bezodkladně a v patřičném rozsahu poskytnout lékařskou péči¹⁸⁷,
 - kdykoli je to možné (zvláště po boji), sbírat raněné (trosečníky) k ošetření a mrtvé k řádnému pohřbení.

Ochrana zdravotnických povinností a zdravotnických jednotek

- nelze nikoho jakkoli stíhat za poskytnutí zdravotnické pomoci komukoli,
- zdravotnický personál bude vždy **respektován a chráněn**, bude mu při výkonu jeho povinností poskytnuta veškerá možná pomoc,
- zdravotníkům nelze v jejich činnosti bránit, nutit k přednostnímu ošetření kohokoli ani jiným činům odporujícím lékařské etice (včetně porušení zákonné mlčenlivosti) nebo činům neslučitelným s humanitárním posláním ZP; analogicky pro duchovní personál,
- zdravotnické jednotky a transporty a jejich personál bude označen **rozeznávacím znakem ČK** (nebo jemu ekvivalentním¹⁸⁸) na bílém podkladu – pod dohledem příslušného orgánu strany konfliktu (k jiným účelům nesmí být užit),
- zdravotnické jednotky a transporty budou vždy chráněny a **nesmí být předmětem útoku** – ochrana zanikne jen, dopustí-li se mimo rámec svého humanitárního poslání nepřátelských činů, a to i přes varování (nutno stanovit lhůtu k nápravě).

amnestie – samozřejmě především pro příslušníky poražené strany – určitou „náhradou“ za tuto imunitu kombatanta.

¹⁸⁷Rozsah zdravotní péče i pořadí ošetření je dáno jen závažností zdravotního stavu, mezi raněnými a nemocnými nesmí být rozlišováno podle příslušnosti k bojující straně ani činěn žádný jiný nepříznivý rozdíl; to uvádíme jen pro úplnost, plyne to již z uvedených hlavních zásad ŽÚ (sekce A 2, str. 20).

¹⁸⁸Tj. znak červeného pŕlmesíce, červeného lva a slunce nebo červeného krystalu.

Ochrana civilního obyvatelstva¹⁸⁹

- civilní obyvatelstvo (a jednotlivé civilní osoby) je chráněno všeobecně proti nebezpečím z vojenských operací, zejména:
 - **nesmí být předmětem útoku,**
 - zákaz násilných činů a hrozby násilím s cílem terorizovat,
- civilní osoby nejsou chráněny jen po dobu **přímé účasti v nepřátelských akcí**¹⁹⁰,
- zákaz „vyhladovění“ jako metody boje – zákaz ničení předmětů a zařízení k výrobě potravin (pole, zdroje vody, sklady potravin, ...),
- zákaz útoku na zařízení obsahující nebezpečné síly (ani jde-li o vojenské objekty) – přehrady, jaderné reaktory apod., pokud by došlo k vážným ztrátám na civilních osobách,
- zákaz útoku na historické památky a místa bohoslužeb,
- zákaz nuceného přemísťování civ. obyvatelstva – s výjimkou důvodů bezpečnosti civilních osob a nebo vážných vojenských důvodů; povinnost zajistit pak přístřeší, hygienu, zdraví a výživu,
- NSČK (popř. i jiná nestranná humanitární organizace) může nabídnout své služby obětem OK; sbírat a pečovat o raněné může i civilní obyvatelstvo,
- dojde-li mezi civilními obyvateli k nouzi o potraviny a léky, mohou

¹⁸⁹II. DP pojem *civilní osoba* explicitně nedefinuje, využívá se zde definice plynoucí z I. DP, již je přiznávána obyčejová povaha (podobně též pro pojmy raněný, nemocný, zdravotnický personál, zdravotnická jednotka apod.), tedy, že jde o *každou jinou osobu, než příslušníka ozbrojených sil*.

Pojem *ozbrojené síly* se v nemezinárodním ozbrojeném konfliktu chápe jako organizované ozbrojené skupiny a jednotky ustavené bojující stranou; v případě nestátní strany v konfliktu jsou jejich příslušníky právě ti jednotlivci, jejichž zařazení počítá s jejich přímou účastí v nepřátelství – převzetí tzv. *pravidelné bojové funkce* [nemusí se však, podobně jako komatant v mezinár. OK, nepřátelství přímo účastnit v danou chvíli ani pravidelně ve smyslu času, k této účasti nemusí dojít vůbec, postačuje zařazení, kde se s výkonem bojové funkce počítá (nikoli např. u kuchaře, který může zůstat civilistou); *pravidelností* myslíme fakt, že je tato osoba k této činnosti určena orgánem strany konfliktu] – viz výklad MVČK pojmu *přímá účast v nepřátelství*, o němž pojednává článek *K pojmu přímá účast na nepřátelství* [14] a jejíž závěry jsou citovány v publikaci *Základní prameny mezinárodního humanitárního práva* [5], str. 264.

¹⁹⁰Pojem *přímá účast v nepřátelských akcích* byl podrobně popsán v oddíle věnovaném mezinárodnímu OK – viz poznámka pod čarou č. 114 na str. 65.

být (se souhlasem smluvní strany) podniknuty podpůrné akce.

Aplikace ostatních ustanovení ŽÚ v nemezinárodních OK

- strany nemezinárodních konfliktů (typů C i D) se vyzývají k uzavření **zvláštních dohod** o uplatnění i dalších ustanovení ŽÚ platných jinak pro mezinárodní konflikty¹⁹¹.

* * *

Ve srovnání s prvním oddílem, popisujícím režim ochrany v mezinárodních ozbrojených konfliktech, je patrné, že režim ochrany **upravený ŽÚ** (vč. II. DP), tj. mezinárodními smlouvami, je v případě nemezinárodních konfliktů poměrně úzký. Proto vystupuje do popředí význam druhého pramene MHP: **práva obyčejového** – ze 161 norem obyčejového práva, s nimiž se čtenář seznámí ve druhé části publikace (od str. 119), jich plných 9/10 platí i v nemezinárodním ozbrojeném konfliktu.

Díky mezinárodnímu obyčeji tak pro bojující strany v nemezinárodním konfliktu krom toho, co jsme dosud v tomto oddíle uvedli, platí dále například následující významná ustanovení popsaná v oddíle věnovaném mezinárodnímu ozbrojenému konfliktu:

- zákaz útoků na civilní *objekty*¹⁹²,
- zákaz útoků na nemocniční oblasti, demilitarizované zóny a nebráněná místa,
- zákaz nerozlišujících útoků,
- komplex povinnosti preventivních opatření k předcházení ztrátám na civilních osobách a poškození civilních objektů před útokem i během útoku,
- ustanovení o zakázaných způsobech a prostředcích vedení války.

¹⁹¹Takovéto dohody byly např. uzavřeny během války v Jugoslávii či na Filipínách v 90. letech 20. století nebo v tomto století v Nepálu či Kolumbii.

¹⁹²Tzv. zásada rozlišování se vztahuje nejen na osoby, ale i na objekty.

Zajímavé také je, že, na rozdíl od práva smluvního, obyčejové právo již nemezinárodní konflikty nijak dále vnitřně **nečlení** na podtypy.

Zásadním rozdílem v nemezinárodním konfliktu je však neexistence statusu **kombatanta** v právním smyslu¹⁹³, tj. jako osoby **oprávněné z mezinárodního práva** přímo se účastnit nepřátelství (užívat zbraň proti protivníkovi, ničit či poškozovat nepřátelské vojenské objekty), a tím ani statusu **válečného zajatce**¹⁹⁴.

¹⁹³Pokud se s tímto pojmem v situaci nemezinárodního OK setkáme, jde pouze o vyjádření toho, že jde o příslušníka ozbrojených sil s výjimkou zdravotnického a duchovního personálu; aby se předešlo nedorozumění, lze použít pojem *bojovník (fighter)*.

¹⁹⁴Zadržení příslušníci ozbrojených sil nemají specifický status, vztahuje se na ně však veškerá ochrana, kterou jsme popsali v tomto oddíle pro osoby zbavené svobody, viz též pozn. pod čarou č. 186.

V případě nemezinárodního OK mezi vládou a povstalci má vláda možnost povstalce tzv. *uznat za válčící stranu*, nadále se pak tento konflikt plně řídí pravidly pro konflikt mezinárodní (včetně toho, že bojovníci obou stran mají status kombatantů a upadnutím do moci druhé strany postavení válečných zajatců). K tomuto uznání vlády zpravidla sahaly až v situaci, kdy se pro ně jevila situace na bojištích již beznadějnou, neboť tím i jejich vojáci získali právně status kombatanta. Tento institut není již řadu let využíván, neboť ŽÚ v roce 1949 zavedly možností zvláštními dohodami uvést v účinnost i ostatní ustanovení ŽÚ nad rámec společného čl. 3.

C. PŘEDCHÁZENÍ PORUŠENÍ ŽÚ A JEHO POSTIH

Klíčovými jsou následující pravidla¹⁹⁵:

- všechny smluvní strany jsou povinny **za všech okolností zachovávat a zajistit zachovávání ŽÚ**¹⁹⁶,
- každá strana je povinna **zamezit** porušování ŽÚ, **předcházet** jim a všechna nastalá porušení **postihovat**¹⁹⁷,
- každé (údajné) porušení ŽÚ bude vyšetřeno (způsob si mohou strany dohodnout, jinak stanoví rozhodčí),
- každé zjištěné porušení ŽÚ odstraní strany co nejrychleji,
- každá osoba je odpovědná za porušení ŽÚ, kterého se dopustila¹⁹⁸,

¹⁹⁵ I./II. ŽÚ kap. IX/VIII; III./IV. ŽÚ část VI/IV oddíl I; I. DP část V oddíl II.

¹⁹⁶Viz společný čl. 1 ŽÚ, čl. 1 I. DP.

Jde o dvojí závazek – smluvní strany za žádných okolností **(i)** nesmí postupovat v rozporu s ustanoveními ŽÚ a současně **(ii)** musí zajistit, aby ty osoby a entity, na které mají, nebo by mít měly, efektivní vliv, rovněž ustanovení ŽÚ zachovávaly. Znamená to mj., že orgány bojující strany nejen nařídí (např. svým ozbrojeným silám) určitý postup v souladu s ŽÚ, ale musí zajistit (dohlédnout), aby takto bylo skutečně postupováno, dále že stát zamezí vývozu zbraní určených bojujícím stranám porušujícím MHP apod. Druhý závazek má jak dopad interní, tj. na vlastní obyvatelstvo, ozbrojené síly, orgány, právnické osoby atd. a i další osoby a entity, jejichž jednání je státu přičitatelné (např. ozbrojené skupiny, které mu sice nenáleží, ale jejichž operace – probíhající třeba v jiném státě – řídí), ale i externí – stát využije všech možností, které má, k tomu, aby ovlivnil chování i jiných bojujících stran, na něž má reálný vliv, byť sám není třeba účastníkem daného OK. Oba závazky s uplatňují nejen v mezinárodních, ale i nemezinárodních ozbrojených konfliktech. Podle mezinárodního obyčeje platí povinnost „zachovávat a zajistit zachování“ nejen pro státy, ale pro **všechny bojující strany** a vztahuje se nejen na ustanovení ŽÚ, ale obecně na všechny normy MHP (viz obyčejové pravidlo č. 139).

¹⁹⁷Je povinna k tomu přijmout příslušnou legislativu – viz dále. Obviněný musí požívat minimálně záruk stanovených pro trestní stíhání válečných zajatců vč. práva na obhajobu. Sankce musí být přiměřená závažnosti porušení ŽÚ.

¹⁹⁸Trestní odpovědnost této osoby nezaniká, ani když je provedla na příkaz (rozkaz) jiné osoby (nadřízeného). Případná hrozba nebo nátlak nadřízeného – např. hrozba zbraní – neznamená zánik trestní odpovědnosti, byla by však polehčující okolností. Právní řád ČR navíc ukládá povinnost odepřít splnění takového rozkazu např. vojákům, policistům, příslušníkům HZS, příslušníkům vězeňské služby GIBS, BIS, ÚZSI či celníkům (viz § 48 zák.

- za porušení ŽÚ jsou odpovědní nejen ti, kteří se ho dopustili, ale i ti, kteří k němu dali příkaz,
- nadřízený zodpovídá za činnost podřízeného¹⁹⁹
- nadřízený je povinen zamezit i přípravě k porušení ŽÚ, je povinen přijímat preventivní opatření (včetně seznámení podřízených s ustanoveními ŽÚ),
- **vážné porušení ŽÚ** (včetně vážných porušení společného čl. 3 ŽÚ²⁰⁰) je **válečným zločinem** s důsledky dle mezinárodního práva (jde o tzv. zločiny podle mezinárodního práva, jejichž trestnost není podmíněna trestností dle národního zákonodárství, ale vzniká přímo z práva mezinárodního),
- každá strana je **povinna vypátrat a trestně stíhat** všechny osoby, které vážně porušily ŽÚ nebo k tomu daly pokyn (ať je jejich státní příslušnost jakákoli)²⁰¹,
- strana je povinna vážně zvážit žádost jiné strany o vydání osoby podezřelé z vážného porušení ŽÚ,
- strany postupují společně či individuálně ve spolupráci s OSN (např. donucovací mechanismy či soudnictví OSN)²⁰²,

č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, § 24 zák. č. 220/1999 Sb., o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků v záloze, § 46 zák. č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů).

¹⁹⁹Týká se vojenských i civilních nadřízených. Podle čl. 86 I. DP je nadřízený odpovědný, pokud věděl, že podřízený připravuje nebo se dopouští porušení ŽÚ, nebo to sice nevěděl, ale měl informace, které by mu umožňovaly dojít k závěru, že takové porušení připravuje, ale nezabránil mu v tom, ani jej nepředal ke stíhání. Odpovědnost nadřízeného je stejná, jako podřízeného za spáchání daného porušení – tj. trestní, jde-li o trestný čin, nebo disciplinární, jde-li o disciplinární provinění. V případě trestního stíhání je podle § 418 trestního zákoníku (*Odpovědnost nadřízeného*) vojenský nebo jiný nadřízený trestně odpovědný za vyjmenované tr. činy spáchané podřízeným (mj. jde právě o vážná porušení MHP, např. tr. čin použití zakázaného bojového prostředku a nedovoleného vedení boje, zneužití mezinárodně uznávaných a státních znaků) pokud mu, byť z nedbalosti, ve spáchání trestného činu nezabránil, spáchání nepřekazil nebo ho za spáchání tohoto trestného činu nepotrestal nebo nepředal k postihu příslušnému orgánu.

²⁰⁰To potvrdila například judikatura Mezinárodního trestního tribunálu pro býv. Jugoslávii (ICTY) nebo statuty Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu (ICTR) či Mezinárodního trestního soudu (ICC).

²⁰¹Tato povinnost platí samozřejmě i v době mírové; válečné zločiny jsou nepromlčitelné.

²⁰²V r. 2004 zahájil činnost stálý Mezinárodní trestní soud (Haag). Do jeho působnosti

- lze využít Mezinárodní zjišťovací komisi, která prošetřuje údajná vážná porušení ŽÚ (podrobnosti – čl. 90 I. DP)²⁰³
 - zjištění komise jsou důvěrná a bez souhlasu daných stran je nelze zveřejnit,
 - krom vyšetřování může poskytovat dobré služby k obnovení respektování ŽÚ.
- zákonodárství každé strany musí umožnit:
 - **trestně** stíhat všechna **vážná porušení ŽÚ**; sankce musí být adekvátní [v ČR především trestní zákon – lze uložit odnětí svobody až na 20 let nebo výjimečný trest (30 let n. doživotí)²⁰⁴],
 - stíhat **neoprávněné užití znaku ČK** [může jít o trestný čin²⁰⁵, nebo přestupek; jako přestupek je sankcionuje zákon č. 126/1992 Sb., o ochraně znaku a názvu Červeného kříže a o ČSČK, a to pokutou (do 50.000 Kč) nebo propadnutím věci; přestupce je povinen na vlastní náklad závadné označení odstranit²⁰⁶],
 - stíhat a adekvátně trestat **všechna** ostatní porušení ŽÚ.

náleží mj. vážná porušení ŽÚ a další válečné zločiny, které se po 1. 7. 2002 udály na území jeho smluvních stran nebo byla spáchána občany smluvní strany v případech, kdy národní soudy nejsou schopny či ochotny trestní stíhání vést; případ může soudu předložit také RB OSN. Počet smluvních stran je 122; ČR Statut tribunálu podepsala 13. 4. 1999, ratifikovala jej r. 2009 a vstoupil pro ni v platnost dne 1. 10. 2009.

²⁰³Komise byla ustavena v r. 1991, po dosažení předepsaného počtu 20 států, které její působnost dle čl. 90 I. DP uznaly. Aktuálně příslušné prohlášení učinilo 77 smluvních stran I. DP, vč. ČR (strany konfliktu tak mohou učinit i *ad hoc* pro daný případ), dlouhodobě však tato komise nebyla použita; prvním – a dosud jediným – případem bylo vyšetřování údajného útoku z dubna 2017 na Ukrajině proti misi OBSE na žádost této organizace (tedy ne zcela v režimu, s nímž je pro komisi počítáno). Komise užívá názvu *Mezinárodní humanitární zjišťovací komise* a sídlí v Bernu.

Podobné důvěrné dobrozdání ve věci porušení či respektování MHP může stranám konfliktu učinit i MVČK, v čemž lze spatřovat jeden z důvodů, proč komise není využívána.

²⁰⁴V trestním zákoníku (č. 40/2009 Sb.) jsou porušení a vážná porušení ŽÚ jako válečné trestné činy soustředěna v XIII. hlavě zvláštní části § 411–471 (ne zcela vhodně ve společném dílu s trestnými činy proti míru). Jsou nepromlčitelná, jejich příprava, neoznámení či nepřekažení je trestné.

²⁰⁵Např. zločin *Zneužívání mezinárodně uznávaných a státních znaků* dle § 415 tr. zákoníku.

²⁰⁶Nejde-li o tr. čin, je zneužití (spolu s poškozením či hrubým znevážením) dalších rozeznávacích znaků (např. znaku CO či znaku na ochranu kulturních statků) je, přestupkem podle § 3 zák. č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích (pokuta až 3.000 Kč).

Vážným porušením ŽÚ (vč. I. DP) se rozumí zejména tyto činy²⁰⁷:

- úmyslné jednání či opomenutí, jež vážně ohrožuje tělesné či duševní zdraví nebo život osob v moci cizí strany (včetně provádění zdravotnických úkonů, jež si zdravotní stav osoby nevyžaduje a které odporují lékařským normám či dárcovství orgánů)²⁰⁸,
- následující úmyslná porušení ŽÚ, která mají za následek smrt, vážné zranění nebo vážnou újmu na zdraví:
 - vedení útoku na zakázaný cíl (zdravotnické jednotky a personál, osoba vyřazená z boje, ranění, nemocní, civilní objekty či osoby, nehájená či demilitarizovaná oblast, zařízení obsahující nebezpečné síly),
 - vedení útoku nerozlišujícím způsobem, proradné používání znaků ČK a jiných ochranných znaků dle ŽÚ (vč. DP),
- úmyslné činy porušující ŽÚ jakými jsou: zabití chráněné osoby, mučení, nelidské zacházení, biologické pokusy, úmyslné způsobení velkého utrpení nebo vážného tělesného zranění, braní rukojmí, deportace, nucené přemísťování civilního obyvatelstva, přesídlování vlastního obyvatelstva na okupovaná území, zdržování repatriace (zajatců n. civilistů), nucení ke službě v nepřátelských ozbrojených silách, neposkytnutí spravedlivého soudního řízení, protiprávní uvěznění, ponižující zacházení, apartheid, vojenskou nutností neodůvodněné ničení majetku či nezákonné přisvojování si majetku ve větším měřítku, bezdůvodné ničení kulturních památek.

²⁰⁷Tato porušení označují jako vážná přímo všechny čtyři ŽÚ a I. DP. Jak zdůraznil již Pictet [21], **nejde** o vyčerpávající seznam porušení ŽÚ, která musí být stíhána trestně; minimálně v případě vyjmenovaných porušení je však každá strana povinna uplatnit *univerzální jurisdikci* (stíhat pachatele bez ohledu na jeho státní příslušnost a místo, kde bylo porušení spácháno).

Válečnými zločiny se obecně rozumí *vážná porušení MHP* (jde tedy o širší pojem, než *vážná porušení ŽÚ*). Uznávaný příkladný přehled válečných zločinů (v obou typech konfliktů) přináší Statut Mezinárodního trestního soudu, na němž se podíleli i experti MVČK (konkrétně jde o čl. 8 Statutu, dostupný z http://www.cervenkykriz.eu/cz/mhp_zlociny/cl-8-RS.pdf [cit. 01.12.2019]).

²⁰⁸Včetně experimentů, byť by nepoškodily zdraví dané osoby (porušení Základních záruk).

Poznámka: Za porušení ŽÚ vzniká odpovědnost příslušné straně konfliktu. Osoby, které jsou za dané porušení ŽÚ odpovědné, musí tato strana na základě svého zákonodárství postihnout. Kromě toho za vážná porušení ŽÚ (zločiny podle mezinárodního práva obecně) vzniká osobě, která se tohoto porušení dopustila či je nařídila (nebo byla jako nadřízený nečinná), trestní odpovědnost přímo z mezinárodního práva. Odpovědnost stran konfliktu i fyzických osob upravuje i obyčejové právo – viz pravidla č. 149–161 (str. 139).

ČÁST DRUHÁ

**OBYČEJOVÉ
MEZINÁRODNÍ
HUMANITÁRNÍ PRÁVO**

1. Obyčejové mezinárodní humanitární právo

Mezinárodní právo je tvořeno jednak normami smluvními, jednak normami obyčejovými. Oba tyto základní prameny se mnohde prolínají a dochází rovněž k přelévání obsahu mezi nimi – smlouvy mnohdy jen kodifikují zásady platné v danou dobu již jako obyčej, na druhé straně se i obsah smluv (vázajících zpočátku třeba jen malý okruh států) následně často stává obyčejem.

Mezinárodní právo humanitární sice patří k těm odvětvím mezinárodního práva veřejného, které je již z velké části kodifikováno – založeno na systému mnohostranných mezinárodních smluv, ale i v oblasti MHP si **obyčejové normy** nadále uchovávají velký význam – představují totiž minimum závazné kdykoli a kdekoli pro **každého člena mezinárodního společenství**. V tom lze spatřovat **přednost obyčeje** před smlouvou – vyplňuje tak oblasti, kde smluvní úprava chybí nebo je nedostatečná (což je případ např. MHP nemezinárodních OK)²⁰⁹ a nebo pokud dané strany nejsou účastníky příslušné smlouvy²¹⁰. Předností smlouvy je přirozeně jasná a nesporná formulace a tím vyšší právní jistota zúčastněných stran. Jistým problémem při aplikaci obyčejových norem (na rozdíl od smluvních instrumentů) může být jejich hůře uchopitelný obsah. A proto je velmi významná aktivita Mezinárodního výboru Červeného kříže, již se ujal na základě rezoluce XXVI. Mezinárodní konference ČK&ČP (1995) a v duchu svého

²⁰⁹MHP **nemezinárodních konfliktů** v oblasti smluvního práva upravuje (alespoň) společný článek č. 3 čtyř Ženevských úmluv a 28 článků II. Dodatkového protokolu oproti cca 600 článkům čtyř Ženevských úmluv a I. Dodatkového protokolu upravujících mezinárodní konflikty (byť kvantitativní hledisko není rozhodující, je jistě ilustrativní) – jak však čtenář uvidí, týká se z dále uvedených norem obyčejového práva drtivá většina (plných devět desetin) **obou** typů konfliktů, takže význam rozdílů mezi nimi je značně setřen (včetně odpovědnosti za porušení norem MHP).

²¹⁰Ne všechny smlouvy z oblasti MHP jsou totiž počtem svých smluvních stran natolik univerzální jako Ženevské úmluvy (1949), jejichž smluvními stranami je 196 států (*de facto* všechny státy světa) – např. Úmluva o zákazu nebo omezení použití některých konvenčních zbraní (1980) má 125 smluvních stran.

Dále, vypoví-li stát mezinárodní smlouvu, není jí vázán. Závazku z existující normy obyčejové povahy se však zprostit nelze.

mandátu *šířitele a strážce* MHP svěřeného mu mezinárodním společenstvím – totiž vypracování **soupisu obyčejových norem MHP**.

Autorský kolektiv téměř 160 předních odborníků ze 48 zemí všech kontinentů po desetiletí práce identifikoval 161 nejdůležitějších obyčejových norem MHP²¹¹, které jsou předmětem studie *Obyčejové mezinárodní humanitární právo* o více než 5.000 stranách vydané MVČK r. 2005²¹². Je-li i když mezinárodně právní obyčej je chápán jako ta obecná **praxe států, která je uznaná za právo**²¹³, bylo nutno u jednotlivých zásad zkoumat podrobně oficiální praxi států (a jejich orgánů), výroky a statuty mezinárodních soudů, popř. rezoluce mezinárodních organizací apod.²¹⁴

V následujícím textu uvádíme přehled těchto 161 obyčejových norem MHP rozdělený takto:

- I. PRINCIP ROZLIŠOVÁNÍ
- II. OSOBY A OBJEKTY ZVLÁŠTĚ CHRÁNĚNÉ
- III. ZPŮSOBY A PROSTŘEDKY VEDENÍ BOJE (V UŽŠÍM SLOVA SMYSLU)
- IV. ZBRANĚ
- V. ZACHÁZENÍ S CIVILNÍMI OSOBAMI A OSOBAMI VYŘAZENÝMI Z BOJE
- VI. PROVÁDĚNÍ MHP

U norem platných v mezinárodních konfliktech je připojena poznámka [M], u norem platných v konfliktech nemezinárodních pak [NM]²¹⁵.

²¹¹Tento přehled si **nečiní** národ na úplnost.

²¹²*Customary International Humanitarian Law* [11].

²¹³Na rozdíl od *zvyku*, kde právní závaznost chybí (mezinárodní zdvořilost).

²¹⁴Již Norimberský vojenský tribunál našel ve svém rozsudku, že „*normy válečného práva vyplývají (krom mezinárodních smluv) ze zvyklostí a obyčejů postupně a všeobecně uznávaných, z učení právníků a judikatury vojenských soudů; smlouvy často jen vyjadřují a zpřesňují právní zásady válečného práva, které jsou již v platnosti.*“

²¹⁵Zdůrazněme opět, že mezinárodním humanitárním právem je vázán nejen stát (vládní strana), **ale i mimovládní entity** (povstalci).

2. Přehled obyčejových norem MHP

I. PRINCIP ROZLIŠOVÁNÍ

Rozlišování mezi civilisty a kombatanaty

1. Strany konfliktu musí vždy rozlišovat mezi civilisty a kombatanaty. Útoky jsou přípustné pouze proti kombatanatům. Útoky nesmí být zaměřeny na civilisty. [M/NM]²¹⁶
2. Násilné činy nebo hrozby násilnými činy, jejichž cílem je zastrášení civilního obyvatelstva, jsou zakázány. [M/NM]
3. Všichni členové ozbrojených sil strany konfliktu s výjimkou zdravotnického a duchovního personálu jsou kombatanaty. [M]
4. Ozbrojené síly strany konfliktu se skládají ze všech organizovaných ozbrojených sil, skupin a jednotek, které jsou pod velením odpovědným této straně za chování podřízených. [M]
5. Civilní osoby jsou osoby, které nejsou členy ozbrojených sil. Civilní obyvatelstvo zahrnuje všechny osoby, které jsou civilními osobami. [M/NM]
6. Civilní osoby jsou chráněny před útokem s výjimkou doby, kdy se přímo účastní bojových akcí, a jen této doby. [M/NM]

Rozlišování mezi objekty civilními a vojenskými

7. Strany konfliktu musí vždy rozlišovat mezi civilními a vojenskými objekty. Útoky jsou přípustné pouze proti objektům vojenským. Útoky nesmí být zaměřeny na objekty civilní. [M/NM]
8. Pokud jde o objekty, omezují se vojenské pouze na takové objekty, které svou povahou, umístěním, účelem nebo použitím představují

²¹⁶Pojem *kombatant* je zde i v normě č. 154 použit – z důvodu přehlednosti textu – i v případě nemezinárodních ozbrojených konfliktů, avšak jen jako označení určité skupiny osob (příslušníků ozbrojených sil s výjimkou zdravotnického a duchovního personálu); na rozdíl od mezinárodního ozbrojeného konfliktu těmto osobám ale není v případě nemezinárodního ozbrojeného konfliktu dáno mezinárodním právem právo přímé účasti v nepřátelství.

účinný příspěvek k vojenským akcím a jejichž částečná nebo úplná destrukce, obsazení nebo neutralizace, podle okolností, jež v danou chvíli převažují, poskytuje zjevnou vojenskou výhodu. [M/NM]

9. Civilní objekty jsou všechny objekty, které nejsou objekty vojenskými. [M/NM]
10. Civilní objekty jsou chráněny před útokem s výjimkou doby, kdy představují objekt vojenský, a jen této doby. [M/NM]

Nerozlišující útok

11. Nerozlišující útoky jsou zakázány. [M/NM]
12. Nerozlišující útoky jsou:
 - a) ty, jež nejsou zaměřeny na konkrétní vojenský objekt,
 - b) ty, při nichž se používají takové způsoby a prostředky boje, jež nemohou být zaměřeny na konkrétní vojenský objekt, nebo
 - c) ty, při nichž se užívají takové způsoby a prostředky boje, jejichž účinky nemohou být omezeny tak, jak požaduje mezinárodní humanitární právo, a tedy v každém takovém případě zasahují vojenské objekty a civilisty nebo civilní objekty bez rozdílu. [M/NM]
13. Je zakázán útok bombardováním používající takové způsoby a prostředky boje, při němž se považuje za jediný vojenský objekt řada oddělených a rozlišitelných vojenských objektů nacházejících se ve městě, vesnici nebo jiné oblasti obsahující civilní osoby nebo civilní objekty. [M/NM]

Proporcionalita při útoku

14. Je zakázáno zahájit útok, u něž lze očekávat, že může způsobit náhodné ztráty na životech civilních osob, jejich zranění, poškození civilních objektů nebo kombinaci těchto případů, které by převyšovaly předpokládanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu. [M/NM]

Preventivní opatření při útoku

15. Při vedení vojenských operací musí být věnována neustálá péče tomu, aby bylo šetřeno civilní obyvatelstvo, civilní osoby a objekty civilního rázu. Musí být učiněna všechna možná preventivní opatření s cílem zabránit, a v každém případě maximálně omezit náhodné ztráty na životech civilních osob, zranění civilních osob a poškození civilních objektů. [M/NM]
16. Každá strana konfliktu musí učinit vše možné, aby si ověřila, že cílem jsou vojenské objekty. [M/NM]
17. Každá strana konfliktu musí učinit všechna možná preventivní opatření při volbě způsobů a prostředků vedení boje s cílem zabránit, a v každém případě maximálně omezit náhodné ztráty na životech civilních osob, zranění civilních osob a poškození civilních objektů. [M/NM]
18. Každá strana konfliktu musí všemožně ověřit, zda útok nemůže způsobit náhodné ztráty na civilních osobách, zranění civilních osob, poškození civilních objektů nebo kombinaci těchto případů, které by převyšovaly předpokládanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu. [M/NM]
19. Každá strana konfliktu musí útok zrušit nebo odvolat, stane-li se zřejmým, že objekt není vojenským objektem nebo že by útok mohl způsobit náhodné ztráty na životech civilních osob, zranění civilních osob, poškození objektů civilního rázu nebo kombinaci těchto případů, které by převyšovaly předpokládanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu. [M/NM]
20. Každá strana konfliktu musí účinným způsobem vydat varování před útoky, které by mohly postihnout civilní obyvatelstvo, ledaže to okolnosti nedovolí. [M/NM]
21. Je-li možnost volby mezi několika vojenskými objekty k dosažení podobné vojenské výhody, bude vybrán ten objekt, u něhož se dá očekávat, že útok na něj způsobí nejmenší ohrožení životů civilních osob a objektů civilního rázu. [M/NM]

Preventivní opatření proti následkům útoků

22. Strany konfliktu musí učinit všechna možná preventivní opatření k ochraně civilního obyvatelstva a civilních objektů pod jejich kontrolou před nebezpečím vznikajícím následkem útoků. [M/NM]
23. Každá strana konfliktu se v možné míře vyvaruje umístění vojenských objektů do hustě osídlených oblastí nebo jejich blízkosti. [M/NM]
24. Každá strana konfliktu musí učinit možná opatření, aby byly z blízkosti vojenských objektů přemístěny jednotlivé civilní osoby, civilní obyvatelstvo a civilní objekty pod její kontrolou. [M/NM]

II. OSOBY A OBJEKTY ZVLÁŠTĚ CHRÁNĚNÉ

Zdravotnický a duchovní personál a objekty

25. Zdravotnický personál výhradně určený ke zdravotnickým úkonům musí být za všech okolností respektován a chráněn. Právo na ochranu ztrácí jen tehdy, dopustí-li se mimo rámec své humanitární funkce činu poškozujícího protivníka. [M/NM]
26. Je zakázáno potrestat osobu za poskytnutí zdravotnických úkonů v souladu s lékařskou etikou komukoli nebo nutit osobu vykonávající zdravotnickou činnost k činům neslučitelným s lékařskou etikou. [M/NM]
27. Duchovní personál výhradně určený k duchovenským úkonům musí být za všech okolností respektován a chráněn. Právo na ochranu ztrácí jen tehdy, dopustí-li se mimo rámec své humanitární funkce činu poškozujícího protivníka. [M/NM]
28. Zdravotnické jednotky výhradně určené ke zdravotnickým účelům musí být za všech okolností respektovány a chráněny. Právo na ochranu ztrácí jen tehdy, dopustí-li se mimo rámec své humanitární funkce činu poškozujícího protivníka. [M/NM]
29. Zdravotnické transporty výhradně určené ke zdravotnické přepravě musí být za všech okolností respektovány a chráněny. Právo na ochranu ztrácí jen tehdy, dopustí-li se mimo rámec své humanitární funkce

činu poškozujícího protivníka. [M/NM]

- 30.** Je zakázán útok namířený proti zdravotnickému a duchovnímu personálu a objektům označeným v souladu s mezinárodním právem rozeznávacím znakem dle Ženevských úmluv. [M/NM]

Personál a objekty humanitární pomoci

- 31.** Personál účastníci se humanitární pomoci musí být respektován a chráněn. [M/NM]
- 32.** Objekty používané k operacím humanitární pomoci musí být respektovány a chráněny. [M/NM]

Personál a objekty misí na udržení míru²¹⁷

- 33.** Je zakázán útok namířený proti personálu a objektům účastnících se misí na udržení míru v souladu s Chartou OSN, a to po dobu, po níž požívají ochrany určené civilním osobám a civilním objektům. [M/NM]

Novináři

- 34.** Civilní novináři vykonávající profesionální úkoly v oblastech ozbrojeného konfliktu musí být respektováni a chráněni, pokud se přímo nezúčastní bojové činnosti. [M/NM]

²¹⁷Mise na udržení míru (kapitola VI Charty OSN) – probíhají se souhlasem stran konfliktu – jde o zajištění dodržování přiměřit, respektování demarkačních linií, dohled při volbách, zajištění dodávek humanitární pomoci apod. Použití síly je při nich možné jen v rámci sebeobrany. Jakmile dojde ke střetu, hledí se již na personál/objekty jako na vojenské.

Zcela odlišný status mají operace na vynucení míru (kapitola VII Charty OSN) – jsou určeny k bojové činnosti a vojenský personál tudíž nepožívá chráněného statusu.

Chráněné zóny

35. Je zakázán útok namířený proti zóně zřízené k ochraně raněných, nemocných a civilních osob před účinky bojů. [M/NM]
36. Je zakázán útok namířený proti demilitarizované zóně dohodnuté stranami konfliktu. [M/NM]
37. Je zakázán útok proti nehájeným místům. [M/NM]

Kulturní statky

38. Každá strana konfliktu musí respektovat kulturní statky:
 - a) Zvláštní péče musí být při vojenských operacích věnována tomu, aby bylo zabráněno škodám na budovách určených k bohoslužbám, umění, vědě, vzdělávacím nebo charitativním účelům jakož i na historických památkách, nejde-li o vojenské objekty.
 - b) Statky velkého významu pro kulturní dědictví lidstva nemohou být předmětem útoku s výjimkou důvodu nezbytné vojenské nutnosti. [M/NM]
39. Užití statků velkého významu pro kulturní dědictví lidstva k účelům, které by je mohly vystavit zničení nebo poškození je zakázáno s výjimkou důvodu nezbytné vojenské nutnosti. [M/NM]
40. Každá strana konfliktu musí chránit kulturní statky:
 - a) Každé zabavení, zničení nebo úmyslné poškození ústavů určených k bohoslužbám, umění, vědě, vzdělávání, historických památek a vědeckých či uměleckých děl je zakázáno.
 - b) Jakákoli forma rozkrádání, loupení nebo zpronevěřování statků velkého významu pro kulturní dědictví lidstva, jakož i každý akt vandalismu proti nim namířený, jsou zakázány. [M/NM]

Stavby a zařízení obsahující nebezpečné síly

42. Zvláštní péče musí být věnována tomu, aby při útoku na stavby a zařízení obsahující nebezpečné síly²¹⁸, zejména přehrady, hráze a ato-

²¹⁸Útok je přirozeně přípustný jen tehdy, jsou-li tyto objekty vojenskými.

mové elektrárny a na jiná zařízení u těchto staveb či v jejich blízkosti nedošlo k uvolnění nebezpečných sil a následným vážným ztrátám na civilním obyvatelstvu. [M/NM]

Přírodní prostředí

- 43.** Obecné principy vedení boje se aplikují na životní prostředí:
- a) Žádná část životního prostředí nesmí být předmětem útoku, ledaže je vojenským objektem.
 - b) Je zakázáno zničení jakékoli části životního prostředí s výjimkou důvodu nezbytné vojenské nutnosti.
 - c) Je zakázáno zahájit útok, u něž lze očekávat, že může způsobit náhodné škody na životním prostředí, které by převyšovaly předpokládanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu. [M/NM]
- 44.** Způsoby a prostředky vedení boje musí být vybírány s ohledem na ochranu a zachování životního prostředí. Při vedení vojenských operací musí být učiněna všechna možná preventivní opatření s cílem zabránit, a v každém případě maximálně omezit náhodné škody na životním prostředí. Nedostatek vědecké jistoty pokud jde o vliv daných vojenských operací na životní prostředí nezbavuje stranu konfliktu povinnosti učinit taková preventivní opatření. [M/NM]
- 45.** Je zakázáno užít způsoby nebo prostředky vedení boje, jež jsou určeny k tomu, aby způsobily rozsáhlé, dlouhodobé a vážné škody na životním prostředí, jakož i ty, u nichž lze takové škody předpokládat. Ničení životního prostředí nesmí být užito jako zbraně. [M/NM]

III. ZPŮSOBY A PROSTŘEDKY VEDENÍ BOJE (V UŽŠÍM SLOVA SMYSLU)

Odepření milosti

46. Je zakázáno vydat rozkaz, že nebude nikdo ušetřen, hrozit tímto nepříteli nebo vést bojové akce na tomto základě. [M/NM]
47. Útok na osobu uznanou za vyřazenou z boje (*hors de combat*) je zakázán. Osobou vyřazenou z boje je každý, kdo:
- je v moci nepřátelské strany,
 - není schopen se bránit v důsledku ztráty vědomí, ztroskotání, nemoci či zranění, nebo
 - jasně projevil úmysl vzdát se,
- a v každém z těchto případů se zdržuje každého aktu násilí či pokusu o útěk. [M/NM]
48. Osoba zachraňující se v nouzi seskokem z letadla nesmí být po dobu seskoku cílem útoku. [M/NM]

Zničení a zabavení majetku

49. Strany konfliktu mohou zabavit vojenskou výzbroj náležící nepřátelské straně jako válečnou kořist. [M]
50. Zničení nebo zabránění nepřátelského majetku je zakázáno s výjimkou požadavku nezbytné vojenské nutnosti.
51. Na okupovaném území:
- movitý veřejný majetek, kterého může být použito k vojenským operacím, může být konfiskován,
 - nemovitý veřejný majetek musí být spravován podle pravidel práva užívacího a
 - soukromý majetek musí být respektován a nesmí být konfiskován, s výjimkou případu, kdy jeho zničení nebo konfiskace je nezbytnou vojenskou nutností. [M]
52. Plenění je zakázáno. [M/NM]

Klamání

57. Válečné lsti nejsou zakázány, pokud neporuší pravidlo mezinárodního humanitárního práva. [M/NM]
58. Zneužití bílé vlajky parlamentářů je zakázáno. [M/NM]
59. Zneužití rozlišovacích znaků stanovených Ženevskými úmluvami je zakázáno. [M/NM]
60. Užití znaků a uniforem OSN bez povolení této organizace je zakázáno. [M/NM]
61. Zneužití jiných mezinárodně uznaných znaků je zakázáno. [M/NM]
62. Zneužití vlajek, vojenských znaků, insignií nebo uniforem druhé strany je zakázáno. [M/NM]
63. Užití vlajek, vojenských znaků, insignií nebo uniforem neutrálních států, nebo států jež nejsou stranami konfliktu, je zakázáno. [M/NM]
64. Je zakázáno uzavřít dohodu o přerušení boje s úmyslem překvapit útokem protivníka spoléhajícího se na tuto dohodu. [M/NM]
65. Je zakázáno zabít, zranit nebo zajmout protivníka použitím proradnosti. [M/NM]

Komunikace s nepřítelem

66. Velitelé mohou vstoupit do jiného než nepřátelského kontaktu prostřednictvím jakéhokoli komunikačního prostředku. Tento kontakt musí být činěn v dobré víře. [M/NM]
67. Parlamentář je nedotknutelný. [M/NM]
68. Velitel může učinit všechna nezbytná opatření, aby zabránil parlamentáři v činnosti, která by mohla být škodlivá. [M/NM]
69. Parlamentář ztrácí svou nedotknutelnost, zneužije-li svého výsadního postavení ke spáchání činu odporujícímu mezinárodnímu právu a poškozujícímu druhou stranu. [M/NM]

IV. ZBRANĚ

Obecné principy pro užívání zbraní

70. Užití způsobů a prostředků vedení boje, které by svou povahou způsobovaly nadměrná zranění nebo zbytečné útrapy, je zakázáno.
[M/NM]
71. Užití zbraní, které jsou svou povahou nerozlišující, je zakázáno²¹⁹.
[M/NM]

Jedy

72. Užití jedů nebo otrávených zbraní je zakázáno. [M/NM]

Biologické zbraně

73. Užití biologických zbraní je zakázáno. [M/NM]

Chemické zbraně

74. Užití chemických zbraní je zakázáno. [M/NM]
75. Užití dráždivých látek²²⁰ je zakázáno. [M/NM]
76. Užití herbicidů je zakázáno, jestliže:
- jsou svou povahou zakázanými chemickými zbraněmi,
 - jsou svou povahou zakázanými biologickými zbraněmi,
 - jsou-li zaměřeny na vegetaci, jež není vojenským objektem,
 - by mohly způsobit náhodné ztráty na civilních osobách, zranění civilních osob, poškození civilních objektů nebo kombinaci těchto případů, které by převyšovaly předpokládanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu, nebo

²¹⁹Mezinárodní soudní dvůr (1996) konstatoval, že ničivé účinky jaderných zbraní nelze omezit v prostoru ani v čase a našel, že jejich použití „by bylo obecně v rozporu s pravidly mezinárodního práva aplikovatelného v ozbrojených konfliktech, zejména se zásadami a pravidly práva humanitárního.“ To potvrzuje názor MVČK zastávaný již od r. 1945.

²²⁰Např. užívaných při demonstracích ap.

- e) by mohly způsobit rozsáhlé, dlouhodobé a vážné škody na životním prostředí. [M/NM]

Rozšiřující se střely

- 77.** Užití střel, které se snadno rozšiřují nebo zplošťují v lidském těle, je zakázáno. [M/NM]

Výbušné střely

- 78.** Je zakázáno užít proti živé síle střel vybuchujících uvnitř lidského těla. [M/NM]

Zbraně produkující střepiny nezjistitelné rentgenovým zářením

- 79.** Je zakázáno užít zbraně, jejichž primárním účinkem je způsobit poranění střepinami, které nelze v lidském těle zjistit rentgenovým zářením. [M/NM]

Nástrahy

- 80.** Je zakázáno užít nástražných systémů, které jsou jakýmkoli způsobem spojeny nebo uvedeny do souvislosti s objekty nebo osobami požívajícími zvláštní ochrany podle mezinárodního humanitárního práva nebo objekty, které by mohly přitahovat civilní obyvatelstvo. [M/NM]

Pozemní miny

- 81.** Při použití pozemních min musí být zvláštní péče věnována tomu, aby byl minimalizován jejich nerozlišující účinek. [M/NM]
- 82.** Strana konfliktu užívající pozemní miny musí zaznamenávat jejich umístění, je-li to možné. [M/NM]
- 83.** Po skončení aktivního nepřátelství musí strana konfliktu, která užila

pozemní miny, tyto miny odstranit či jinak zneškodnit nebo usnadnit jejich odstranění. [M/NM]

Zápalné zbraně

84. Při použití zápalných zbraní musí být zvláštní péče věnována zabránění, a v každém případě maximálnímu omezení náhodných ztrát na životech civilních osob, zranění civilních osob a poškození civilních objektů. [M/NM]
85. Je zakázáno užití zápalných zbraní proti živé síle s výjimkou nemožnosti dosáhnout vyřazení z boje použitím méně škodlivé zbraně²²¹. [M/NM]

Oslepující laserové zbraně

86. Je zakázáno užít laserové zbraně specificky sestrojené tak, aby jejich výlučným bojovým účinkem nebo jedním z bojových účinků bylo způsobení trvalého oslepnutí nechráněných očí. [M/NM]

V. ZACHÁZENÍ S CIVILNÍMI OSOBAMI A OSOBAMI VYŘAZENÝMI Z BOJE

Základní záruky

87. S civilisty a osobami vyřazenými z boje se musí zacházet lidsky. [M/NM]
88. Při aplikaci mezinárodního humanitárního práva je zakázáno jakékoli nepříznivé rozlišování založené na rase, barvě pleti, pohlaví, jazyku, náboženském vyznání, politickém či jiném přesvědčení, národnosti, státní příslušnosti, sociálním původu, majetku, rodu či jiném obdob-

²²¹Tato norma je jedním z příkladů, kdy obyčejové právo jde nad rámec práva smluvního (Protokol III Úmluvy o zákazu nebo omezení použití některých konvenčních zbraní (1980) toto ustanovení nezná).

- ném znaku. [M/NM]
89. Vražda je zakázána. [M/NM]
 90. Je zakázáno mučení, kruté či nelidské zacházení a urážky lidské důstojnosti, především ponižující a urážející zacházení. [M/NM]
 91. Tělesné tresty jsou zakázány. [M/NM]
 92. Mrzačení, lékařské či vědecké pokusy, jakož i jiné zdravotnické zákroky, které neodpovídají zdravotnímu stavu osoby, a které jsou v rozporu s všeobecně přijatými medicinskými normami, jsou zakázány. [M/NM]
 93. Je zakázáno znásilnění a jiné formy sexuálního násilí. [M/NM]
 94. Je zakázáno otroctví a všechny formy obchodu s otroky. [M/NM].
 95. Neplacená nebo nezákonná nucená práce je zakázána. [M/NM]
 96. Je zakázáno bráti rukojmí. [M/NM]
 97. Je zakázáno užití lidských štítů. [M/NM]
 98. Nedobrovolné zmizení je zakázáno. [M/NM]
 99. Svévolné zbavení svobody je zakázáno. [M/NM]
 100. Nikdo nesmí být uznán vinným nebo odsouzen jinak než na základě rozsudku spravedlivého soudu skýtajícího nezbytné právní záruky. [M/NM]
 101. Nikdo nesmí být obviněn nebo odsouzen za trestný čin v důsledku jakéhokoli činu či opomenutí, které nepředstavovaly trestný čin podle národního nebo mezinárodního práva v době kdy byly spáchány; rovněž nebude stanoven těžší trest než trest, který by byl vynesen v době, kdy byl trestný čin spáchán. [M/NM]
 102. Nikdo nesmí být souzen za trestný čin jinak, než na základě osobní trestní odpovědnosti. [M/NM]
 103. Kolektivní tresty jsou zakázány. [M/NM]
 104. Přesvědčení a náboženské úkony civilistů a osob vyřazených z boje musí být respektovány. [M/NM]
 105. Rodinný život musí být respektován, je-li to možné. [M/NM]

Status kombatanta a válečného zajatce

106. Kombatant se musí odlišovat od civilního obyvatelstva, když se účastní útoku nebo vojenské operace na přípravu útoku. Jestliže tak neuči-

- ní, ztrácí právo na status válečného zajatce. [M]
- 107.** Kombatant, který je zadržen v době, kdy se zabýval špionáží, nemá právo na status válečného zajatce. Nesmí být uznán vinným nebo odsouzen bez předchozího soudního řízení. [M]
- 108.** Žoldníci, jak jsou definováni I. Dodatkovým protokolem²²², nemají právo na status kombatanta nebo válečného zajatce. Nesmí být uznáni vinnými nebo odsouzeni bez předchozího soudního řízení. [M]

Nemocní, ranění a trosečníci

- 109.** Kdykoli to okolnosti dovolí a zejména po boji musí každá strana konfliktu bez prodlení učinit všechna možná opatření, aby bez nepříznivého rozlišování byli vyhledáni, shromážděni a odsunuti ranění, nemocní a trosečníci. [M/NM]
- 110.** Raněným, nemocným a trosečnickům se musí dostat co možná nejúplnější a co možná nejrychlejší zdravotní péče a pozornosti vyžadované jejich stavem. Nesmí být mezi nimi činěno žádných rozdílů z jiných než lékařských důvodů. [M/NM]
- 111.** Každá strana konfliktu musí učinit všechna možná opatření, aby ochránila zraněné, nemocné a trosečníky před špatným zacházením a oloupením. [M/NM]

Mrtví

- 112.** Kdykoli to okolnosti dovolí a zejména po boji musí každá strana konfliktu bez prodlení učinit všechna možná opatření, aby bez nepříznivého rozlišování byli vyhledáni, shromážděni a odsunuti mrtví. [M/NM]
- 113.** Každá strana konfliktu musí učinit všechna možná opatření, aby ochránila mrtvé před oloupením. Mrzačení těl mrtvých je zakázáno. [M/NM]
- 114.** Strany konfliktu jsou povinny na základě žádosti příslušné strany nebo nejbližších příbuzných usnadnit vrácení tělesných ostatků zemřelých. [M/NM]

²²²Viz část Ženevské úmluvy, str. 45.

- 115.** Mrtví musí být pohřbeni v souladu s jejich obyčejí a jejich hroby musí být respektovány a řádně udržovány. [M/NM]
- 116.** S ohledem na identifikaci zemřelých musí každá strana konfliktu zaznamenat všechny dostupné informace o pohřbech a označit hroby. [M/NM]

Nezvěstní

- 117.** Každá strana konfliktu je povinna učinit všechna možná opatření ke zjištění počtu osob nezvěstných v důsledku ozbrojeného konfliktu, jakož i poskytnout jejich rodinám všechny informace o jejich osudu. [M/NM]

Osoby zbavené svobody

- 118.** Osobám zbaveným svobody musí být poskytnuta v odpovídající míře strava, voda, ošacení, přístřeší a zdravotní péče. [M/NM]
- 119.** Ženy zbavené svobody musí být drženy odděleně od mužů s výjimkou, kdy jsou rodiny ubytovány jako celky, a musí být pod bezprostředním dozorem žen. [M/NM]
- 120.** Děti²²³ zbavené svobody musí být drženy odděleně od dospělých s výjimkou, kdy jsou rodiny ubytovány jako celky. [M/NM]
- 121.** Osoby zbavené svobody musí být drženy v oblasti vzdálené bojů a v podmínkách vyhovujících požadavkům zdravotním a hygienickým. [M/NM]
- 122.** Plenění majetku osob zbavených svobody je zakázáno. [M/NM]
- 123.** Osobní údaje osob zbavených svobody musí být zaznamenány. [M/NM]
- 124.** a) V mezinárodních ozbrojených konfliktech musí být Mezinárodnímu výboru Červeného kříže umožněn pravidelný kontakt se všemi osobami zbavenými svobody za účelem zjištění podmínek, v nichž jsou drženy, a k obnovení a udržení kontaktů mezi nimi

²²³Z hlediska obyčejového práva není jednotou vymezení pojmu dítě. Jistě se jím rozumí osoby mladší 15 let, nicméně i osoby mezi 15.–18. rokem zasluhují zvláštních ohledů.

- a jejich rodinami. [M]
- b) V nemezinárodních konfliktech je Mezinárodní výbor Červeného kříže oprávněn nabídnout své služby k návštěvám všech osob zbavených svobody za účelem zjištění podmínek, v nichž jsou drženy, a k obnovení a udržení kontaktů mezi nimi a jejich rodinami. [NM]
- 125.** Osobám zbaveným svobody musí být umožněna korespondence s jejich rodinami přiměřenou frekvencí a s ohledem na spravedlivé požadavky censury. [M/NM]
- 126.** Internovaným civilistům²²⁴ a osobám zbaveným svobody v souvislosti s nemezinárodními konflikty musí být umožněno přijímat návštěvy, zejména blízkých příbuzných, v maximální proveditelné míře. [M/NM]
- 127.** Osobní zvyky a náboženské úkony osob zbavených svobody musí být respektovány. [M/NM]
- 128.**
- a) Váleční zajatci musí být propuštěni a repatriováni bez prodlení po skončení aktivního nepřátelství. [M]
 - b) Internovaní civilisté musí být propuštěni ihned, pominou-li nezbytné důvody internace, nejpozději však po skončení aktivního nepřátelství. [M]
 - c) Osoby zbavené svobody v souvislosti s nemezinárodním ozbrojeným konfliktem musí být propuštěny ihned, pominou-li důvody jejich zadržení. [NM]
- Zmíněné osoby mohou být nadále zbaveny svobody jen, jsou-li v trestním vyšetřování nebo vykonávají-li trest uložený v souladu s právem.

Přemístěné osoby

- 129.**
- a) Strany mezinárodního ozbrojeného konfliktu nesmí deportovat nebo nuceně přemísťovat jednotlivé civilní osoby nebo civilní obyvatelstvo jako celek na okupovaných územích s výjimkou zájmu bezpečnosti těchto osob nebo požadavku nezbytné vojenské nutnosti. [M]
 - b) Strany nemezinárodního ozbrojeného konfliktu nesmí nuceně

²²⁴Zde míněno v souvislosti s mezinárodním OK.

přemísťovat jednotlivé civilní osoby nebo civilní obyvatelstvo jako celek z důvodů vztahujících se k ozbrojenému konfliktu s výjimkou zájmu bezpečnosti těchto osob nebo požadavku nezbytné vojenské nutnosti. [NM]

130. Státy nesmí deportovat nebo přemísťovat své jednotlivé civilní osoby nebo své civilní obyvatelstvo jako celek na okupovaná území. [M]
131. V případě přemístění osob musí být učiněna všechna možná opatření v zájmu zajištění přístřeší, hygieny, zdraví, bezpečnosti a výživy, jakož i zachování celistvosti rodin dotčených civilních osob. [M/NM]
132. Přemístěné osoby mají právo na dobrovolný bezpečný návrat do svých domovů nebo míst obvyklého pobytu ihned, pominou-li důvody jejich přemístění. [M/NM]
133. Vlastnická práva přemístěných osob musí být respektována. [M/NM]

Další osoby požívající zvláštní ochrany

134. Musí být respektovány zvláštní ohledy na ženy postižené ozbrojeným konfliktem, jejich zdraví a potřeby pomoci. [M/NM]
135. Děti postižené ozbrojeným konfliktem požívají zvláštního respektu a ochrany. [M/NM]
136. Děti nesmí být povolávány do ozbrojených sil či skupin. [M/NM]
137. Dětem nesmí být umožněna přímá účast v bojových akcích. [M/NM]
138. Osoby staré, neduživé a oslabené, jsou-li postižené ozbrojeným konfliktem, požívají zvláštního respektu a ochrany. [M/NM]

VI. PROVÁDĚNÍ MHP

Dodržování mezinárodního humanitárního práva

139. Každá strana konfliktu je povinna zachovávat a zajistit zachovávání mezinárodního humanitárního práva ze strany svých ozbrojených sil jakož i jiných osob a skupin konajících na základě jejich pokynů nebo pod jejím řízením či kontrolou. [M/NM]

140. Povinnost zachovávat a zajistit zachovávání mezinárodního humanitárního práva není předmětem reciprocity²²⁵. [M/NM]
141. Každá smluvní strana zajistí, aby byli k dispozici právní poradci schopní poskytovat vojenským velitelům na příslušné úrovni v případě potřeby pomoc ve věci aplikace mezinárodního humanitárního práva. [M/NM]
142. Státy a strany konfliktu jsou povinny poskytnout svým ozbrojeným silám pokyny k aplikaci mezinárodního humanitárního práva. [M/NM]
143. Státy jsou povinny podporovat šíření mezinárodního humanitárního práva mezi civilním obyvatelstvem. [M/NM]

Vynucení mezinárodního humanitárního práva

144. Státy nesmí podporovat porušování mezinárodního humanitárního práva stranami ozbrojeného konfliktu. Státy jsou povinny použít v potřebné míře svůj vliv k zastavení porušování mezinárodního humanitárního práva. [M/NM]
145. Represálie mohou být užity jen v případě, kdy nejsou zakázány mezinárodním právem²²⁶ a jen v souladu s přísnými podmínkami²²⁷. [M]

²²⁵Tj. nezávisí nikterak na (ne)dodržování MHP druhou stranou.

²²⁶Viz např. následující normy č. 146, 147.

²²⁷*Represálie* představují specifický prostředek donucení v mezinárodním právu (*pro-
tiopatření*). Jde o akt, kdy stát dotčený porušením mezinárodního práva se snaží porušitele donutit k zastavení protiprávního jednání tím, že sám vůči němu pozastaví respektování některé mezinárodněprávní normy. Represálie mohou však být užity jen tehdy, vyhoví-li následujícím podmínkám:

- a) jsou reakcí na vážné porušení mezinárodního práva a jejich jediným cílem je přimět porušitele k ukončení protiprávního jednání,
- b) byly bezúspěšně vyčerpány všechny mírnější prostředky a bylo marně učiněno oficiální varování o možném použití represálií,
- c) rozměry represálií musí být úměrné rozsahu porušení mezinárodního práva,
- d) o použití represálií musí být rozhodnuto na nejvyšší vládní úrovni a
- e) represálie musí být ukončeny ihned, projeví-li porušitel ochotu protiprávní jednání zastavit a jeho důsledky odčinit.

Navíc platí, že by bylo nepřipustné pozastavit respektování některé normy MHP v reakci na porušení jiného závazku, než závazku z MHP.

146. Jsou zakázány represálie proti osobám chráněným Ženevskými úmluvami. [M]
147. Jsou zakázány represálie proti objektům chráněným Ženevskými úmluvami a Haagskou úmluvou na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu. [M]
148. Strany nemezinárodního konfliktu nemají právo užít represálií. Protiopatření proti osobám, které se přímo neúčastní nebo se přestaly účastnit bojových akcí, jsou zakázána. [NM]

Odpovědnost a náhrady

149. Stát je zodpovědný za porušení mezinárodního humanitárního práva, která mu mohou být přičtena, zahrnující:
- a) porušení spáchaná jeho orgány včetně ozbrojených sil,
 - b) porušení spáchaná osobami nebo entitami zmocněnými k výkonu části státní moci,
 - c) porušení spáchaná osobami nebo skupinami konajícími na základě jeho pokynů nebo pod jeho řízením či kontrolou, jakož i
 - d) porušení spáchaná soukromými osobami nebo skupinami uznanými a přijatými za jednající v zájmu státu. [M/NM]
150. Stát odpovědný za porušení mezinárodního humanitárního práva je povinen plně nahradit způsobené ztráty nebo zranění. [M/NM]

Odpovědnost fyzických osob

151. Fyzická osoba je trestně odpovědná za všechny válečné zločiny, které spáchala. [M/NM]
152. Velitelé a jiní nadřízení²²⁸ jsou odpovědni za válečné zločiny spáchané na jejich příkaz. [M/NM]
153. Velitelé a jiní nadřízení jsou odpovědni za válečné zločiny spáchané

Přípustnost konkrétní represálie, byť by nebyla zakázána žádnou normou MHP, by musela být ještě posouzena i podle Martensovy doložky (str. 22, pozn. č. 30). Prostor pro uplatnění represálií v oblasti MHP je tak v současnosti velmi malý a v praxi využívány nejsou.

²²⁸Tj. včetně nadřízených v civilním sektoru.

jejich podřízenými, jestliže věděli nebo měli důvod vědět, že jejich podřízení páchají nebo se chystají spáchat takový zločin a nepřijali v rámci svých možností všechna nezbytná a dostatečná opatření k tomu, aby spáchání předešli, nebo je potrestali, pokud k němu již došlo. [M/NM]

- 154.** Každý kombatant je povinen odmítnout zjevně protiprávní rozkaz. [M/NM]
- 155.** Splnění příkazu velitele nebo jiného nadřízeného nezprošťuje podřízeného trestní odpovědnosti, jestliže podřízený věděl o protiprávnosti příkazu nebo o protiprávnosti příkazu vědět měl vzhledem k jeho zjevně protiprávní povaze. [M/NM]

Válečné zločiny

- 156.** Vážná porušení mezinárodního humanitárního práva představují válečné zločiny. [M/NM]
- 157.** Státy mají právo univerzální jurisdikci nad válečnými zločiny svěřit svým národním soudům. [M/NM]
- 158.** Státy jsou povinny vyšetřit válečné zločiny údajně spáchané jejich státními příslušníky nebo ozbrojenými silami, nebo k nimž na jejich území údajně došlo, a důvodně podezřelé osoby trestně stíhat. Musí rovněž vyšetřit ostatní válečné zločiny nad nimiž mají jurisdikci a důvodně podezřelé osoby trestně stíhat. [M/NM]
- 159.** Po skončení nepřátelství se státní orgány vynasnaží poskytnout co nejširší amnestii osobám, které se účastnily nemezinárodního ozbrojeného konfliktu, nebo osobám zbaveným svobody v souvislosti s tímto konfliktem, avšak s výjimkou osob podezřelých, obviněných nebo odsouzených za válečné zločiny. [NM]
- 160.** Válečné zločiny jsou nepromlčitelné. [M/NM]
- 161.** Státy musí navzájem v co nejširší míře spolupracovat k usnadnění vyšetřování válečných zločinů a trestního stíhání podezřelých osob. [M/NM]

ČÁST TŘETÍ

**ZÁSADY
MEZINÁRODNÍHO
HUMANITÁRNÍHO PRÁVA**

Podstatu mezinárodního humanitárního práva (stejně jako jiných odvětví mezinárodního práva) vyjadřuje soubor jeho obecných pravidel, tzv. *zásad*.

Jednotlivé zásady (principy) vystihují obsahové prvky vždy určité skupiny norem MHP (s nimiž se čtenář seznámil v obou předešlých částech této knihy). Umožňují snadnější uchopení (i pochopení) mezinárodního humanitárního práva a jsou také vodítkem při výkladu jednotlivých ustanovení MHP a jeho (praktické) aplikaci.

Zásady MHP platí ve **všech ozbrojených konfliktech** (mezinárodních i nemezinárodních) a pro **všechny jejich strany**.

1. Zásada humanity a zásada válečné účelnosti

Při vedení ozbrojeného konfliktu proti sobě vždy stojí **dva protichůdné zájmy**, a to na jednom pólu snaha násilnými prostředky přemoci protivníka a na pólu druhém snaha omezit násilí působící lidské utrpení a ochránit osoby přímo, nebo již, se neúčastníci boje. Hovoříme o střetu dvou základních (primárních) zásad ovládajících ozbrojený konflikt. Jedná se o zásadu válečné účelnosti a zásadu humanity (lidskosti).

Zásada válečné účelnosti, *vycházejíc z toho, že zlomení odporu protivníka je cílem války, uznává, že tento cíl lze dosáhnout poškozováním protivníka všemi k tomu účelnými prostředky, zejména též použitím ozbrojené síly.*

Tato zásada není vyjádřena v žádné specifické normě mezinárodního práva²²⁹ a vykládá se vždy **restriktivně**²³⁰.

Zásada humanity *vyjadřuje přesvědčení, že válečné násilí (násilí provádějící ozbrojený konflikt) není neomezené – nesmí zasahovat ty, kteří nejsou na konfliktu přímo účastni nebo z něj byli vyřazeni, a nesmí působit nadměrné útrapy.*

²²⁹Srv. *Mezinárodní právo veřejné* [26], str. 388.

²³⁰Viz *zásadu vojenské nezbytnosti*.

Tato zásada jako obecná zásada humanitárního práva naopak prolíná **všechny** normy MHP a vykládá se vždy **extenzivně**, tedy aplikuje se i na případy výslovně normami MHP neupravené²³¹.

Mezinárodní humanitární právo klade v zájmu výkonu zásady humanity právní **meze** výkonu zásady válečné účelnosti. Obrazně řečeno, MHP vymezením prostoru pro výkon zásady humanity omezuje prostor pro přípustné válečné násilí, neboli, slovy Petrohradské deklarace o zákazu výbušných nábojů ve válce (1868), předepisuje „*hranice, kde se potřeby války musejí zastaviti před požadavky humanity*“.²³²

Tento střet zmíněné dvojice zásad je vlastním obsahem norem MHP, jejichž podstatu lze vyjádřit zásadami dalšími. Těmito – možno říci odvozenými – zásadami mohou být:

- **zásada rovnosti stran konfliktu,**
- **zásada rozlišování,**
- **zásada vojenské nezbytnosti,**
- **zásada přiměřenosti,**
- **zásada omezenosti volby prostředků a způsobů vedení boje,**
- **zásada nestrannosti.**

²³¹Vyjadřuje to např. tzv. *Martensova doložka* (poprvé se objevuje již v Úmluvě o zákonech a obyčejích války pozemní (Haag, 1899), v moderní podobě pak např. v čl. 1 odst. 2 I. DP a preambuli II. DP), podle níž „*v případech, které nejsou upraveny platným právem, zůstává lidská osobnost pod ochranou zásady humanity a požadavků společenského svědomí*“ (viz druhý cit. zdroj). Neexistují tedy žádné situace, kdy by bylo možné násilí používat libovolně.

²³²MHP tak představuje, slovy G. Mencera, kompromis mezi těmito dvěma požadavky. Konkrétní „prostor“ pro přípustné násilí je dán vždy konkrétním stupněm vývoje MHP, pokrokový rozvoj MHP se projevuje přijímáním dalších zákazů a omezení přípustného násilí. Neznamená to však, že by se tím činilo válčení nemožné (srv. zásada vojenské nezbytnosti). Mění se však pohled na to, co je v dané době legitimním způsobem vedení boje.

2. Zásada rovnosti stran konfliktu:

Obě strany konfliktu jsou si za všech okolností rovny v právech a povinnostech plynoucích z mezinárodního humanitárního práva.

Tato zásada přímo vyplývá z účelu MHP, kterým jsou humanitární ohledy vůči účastníkům ozbrojeného konfliktu, a vytváří nutný předpoklad pro jeho naplnění. Je odrazem nezávislosti MHP a práva na použití síly, explicitně ji vyjadřují mnohé ze smluv MHP²³³.

Podle této zásady se při aplikaci MHP nesmí zohledňovat povaha či původ ozbrojeného konfliktu ani právní postavení stran konfliktu v něm – nehraje tedy roli kdo je v konfliktu agresorem, zda rozpoutání konfliktu bylo v souladu s Chartou OSN apod.

3. Zásada rozlišování:

Každá strana konfliktu je povinna rozlišovat mezi osobami a objekty civilními na jedné straně a příslušníky ozbrojených sil²³⁴ a objekty vojenskými na straně druhé s tím, že útok²³⁵ je přípustný jen proti příslušníkům ozbrojených sil s výjimkou zdravotnického a duchovního personálu a proti objektům vojenským (dále souhrnně „vojenské cíle“).

Útok dále není přípustný proti osobám vyřazeným z boje v důsledku nemoci, zranění či zajetí²³⁶.

Osoby chráněné před útokem ztrácí nárok na tuto ochranu jen v případě, kdy se mimo rámec svého statusu účastní nepřátelství, a jen po takovou

²³³Tento všeobecně uznávaný fakt odráží např. slova preambule I. DP: „Vysoké smluvní strany ... potvrzující rovněž, že ustanovení Ženevských úmluv ... a tohoto protokolu musí být plně aplikována za všech okolností ... bez jakéhokoli nepříznivého rozlišování založeného na povaze či původu ozbrojeného konfliktu nebo na příčinách, jichž se dovolávají nebo jim připisují strany v konfliktu.“, dále srv. např. společný čl. 1 ŽÚ či čl. 1 odst. 1 I. DP.

²³⁴Ať již jde o státní ozbrojené síly nebo ozbrojené síly nestátní strany konfliktu (k vymezení OS nestátní strany konfliktu – viz poznámka č. 189 na str. 108).

²³⁵Termínem *útok* se v MHP rozumí každý násilný čin zaměřený proti protivníkovi – bez ohledu na to, zda jeho povaha je ofenzivní či defenzivní.

²³⁶Osoba *hors de combat*.

dobu.

*Způsoby a prostředky vedení boje musí být zvoleny tak, aby zaručily omezení následků útoku jen na vojenské cíle*²³⁷.

Tato zásada stanoví, co je legitimním cílem útoku (bojové činnosti). Byla poprvé explicitně uznána v již r. 1868 ve zmíněné Petrohradské deklaraci a dnes je chápána jako zásada MHP prvořadého významu.

Současně však požaduje, aby strany konfliktu věnovaly maximální možnou pozornost tzv. preventivním opatřením při útoku. Důležité je totiž nejen vymezení cíle útoku (první část zásady), ale také to, aby i útok sám skutečně rozlišoval (vyplývá odtud např. zákaz tzv. kobercového bombardování). Je povinností stran konfliktu učinit vše, co je za daných okolností možné, aby byly vyloučeny a, není-li to objektivně možné, tak na nejnižší možnou míru sníženy případné nezamýšlené (neboť zamýšlené vylučuje první část zásady) ztráty na civilních i dalších chráněných osobách či objektech a tomu přizpůsobit výběr způsobů a prostředků boje (tj. plánování útoku, výběr zbraní a taktické situace apod.). Ukáže-li se se zřejmým, že útok tyto požadavky nesplňuje nebo přestal splňovat, musí být odvolán nebo ukončen. Zásada úzce souvisí se zásadou přiměřenosti a vojenské nezbytnosti.

Zásada rovněž – v souladu s logikou MHP – **pozastavuje** (nepřiznává) chráněným osobám ochranu před útokem po dobu, kdy se ony samy mimo rámec svého statusu dopouštějí nepřátelských činů, jejichž intenzitu MHP specifikuje dle jednotlivých kategorií chráněných osob: civilní osoba ztratí ochranu před útokem jen tehdy, pokud se *přímo* účastní nepřátelství²³⁸; naproti tomu u zvláště chráněných osob – raněných, nemocných, trosečníků, válečných zajatců či jiných osob vyřazených z boje, resp. zdravotnického a duchovního personálu či personálu CO – lze ochranu před útokem nepřiznat (zrušit) již pro *jakýkoli* nepřátelský akt, resp. čin škodící nepříteli, tedy u nich postačuje menší intenzita zapojení do nepřátelství²³⁹.

²³⁷Jde o zákaz tzv. nerozlišujícího útoku.

²³⁸Tento pojem (odpovídající zapojení do bojové činnosti) jsme vyložili v části věnované Ženevským úmluvám (viz str. 65, poznámka č. 114). Jde o poměrně intenzivní zapojení do nepřátelství.

²³⁹Například již pouhá komunikace osoby vyřazené z boje se svou stranou opravňuje

4. Zásada vojenské nezbytnosti:

*Násilí používané v ozbrojeném konfliktu musí být omezeno na takové, jež mezinárodní humanitární právo explicitně nezakazuje a které je skutečně za převažujících okolností nezbytné k dosažení legitimního vojenského účelu*²⁴⁰.

Tato zásada (nazývaná též z. *vojenské nutnosti*) omezuje druh a stupeň použité síly. Sám cíl útoku (objekt, osoba) nesmí požívat ochrany před útokem, ani použité způsoby a prostředky nesmí být zakázány. Dále však stanoví, že ani v tomto případě není druh a stupeň použité síly libovolný, ale musí představovat nejmenší možné násilí nezbytné k dosažení daného vojenského účelu. Násilí převyšující tuto nezbytnou úroveň tak představuje zakázané jednání.

Nelze pominout, že do úvahy je třeba brát i **okolnosti**, jež v danou chvíli převažují. V MHP neexistuje např. povinnost vždy nepřítele raději zajmout než usmrtit. Avšak pokud za daných okolností je zjevné, že není vojensky nezbytné užít proti osobě přímo se účastníci nepřátelství smrtící sílu (tedy nevzniká tak např. dodatečné riziko zasahujícím silám), pak její užití či neposkytnutí možnosti vzdát se **odporuje** MHP. Jde pochopitelně zejména o situace, kdy daná strana konfliktu kontroluje poměry a daný prostor a ozbrojené síly operují spíše proti jednotlivcům, tedy především v situacích okupace či nemezinárodního ozbrojeného konfliktu²⁴¹.

Zdůrazněme, že nelze zaměňovat pojmy *zásada* vojenské nezbytnosti a *požadavek* vojensky nezbytný (v něm se projevuje zásada válečné účelnosti) – z požadavků nezbytných pro dosažení jisté vojenské výhody (byť jakkoli vojensky důležitých), lze vyhovět pouze těm, jejichž realizace není v rozporu s MHP – jak požaduje zásada vojenské nezbytnosti.

Zásada vojenské nezbytnosti tak v žádném případě nemůže sloužit jako ospravedlnění ničení či omezení ochrany, pokud odchylku od ochranných

druhou stranu k nepřiznání ochrany před útokem, podpora vojenských operací n. bránění jim může být i jen nepřímá (viz str. 33, poznámka č. 52).

²⁴⁰Tato formulace je převzata z výkladové směrnice MVČK [17] (str. 79) a odpovídá již první formulaci této zásady v tzv. Lieberově kodexu (1863).

²⁴¹Srv. výkladová směrnice MVČK [17] v komentáři k bodu IX (str.81) a Jukl [14].

ustanovení z důvodů vojenské nezbytnosti neumožňuje **explicitně** samo MHP²⁴². Zásada již vůbec nemůže sloužit k legalizaci jednání, které je MHP zakázáno, byť by bylo vojensky nezbytné k poškození protivníka²⁴³. Jednání, které je v rozporu se z. vojenské nezbytnosti, je naopak kvalifikováno jako válečný zločin²⁴⁴.

5. Zásada přiměřenosti

Nejsou přípustné útoky, u nichž se dá očekávat, že mohou způsobit ztráty na životech chráněných osob, jejich zranění nebo poškození chráněných objektů, které by převyšovaly předpokládanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu.

Každý útok, i když je namířen, jak požaduje zásada rozlišování, nikoli na chráněné osoby a objekty, ale na cíle vojenské, může způsobit nezamýšlené ohrožení i chráněných osob a objektů (např. civilistů, personálu CO, zdravotníků, zdravotnických zařízení aj. civilních objektů či objektů nutných pro přežití civilního obyvatelstva). Pokud by však možné ztráty na chráněných osobách a objektech převyšovaly **konkrétní** (tj. zřejmou a jasně vyčíslitelnou) a **přímou** (tj. bezprostřední, aktuální, nikoli jen potenciální) vojenskou výhodu, kterou útočící od daného útoku může objektivně očekávat, je takový útok zakázán.

Je třeba mít na paměti, že tato zásada se uplatňuje **současně** se zásadami ostatními, tedy i zásadami vojenské nezbytnosti a zásadou rozlišování, tedy touto zásadou uvažované ztráty jsou až ty, k nimž může dojít i přes omezení

²⁴²Viz např. čl. 33, 34 či 42 I. ŽÚ, čl. 28 II. ŽÚ, čl. 53 IV. ŽÚ nebo čl. 54 a 67 I. DP v [5] či čl. 4 a 11 Haagské úmluvy z r. 1954 nebo – v této publikaci – obyčejové normy č. 38, 39, 43, 50, 51, 129.

²⁴³Posledně zmíněný obsah se sousloví *vojenská nezbytnost* snažila dát pruská vojenská doktrína 19. století razíc poučku, že co je nezbytné k přemožení protivníka může být učiněno bez jakýchkoli dalších ohledů – *Kriegsraison geht vor Kriegsmanier*. Toto je však v jasném protikladu k normám MHP, znamená popření zásady humanity a neomezené uplatnění zásady válečné účelnosti a vyústilo ostatně ve zločinnou doktrínu totální války uplatněnou za 2. světové války.

²⁴⁴Srv. např. čl. 50/51/147 I/II/IV. ŽÚ.

druhu a stupně použité síly na nejmenší nezbytnou úroveň a které nelze ani jiným výběrem způsobů a prostředků vedení boje, volbou denní doby či dáním varování apod. dále snížit ani jim předejít. **Nelze** tedy tuto zásadu použít k ospravedlnění útoku, při němž ztráty na chráněných osobách sice nepřevýšily získanou vojenskou výhodu, ale bylo lze je snížit nebo jim zcela předejít.

Naskýtá se přirozená otázka, zda by v závislosti na růstu očekávané vojenské výhody mohly přípustné ztráty na civilních osobách a objektech opravdu růst nade všechny meze. To rozhodně nikoli. Pokud by bylo přípustné, aby souběžně s legitimní bojovou činností, tedy dosahováním oprávněné vojenské výhody, docházelo k rozsáhlým ztrátám na chráněných osobách a objektech, šlo by o popření zásady rozlišování a byla by tím nepochybně paralyzována jejich ochrana a účelu MHP by tak *de facto* nebylo dosaženo. Zásadě přiměřenosti je tedy třeba rozumět tak, že nezamýšlené ztráty, mají-li být z hlediska MHP přípustné, nejenže nesmí přesahovat výše specifikovanou vojenskou výhodu, ale současně **musí být jen ojedinělé, nikoli rozsáhlé**²⁴⁵. Uvedená zásada bývá též nazývána *zásada proporcionality*.

6. Zásada omezenosti volby prostředků a způsobů vedení boje

Způsoby a prostředky vedení boje nejsou neomezené. Nesmí působit nadměrná zranění nebo zbytečné útrapy. Nesmí být proradné.

Zatímco zásada rozlišování vymezuje legitimní cíl bojové činnosti, omezuje tato zásada výběr způsobů a prostředků s ohledem na možné utrpení protivníka a zakazuje proradné klamání. Tato zásada úzce souvisí se zásadou vojenské nezbytnosti.

²⁴⁵Tuto argumentaci podporuje samotný zákaz nerozlišujících útoků (srv. čl. 51 I. DP, zde str. 65 či obyčejové pravidlo č. 11 na str. 122) a k témuž závěru dospívá např. MVČK v *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949* [27], str. 626, který označuje snahu o odůvodnění rozsáhlých ztrát na civilním obyvatelstvu velikostí vojenské výhody za „protiřecící základním principům [Dodatkového protokolu]“.

I když je na dané osoby útok přípustný, neznamená to – s ohledem na zásadu humanity – že je lhostejno, jaké způsobí zranění nebo útrapy. Řada zbraní je z tohoto titulu zcela zakázána (rozšiřující se střely, výbušné střely, chemické zbraně apod.) a toto pravidlo je jedním z nejstarších pravidel válečného práva vůbec. První smlouva z oblasti haagského práva vůbec je právě již citovaná Petrohradská deklarace. Dalším příkladem je zákaz výbušných zbraní produkující střepiny nezjistitelné RTG zářením – vyřazení protivníka z boje je střepinami rozmetanými explozí (granát) dosaženo bez ohledu na to, jsou-li kovové či skleněné. V druhém případě je však výrazně omezena možnost následné účinné léčby, protože polohu střepin vniklých do těla nelze rentgenovým vyšetřením zjistit, což již představuje zranění nadměrná.

I v případě, že daná zbraň není explicitně zakázána, nesmí být poškození protivníka ve zjevném nepoměru k výhodě získané jeho vyřazením z boje a je-li možné za v danou chvíli převažujících okolností (poměr počtu bojovníků, vývoj taktické situace apod.) dosáhnout vyřazení nepřítele z boje humánnějším způsobem, je třeba jej použít (jde o analogii zásady přiměřenosti). Např. jedno pravidel obyčejového MHP²⁴⁶ vztahující se k použití zápalných zbraní (plamenomet) stanoví, že je-li možné protivníka vyřadit z boje jinou, humánnější, zbraní, musí být použita.

Druhý zákaz se týká nedovoleného klamání. Není přípustné založit klamání na zneužití některého z institutů MHP – např. předstírat zranění, status civilisty či zdravotníka, zneužít rozlišovacích znaků Červeného kříže, civilní obrany či jiných znaků, signálů a značek uznaných mezinárodním právem či státních znaků, uniforem nebo insignií jiného státu či mezinárodní organizace (OSN), vlajky parlamentáře – k tomu, aby u nepřítele vznikla mylná domněnka, že má právo na ochranu nebo má povinnost ochranu dle mezinárodního práva poskytnout. Klamání, v nichž není zneužito institutu mezinárodního práva, se pokládají za válečné lsti a jsou povoleny.

²⁴⁶Viz část Obyčejové mezinárodní humanitární právo, pravidlo č. 85 na str. 132.

7. Zásada nestrannosti

Při aplikaci mezinárodního humanitárního práva je při zacházení s civilními osobami a osobami vyřazenými z boje zakázáno jakékoli nepřiznivě rozlišování založené na příslušnosti ke straně konfliktu, rase, barvě pleti, pohlaví, jazyku, náboženském vyznání, politickém či jiném přesvědčení, národnosti, státní příslušnosti, sociálním původu, majetku, rodu či jiném podobném znaku.

Tato zásada, konkrétně se projevující v příslušných normách MHP (srv. str. 22 – Hlavní zásady ŽÚ²⁴⁷ nebo obyčejové pravidlo č. 88 na str. 132), se objevuje již v první smlouvě soudobého MHP – *Ženevské úmluvě o zlepšení osudu raněných v polních armádách* z r. 1864, která zaručuje rovnou péči raněným příslušníkům ozbrojených sil bez ohledu na příslušnost k té či oné straně konfliktu. Zdůrazněme, že je zakázáno pouze rozlišování nepřiznivě – např. při rozdělování pomoci lze upřednostnit skupiny osob, u nichž je její potřeba vyšší (srv. čl. 70 I. DP).

* * *

Výklad zásad MHP jsme zařadili až za ty části publikace, v nichž byly vyloženy nejdůležitější smluvní i obyčejové normy MHP, a to čistě z metodických důvodů – umožní to čtenáři ilustrovat platnost těchto zásad na již vyložených konkrétních ustanoveních MHP a představuje tak završení výkladu MHP – byť tyto právní zásady mají z pohledu logické výstavby MHP své místo ještě před předložením jednotlivých norem MHP, které z nich, jako pravidel vyšší míry obecnosti, „vyvěrají“. Tak by je také měl čtenář chápat.

Předložený výčet zásad MHP není konečný a jednotlivé zásady netvoří nezávislý systém.

²⁴⁷Konkrétně např. čl. 12 I. ŽÚ, čl. 12 II. ŽÚ, čl. 16 III. ŽÚ, čl. 13 IV. ŽÚ, čl. 9 I. DP či čl. 4 II. DP.

Uvedená soustava zásad, tvořená zásadami válečné účelnosti a humanity a výše uvedenými odvozenými zásadami, není přirozeně jediným možným systémem zásad MHP – některé systémy např. zásadu válečné účelnosti jako samostatnou neuvádějí, domníváme se však, že její zavedení umožňuje lépe pochopit MHP jako dynamický systém regulující střet zmíněných dvou antagonistických zájmů ovládajících ozbrojený konflikt.

Seznam zkratek

CCO	-	civilní organizace Civilní obrany
CO	-	Civilní obrana
ČK,ČP	-	Červený kříž, Červený půlměsíc
ČČK	-	Český červený kříž
ČSČK	-	Československý červený kříž
DP	-	Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám
IC	-	označení internačního místa
IK	-	informační kancelář (národní)
IM	-	internační místo
M (OK)	-	mezinárodní ozbrojený konflikt
MHP	-	mezinárodní humanitární právo
MDI	-	mocnost držící internované
MDZ	-	mocnost držící válečné zajatce
MF ČK&ČP	-	Mezinárodní federace společností Červeného kříže a Červeného půlměsíce
MVČK	-	Mezinárodní výbor Červeného kříže
NM (OK)	-	nemezinárodní ozbrojený konflikt
NL	-	nemocniční loď
NO	-	nehájená oblast
NSČK	-	Národní společnost Červeného kříže (Červeného půlměsíce a též Davidovy hvězdy)
OK	-	ozbrojený konflikt
OkM	-	okupační mocnost
OM	-	ochranná mocnost
OS	-	ozbrojené síly
PG, PW	-	označení tábora válečných zajatců
SK	-	smíšená lékařská komise
TVZ	-	tábor válečných zajatců
ÚIK	-	Ústřední informační kancelář
VZ	-	válečný zajatec
ZJ	-	zdravotnická jednotka

- ZP** - zdravotnický personál
- ZPVV** - způsoby a prostředky vedení války
- ZT** - zdravotnický transport
- ŽÚ** - Ženevské úmluvy (obvykle spolu s Dodatkovými protokoly)

Summary

This book is devoted to a brief overview of the basics of international humanitarian law (IHL), especially the Geneva Conventions for the Protection of War Victims (1949) and their additional protocols (1977, 2005). In addition to the above-mentioned basic code of treaty law, the book also contains an inventory of the rules of customary IHL as well as an overview of the fundamental principles of IHL.

The section dealing with the Geneva Conventions is divided into a part devoted to the fundamental guaranties and a part devoted to the categories of specially protected persons and objectives. This section also includes the regulation of the means and methods of warfare and the rules for implementing the Geneva Conventions provisions. To facilitate the interpretation of the rules and provisions described, the text is supplemented by a series of notes and deletions, including references to national legislation.

International humanitarian law, like other branches of international law, is based on treaties as well as customs. Therefore, the second part of the book is devoted to the list of rules of customary IHL as it follows from the ICRC study *Customary international humanitarian law*. Customary IHL has great importance especially in situations of non-international armed conflict.

Fundamental principles of IHL are very useful for easier application of IHL rules in practice. Therefore, this book has been extended with an overview of these fundamental principles, which are also useful for interpreting individual IHL rules.

The book is intended for participants of IHL courses, IHL lecturers and everyone interested in this topic.

Použité a doporučené zdroje

- [1] BAJGAR, Jiří a kol. *Haagské úmluvy v systému mezinárodního humanitárního práva, II. díl*. Praha: Federální ministerstvo obrany – správa sociálního řízení, 1992. ISBN 80-85469-31-6.

Text Úmluvy o zákonech a obyčejích války pozemní (1907), vč. Řádu války pozemní, je dostupný z: http://www.cervenkykriz.eu/cz/mhp_knihovna/Haague_valka_pozemni.pdf [cit. 17.11.2019].

- [2] BÍLKOVÁ, Veronika. Terorismus a mezinárodní humanitární právo. In ŠTURMA, Pavel et al. *Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu*. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-305-1. 73–78.

- [3] BÍLKOVÁ, Veronika a JUKL, Marek (ed.). *Mezinárodní humanitární právo: odpovědi na vaše otázky*. Praha: Český červený kříž, 2009. ISBN 978-80-87036-37-2.

Dostupné také online na: http://www.cervenkykriz.eu/cz/edicehnuti/MHP_odpovedi_na_vase_otazky.pdf [cit. 11.11.2019]

- [4] CARSWELL, Andrew (ed.). *Handbook of international rules governing military operations*. Geneva: International Committee of the Red Cross, 2013. ISBN 978-2-940398-32-0

- [5] DITRICHOVÁ, Petra a JUKL, Marek. *Základní prameny mezinárodního humanitárního práva*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - VHÚ Praha, 2017. ISBN 978-80-7278-698-5.

Dostupné také online na: http://www.cervenkykriz.eu/cz/mhp_knihovna/Prameny_MHP.pdf [cit. 11.11.2019]

- [6] DÖRMANN, Knut, LIJNZAAD, Liesbeth, SASSOLI, Marco, SPOERRI, Philip a HENCKAERTS, Jean-Marie (ed.). *Commentary on the First Geneva Convention: Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field*. Cambridge: International Committee of the Red Cross, Cambridge University Press, 2016. ISBN 978-1-316-62123-3.

- [7] FERRARO, Tristan. The ICRC's legal position on the notion of armed conflict involving foreign intervention and on determining the IHL applicable to this type of conflict. *International Review of the Red Cross*, 2015, no. 900, 1227–1252. ISSN 1816-3831.
- [8] GASSER, Hans-Peter, ERLEBACHOVÁ, Zuzana aj. *Civilní obrana a mezinárodní humanitární právo*. Praha: Magnet-Press, 1994. ISBN 80-85469-61-8.
- [9] GISEL, Laurent. Can the incidental killing of military doctors never be excessive? *International Review of the Red Cross*, 2013, no. 889, 215–230. ISSN 1816-3831.
- [10] HAUG, Hans, GASSER, Hans-Peter, PERRET, Françoise a ROBERT-TISSOT, Jean-Pierre. *Humanity for all: the International Red Cross and Red Crescent Movement*, Berne: P. Haupt, 1993. ISBN 3-258-04719-7.
- [11] HENCKAERTS, Jean-Marie, DOSWALD-BECK, Louise (ed.). *Customary International Humanitarian Law*. Cambridge: International Committee of the Red Cross, Cambridge University Press, 2005. ISBN 0-521-53925-0.
- Soupis norem obyčejového práva dle uvedené studie (překlad separátu Obyčejové právo z *International Review of the Red Cross*, březen 2005, č. 857, MVČK-RD Budapest, 2005) je dostupný z: http://www.cervenkykriz.eu/cz/mhp_knihovna/Customary_IHL.pdf [cit. 11.11.2019].
- [12] JUKL, Marek. *Obyčejové mezinárodní humanitární právo (diseminační pomůcka)* [online]. Praha: Český červený kříž, 2005. [cit. 09.11.2019]. Dostupné z: http://www.cervenkykriz.eu/cz/mhp/obycej_mhp.htm
- [13] JUKL, Marek. *Ženevské úmluvy a dodatkové protokoly: (stručný přehled)*. 2., dopl. vyd. Praha: Český červený kříž, 2005. ISBN 80-254-1792-1.

-
- [14] JUKL, Marek. K pojmu přímé účasti na nepřátelství. *Vojenské rozhledy*, 2010, no. 3, 168-181. ISSN 1210-3292
Dostupné také online na: http://www.cervenykriz.eu/cz/mhp/prima_ucast_full.pdf [cit. 11.11.2019]
- [15] JUKL, Marek. Hlavní zásady mezinárodního humanitárního práva. *Vojenské rozhledy*, 2011, no. 4, 178-184. ISSN 1210-3292
- [16] JUKL, Marek, MAJRICHOVÁ, Jana. *Století s Červeným křížem: 100 let Československého a Českého červeného kříže*. 1. vydání. Praha: Český červený kříž, 2019. ISBN 978-80-87729-28-1.
Dostupné také online na: http://www.cervenykriz.eu/cz/edicehnuti/100_let_CSCK.pdf [cit. 11.11.2019]
- [17] MELZER Nils. *Interpretive Guidance on the notion of direct participation in hostilities under international humanitarian law*. Geneva: International Committee of the Red Cross, 2009. ISBN 978-2-940396-04-7
- [18] MENCER, Gejza. *Nové mezinárodní humanitární právo*. Praha: Academia, 1983.
- [19] MULINEN, Frédéric de. *Příručka práva ozbrojeného konfliktu pro ozbrojené síly*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - VHÚ Praha s Českým červeným křížem, 2017. ISBN 978-80-7278-692-3.
Dostupné také online na: <http://www.cervenykriz.eu/cz/edicehnuti/Mulinen-MHP.pdf> [cit. 11.11.2019]
- [20] ONDŘEJ, Jan a kol. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: C.H. Beck, 2010. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-185-7.
- [21] PICTET, Jean (ed.). *Commentary on the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Volume I. Geneva: International Committee of the Red Cross, 1952 (reprint 1995) ISBN 2-88145-065-2.
- [22] PICTET, Jean (ed.). *Commentary on the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Volume II. Geneva: International Committee of the Red Cross, 1960 (reprint 1994) ISBN 2-88145-051-2.

- [23] PICTET, Jean (ed.). *Commentary on the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Volume III. Geneva: International Committee of the Red Cross, 1960 (reprint 1994) ISBN 2-88145-051-2.
- [24] PICTET, Jean (ed.). *Commentary on the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Volume IV. Geneva: International Committee of the Red Cross, 1958 (reprint 1994) ISBN 2-88145-055-5.
- [25] PICTET, Jean. *The Fundamental Principles of the Red Cross*. Geneva: International Committee of the Red Cross, 1979 ISBN 2-88145-055-5.
- [26] POTOČNÝ, Miroslav. *Mezinárodní právo veřejné*. 2. vyd. Praha: Panorama, 1978.
- [27] SANDOZ, Y., SWINARSKI, C., ZIMMERMANN, B. (eds.) *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. 1st ed. Geneva: International Committee of the Red Cross, Martinus Nijhoff Publishers, 1987.
- [28] ŠVEJNOHA, Josef. *Historie Mezinárodního Červeného kříže*. Praha: Úřad Českého červeného kříže, 2008. ISBN 978-80-87036-28-0.
Dostupné také online na: http://www.cervenkykruz.eu/cz/edicehnuti/Historie_MCK.pdf [cit. 11.11.2019]
- [29] *Znak Červeného kříže, jeho ochrana a užívání* [online]. Praha: Národní skupina pro implementaci mezinárodního humanitárního práva. Vydáno 19.06.2018 [cit. 25.11.2019]. Dostupné na: <http://www.cervenkykruz.eu/cz/nsmhp/Uzivani-znaku-Cerveneho-krize.pdf>
- Oficiální webové stránky Českého červeného kříže:
<http://www.cervenkykruz.eu/> [cit. 17.11.2019]
 - Oficiální webové stránky Mezinárodního výboru Červeného kříže:
<http://www.icrc.org/> [cit. 17.11.2019]

Doc. RNDr. Marek Jukl, Dr.

Ženevské úmluvy, obyčeje a zásady humanitárního práva: stručný přehled

Odpovědný redaktor: Bc. Otakar Loutocký

Sazba: Mgr. Patrik Peška, Ph.D.

Návrh a grafické zpracování obálky: Ivana Perůtková

Vydal Český červený kříž

Rozdělovní 63, 169 00 Praha

www.cervenykriz.eu

info@cervenykriz.eu

Vytiskl Profi-tisk group, s. r. o.

Kyselovská 125, 783 01 Olomouc

1. vydání

Praha 2020

ISBN 978-80-87729-31-1

Náklad 3 000 výtisků

Mezinárodní rozeznávací znaky

znak Červeného kříže

znak Červeného půlměsíce

znak Červeného lva a slunce (nepoužívaný)

znak Červeného krystalu

znak civilní obrany

znak kulturních statků

znak pro zařízení obsahující nebezpečné síly

bílá vlajka (příměří, vyjednávání, vzdání se)

»Bývá dnes módní hovořit o erozi Ženevských úmluv, ale dokonce i v hrůzách války v Sýrii jsme právě díky Ženevským úmluvám přesvědčili bojující strany, aby nám umožnily překračovat frontové linie a poskytovat zdravotní péči a humanitární pomoc milionům lidí zasaženým konfliktem.«

Helen Durham
ředitelka MVČK pro mezinárodní právo, 2016

Vydavatelství

Univerzita Palackého
v Olomouci

